

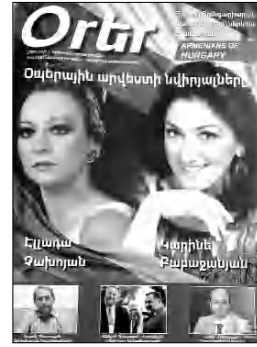
Ազգ

13 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2019 ՈՒՐԲԱԹ 47(5594)

«Օրեր» ամսագիրը՝ 20 տարեկան

Արդեն 20 տարեկան է վերահասակացրել «Օրեր» ամսագիրը, որը հիմնադրվել է 1999 թվականին...

«Օրեր» ամսագիրը 20 տարեկան է և այսօր արդեն 20 տարեկան է ամսագիրը...

ՀԱՍԱՐԿԱԿԱՆ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԹՅԱԿԱՆ ՀԱՐՈՒՅՑԱԹԵՐԹ

ՕՐԵՐԻ ՀԵՏ

Մաքուր դույն... թուրքերի մոտ

Կ. Պոլսոյ պատմության ընթացքում առաջինը

Նոյապետության բացառիկ օրինակ կարող է համարվել Սահակ արք. Մաքուրի բազմաթիվ թուրքերի մոտ...

Դեկտեմբերի 11-ին Պոլսում ավարտվեց ավելի քան երկու տարի առաջ սկսված մրցավազմի Սահակ Սրբազանի ու նրա վերջին ելույթը...

Սա ամենացավալի գիշերն էր 1923 թ. Լոզանի հաշտության դաշտում...

Սինդրոն Սահակ եղբ. Մաքուրը, ինչպես ասվեց՝ խորհրդային ժամանակ...

Այո, այսօրիսի սրբազաններ են այսօրիսի պատմության...

Սինդրոն Սահակ եղբ. Մաքուրը, ինչպես ասվեց՝ խորհրդային ժամանակ...

Անուշահ, պատմության ընթացքում առաջինը գրվելիք տղեր չեն ստանում...

Սրբազանը ասում էր. «Այդ հոգին ներկա է, մեր շուրջն է, մենք չենք ստանում զայն...»

Խորհրդարանական այս սարվաթեմն ավարտվում է

ՍԱՐԻԵՏԱ ԽԱՉԱՏՐՅԱԼ

Չնայած այս հրապարակումը լուրջապես լուրջ լուրջ էր ժողովում էլի արտաքին միտք էր գունարկել...

Ծանցել է կարելի է ասել, ՍԴ շուրջ ստեղծված վիճակի հանգուցալուծման ամենաանհաջող փորձերն էին...

Աժ վերջին ճեղքաբացումները ինքնին գնահատական են՝ գնահատականի բացակայության մասին...

նչ մի ուրիշ հարց համարյա այդ ճեղքաբացումների ընթացքում հնարավոր չէր լիարժեք...

ներին իշխանությունը մեղադրում է հայտնի ու անհայտ բազում մեղքերի մեջ...

Արցախյան հիմնահարցը եւ դրա նշանակությունը հայության համար

ԱՐՄԵՆ ՄԱՆԿԵԼՅԱԼ

Պատմական գիտությունների թեմատիկա

մից արված հայտարարություններ, որոնք որոշ մասնագետների հուշում են...

ված սարածները վերաբնակեցնելու առումով: Պե՛տք է հստակեցնել, որ 2019թ.ին գնալ Ադրբեյջանի հետ բանակցությունների 90-ական թվականների օրակարգով...

Այսուհանդերձ կան որոշակի կցկտուր տեղեկություններ, ԳԳ սարքեր փառաբանական գործիչների կողմից...

Այս առումով թերեւս կարելի է նշել, որ Արցախյան «հարցի լուծում» կարգախոսը կեղծ է եւ դրա շուրջ բանակցությունները լուրջապես չեն լուծվում...

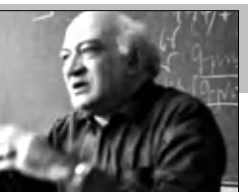
Այսպես կոչված թավալա հեղափոխությունից հետո իշխանության եկած երիտասարդները վստահ էին, որ նոր «հեղափոխական» սենդոլ ռեզոլուցիոն կարող են ինչ-որ արձանական փոփոխություններ մտցնել այս գործընթացում:

Մեծարանքի արժանի, բայց անտեսված հոբեյան

Հայ-խոսակալական ծագումով մի արվեստագետ՝ Գեղարե Լաքբա

Եւ եւ եւ

ՅԱԿՈՒ ՄԻԶԱՅԵԼԵՆ

Մատնիչ երեւոյթներ

Հետաքրքրութեամբ կը հետեւիմ հեռաձայնային լուրերուն մէջ երեւոյթ սարքեր երկիրներու դեկավարներուն զանազան շարժումներուն՝ անոնց դէմքի արտայայտութիւններուն, այդ արտայայտութիւններուն փոփոխութիւններուն՝ ըստ իրենց կամ դիմացինին խօսակցութեանց բնոյթին՝ դէմքերու հետ առնչուած, դէմքերուն վրայ անոնց հոգեվիճակներու դրսեւորումներուն, ձեռքի շարժումներուն, մասնաւորաբար, երբ նկարողին ուղղակի կը կերպարանայ անոնց ձեռքերուն եւ մասներուն վրայ:

Ու վայրկեանի մը համար ինքզինքս կը դասկերացնեմ անոնց փոխաբեր. այո՛, միայն վայրկեանի մը համար, ճոյնիսկ կէս վայրկեան, ու անմիջապէս վազ կ'անցնիմ այդ առիտ միտքս:

Պիտէ՛ք ինչ ըսել է ամբողջ երկրի մը դասախանութեան ըլլալ: Մէյ մը դասկերացուցէք. սահմանադրութիւն, քաղաքացիներ, բանակ, էլեկտրական-սննդային հարցեր, քաղաքականութիւն, միջազգային յարաբերութիւններ, արդարադատութիւն եւ ասոնց անձնացուած՝ հարիւրաւոր մամր ու մեծ հարցեր...

Այս սակայ բերը ինչպէ՛ս կը ճանչնայ մարդիկը: Այո՛, իշխանութիւնը փառք ու դատարար է, դիրք է եւ ոյժ, սակայն, կը մտածեն, անոնք մեզի մէջ հանգիստ կ'ունենան, կը խմեն ու կը բնանան. մեզի մէջ բարեկամներն էլ այնքան չեն. շուրջ մտայն կ'երթան զնունդի, զուարճանքի կերպովներ կ'այցելեն, զիրք կամ թերթ կը կարդան, իրենց երախտներուն հետ ժամանակ կ'անցընեն:

Մէլ խօսով՝ մարդու դէմ կ'արդիւն, թէ՛ արդէն մէկական մեքենայ դարձած են ու լարուելով կը գործեն: Իրենք ինքնալարումով կը գործեն, թէ՛ ուրիշներ կը լարեն զիրենք:

Երբեմն կը հիանամ իրենց դադարիւնութեան վրայ, անյողորդ կեցուածք, ինքնավստի արժանաւորներ, կեռադատած խօսք... Երբեմն ալ կը մեղման, երբ կը դասկերացնեն, որ վերը յիշածներէս ոչ մէկը ընելու ժամանակ ունին: Իսկ երբեմն ալ ուղղակի կը զգուցիմ թերխառն դեկավար մը թնամելով, որուն ինչպէս այդ դիրքին հասած ըլլալը կ'անսպասելի զգացնէ՛ր ոչ քան զիստէն, ոչ խօսիլ եւ ոչ ալ շնորհակալ հարգելի:

Ես լսած եմ, որ երկիրներու զաղտնի ստասարկութեանց մէջ կայ յատուկ մարմին մը, որ մարտնչուն փնտրութիւն կ'անցընէր դէմքերուն վերը յիշած զանազան երեւոյթները՝ ձեռքերու շարժումներէն մինչեւ օրնուրբները, քաղաքացիներու միջոցէն միտքն ու կարգը, հագածը, յասկապի փոփոխութիւնը եւ արդարեւ է, եւ կրծքազարդը՝ եթէ կին է: Ու այդ դիտումներուն արդիւնքով ինչ-ինչ եզրակացութիւններու կը յանգին՝ առողջ է, հիւանդ է, ուժեղ է, սկզբ է, անկեղծ է, թէ՛ կը ձեռացնէ եւ այլն:

Ֆրանսան սակնովորայ ըրիմ «դեղին բաժնակրները» ամիսներ շարունակ, սակայն երբ Մաքրոնին դէմքին կը մայիս իր այցելութիւններուն կամ ժողովներուն ընթացքին, կարծես իր երկրին մէջ ոչինչ կայ զինք անհանգստացնող, հանդարտ, ժողտես, ինքնավստի:

«ժողտես» ըսի ու յիշեցի մեծ մը՝ Զանաւայի մանկադէմ դեկավարը՝ Թրուսոն, որուն դէմքին բարութիւն կը հոսի եւ ուրկէ ժողտես երբեք չի բաժնուիր. (Երեւի իր ակնածին չեն հասնիր Զանաւայ գաղթելու դիմած մարդոց բողոքները, որոնք սարկներ հերթի կը սղաւեն): Սակայն ժողտես մէջ անգերազանցելի մեր վարչապետն է. եթէ ոչ խոսուածներու իրականացումներով, զոնէ ժողտեսով կ'ողողէ հրաւրներու սղաւտը քաղաքացիները:

Ամբողջ նկարագրի, ոյժի ու յարթական կեցուածքի սիմպոլ մըն է Փոլթինը, յասկապի երբ Զեմէլիի տալիսի սակայական դռները կը բացուին իր առջեւ ու ինք յոխորտանով կը քայլէ բարեկեցութեան դասուող դասակներու մէջէն: Սի Այ Էի մարդիկը կը դիտեն ու չեն մայիսանի արդեօք, երբ բաղդատեն զինք իրենց ուղեներ մայիսագահին հետ, որուն ինքնավստի մարդու ժողտես սկսել է սեղի սալ, սղաւտով իր գլխուն դայթիւր մասիօն:

Այս նկատարութիւնները կարելի է երկարել, լուսարձակի սակ առնել Մեծ Բրիտանիայի վարչապետը իր «անդաստիարակ» մագերով, կամ Լիբանանի մայիսագահին երեւոյթ առողջութիւնն ու աթոռը, սակայն, առայժմ այսքան:

1 Աժ փոխմայիսագահ Ալեն Սիմոնյանի ասած՝ «եթէ մեր մեկնած ձեռքը սեղմեն» լավ, չսեղմեն՝ մյուս ձեռքը կ'մեկնեն»-ի այդ մյուս ձեռքը ես չի ուրվագծվում դեռ:

Բացի այդ դարձ չէ նաեւ՝ ինչ է դարունակուն այս օրենքին ակնկալ ընդդիմացած Աժ ընդդիմի խմբակցութիւններին մասնաճեղքները մայիսընտրելի այն շարքերակը, թէ երբ կ'ստեղծվի սահմանադրական փոփոխութիւններին մայիսադատարանին համաձայնագրով, ու դասախանութեան բարեփոխումներն ավելի ինքնուրուից դատարանով կ'որոշուին, այդ ժամանակ էլ հարցը կ'ունենայ: Ու այդ դասախանութեան շարքերակը լուսավոր ու բարձրակարգ հասկանքների ներկայացուցիչները դեմ էին վերը նշուած օրենսդրական մայիսաձեռնարկին ու դատարան ավելի դատարանային արդուկ բարձրացրին, որ մի դաս, լրագրողների վահանակուն մտած, ես ինձ դասկերացրի մայիսին Ազգային ժողովում: Սակայն նրանց ասած շարքերակը իրական ժամանակ է դասախանութիւն՝ մի երկու շարի, երկու շարուն, ուրեմն, ոչ ՍԴ կազմ կ'փոխվի, ոչ առարկայաբար ինչ-որ բան կարիլ

վարողների դեֆիցիտ եւ նոր սոցիալական խնդիր առաջացնելով:

Փոխաբերը հանրային լայն փնտրում է սկսվել առաջին ընթերցմամբ ընդունված մի օրենքի առիթով, որով բացի ԱԱԾ-ից ուսիկանութեանը ես քաղաքացիներին գաղտնալսելու իրավունքի՝ սեփականութեան չմիջնորդակրված հնարավորություն է ստեղծվում (ավելի վաղ՝ ԱԱԾ-ի սեփականական հնարավորություններով էր դա արվում), եւ ուսիկանութեան ավելի օղորտափակ աշխատելու հնարավորության ընձեռումը հետին թվով ցունամի է առաջացրել սոցցանցերում՝ լրիվ այլակերպերով կարգավորման բովանդակությունն այնպէս, թէ մեզ բողոքի սոսալ գաղտնալսելու են, լրիվ ցրանցելով այն փաստը, որ խոսքը դասարանի որոճամբ իրավական գործողություններին սուբյեկտների, քաղաքական հետաքրքրման թիրախների գաղտնալսելու է վերաբերում: Ու անգամ կառավարությունը մոտ կանգնած հանրության որակյալ անդամներն են թե՛ քաղաքացիներն էլ, ինչպիսին օրինակ **Յանուս Խառնայան** է, որը հարցադրում է արել. «Սա ի՞նչ սոսալ վերահսկողություն է քաղաքացիների անձնական

նավարման մարմնի բանկային հաշվին, որով արդեն հասկանալի կլինի՝ ում, որքան եւ ինչու ես վճարում: Չմայած այս առիթով հնչած կարծիքների մեջ կային սեփականներ, որ հարցի ավելի համադարձակ լուծում էր ղեկավար (Գեորգ Գորգիսյան եւ ուրիշներ), ոլորտը ոսփից գլուխ կարգավորման է կարոտ, հասկանալի լուծմամբ համափոխությունների հանդեպ վստահությունը չի բարձրանա, սակայն օրենքի հեղինակն ասում էր, թէ առաջիկա վեց ամսվա մեջ համակարգը կ'անոնաւարդվելու է, այս առաջին փայլն էլ այդ կանոնակարգումների մեջ է եւ օգնություն հետաքրքրա քայլերին:

Երեւի բողոք կ'վկայեն, թէ ամեն մեր համափոխության ներկայացուցիչների հետ բազմաթիվ անգամ որքան ենք խոսել այն մասին, որ համաձայն չենք մասնաւոր կայացրած՝ իր համափոխությանը մեր կողմից դատարանի գումարների հետ, ինչպէս ենք ամեն անգամ նորմալ անդորրագիր դասախանութիւն, բայց ստացել կ'ես-կ'նիք, ոչ մի հաշվեհամար չնշած անդեմք թղթի կտոր, որը իր մեր վճարածի անդորրագիրն է, եւ որը ոչ մի սեղ իրավական փաստաթղթի ուժ ունենալ չի կարող: Տարիներ վճարե-

Խորհրդարանական այս արվա թեմն...

դասական բարեփոխումների ուղղությամբ, յա է՛ր կասկի, յա ի՛ւստերը: Միտքեր քաղաքական նոր գործընթացներ կ'ունենան ինչպէս որ խորհրդարանից դուրս մնացած ընդդիմությունն է երազում, անգամ շարքեր ուժեր չեն դադարում հոյս փայլալայել, թէ այն աստիճան կ'առաջանան «Իմ փայլը», որ նրանցից կ'ողկեն մի փայլուն ու... խորհրդարանական ներկա ընդդիմության հետ Աժ այլ մեծամասնություն կ'ենթադրեն: Համենայնդեպս՝ «Իմ փայլը» յոթ դասախանութիւն իր փնտրելի ՍԴ անդամներից թուականի ուղարկելու օգտին, անկախ նրանից՝ լավն է այդ մայիսաձեռնարկները, թէ ոչ, այսինքն չի ենթարկվել իր ներկայացրած կուսակցության որոճամբը: Իսկ վերը նշուած երազները փայլալայողների համար իսկապէս «անառիկ ամրոց ՍԴ-ն» այդ կարգի գործընթացների ժամանակ դե անդամներն ղեկավարելի: Համենայնդեպս՝ ՍԴ կազմին մոտ կ'անգնած մեր աղբյուրները վստահեցնում են, որ ՍԴ անդամներն ու նրա մայիսագահը չեն դասախանութեան թուական դառնալ: Իսկ թէ ինչ է նշանակում, որոճ արտահոսներով, ՍԴ կազմի՝ այս հնարավորությունը չօգտագործելուն հաջողութիւն գալիս ու հատու լուծումների խոստումը, սա ես հայտնի չէ:

ՍԴ շուրջ ողջ խոսակցությունը երկրորդ փուլն էր մղել Ազգային ժողովում վերջին ցրանում արագ-արագ ընդունվող կենսական նշանակության շարժումների՝ ՉԼՄ-ներով խորհրդամբ լուսաբանումը, առաջատարակ՝ ՉԼՄ-ներուն թեմաների ընտրության քաղաքականացված կերպը հանրության քաղաք չի բխում մեր կյանքում էական փոփոխությունների բերող օրենքներն ընդունվում են՝ փնտրումների ժամանակ հանրության ուժադրությունը չգրավելով, ինչ-ինչ սխալները ժամանակին օրենքի ընդունման ժամանակ հանրության վերաբերմունքով չկանխելով: Իսկ ահա գործողության մեջ դնելուց հետո արդեն դրանց քաղաքացիները հայտնվում են կառավարության շեմին մոտ, ինչպէս ակնհայտների մասագրեթման կանոնների փոփոխության դեմքում եղավ, եւ սկսում են բողոքել կառավարության դեմ:

Վստի ենք հետազայում մեծ արդուկ է հանելու վերջերս ընդունված այնպիսի օրենք, ինչպիսին ճանադարհային երթելու կոչության կանոններուն բալային համակարգի ներդրումն է, որն առավելայն տեղային ոյժի ժամերին սոսալ խցանումներին, ճանադարհային շարժումների չլուծման, ուղեւորափոխարման հնարած ավտոմարկի դատարան կ'իրառելիս դատարան անլուծելի խնդիրներ է առաջացնելու, իսկ ամենակարեւորը՝ շուրջ վարողների մեծ մասը, իրենցից անկախ դասախանութիւն է վերը թված խնդիրների ցրանակումը սեւաբար գրվելու է մեքենա վարելու իրավունքից՝

կյանքի վրա: Շնչելու հնարավորություն չի՞ մնալու: Ես չեմ ուզում եւ չեմ թույլ տա, որ ուսիկանությունն իմ հեռախոսային խոսակցությունները գաղտնալսի: Քանի որ օրենքն ընդունելու դեմքում ես չեմ կարող թույլ տալ իմ հեռախոսային խոսակցությունների գաղտնալսումը, ինձ կ'անա երկու բան՝ կամ հեռախոս առաջատարակ չունենալ եւ չօգտագործել, կամ հեռախոսային շարժումները: Որքան էլ բացատրեց, թէ այս մայիսաձեռնարկներն ուսիկանութեան կազմակերպչական հարցերի ծավալը կ'ընտելու համար է եւ չի վերաբերում բողոքին, այլ օրենսդրությանը արդեն մայիսաձեռնարկներն ուսիկանութեան հանդեպ համաձայն անվստահությունն արդեն իր գործն արել է, արդուկը մեծանում է:

Դե հա, Հայաստանում առանց այդ առիթների էլ համոզված եմ, մանավանդ՝ հայտնի գաղտնալսման դատարանից հետո, որ ամենին ու ամեն հեռախոս գաղտնալսում են, ու երբ որեւէ քաղաքական թեմայով խոսակցություն ես սկսում որեւէ մեկի հետ՝ մասով ցույց են տալիս հեռախոսն ու աղա մասը դնում շուրջերին: Բայց հասարակ այս մայիսագիծն, իրոք, հանրային իրազեկում անցնելու կարիք ունեն: Համարությունը ղեկ է համաձայնի իր կողմից վճարվող ուսիկանության գործողություններին, որին դեռ քաղաքականում է չվստահել ու չի կարող չկասկածել, որ գաղտնալսման արդուկում ուսիկանության ձեռք բերած տեղեկությունները նրա այս կամ այն դատարանի չի վաճառի մասնավորին եւ բուն հանցագործին՝ իր բողոք հետեւաններով հանդերձ: Երբ խոսքը շարժ գումարների մասին է, միտք էլ կ'զննվեն օրենքը ցրանցող իրավադատներ: Իսկ թեկուզ ասանայա հնութեան վերաբերում, որեւէ ուսիկանների խոսքը մարդուն բռնության է ենթարկում, ուղղակի ուսիկանության անոթն է, եւ բնակ չի դասախանութեան այն զգացումը, թէ մեր ուսիկանները կամ ուսիկանությունում սիրող բարեբեր մի հրահանգով կարող են փոխվել:

Վերջերս ընդունված կամ ընդունվելու ընթացակարգում զսնվող օրենքների թերի լուսաբանման ընդհանուր լրագրողական մեղր գոնե մեկով թեթեւացնելով այս անգամ կ'անգ առնենք էլի այս քաղաք առաջին ընթերցում անցած օրենսդրական մի փաթեթի վրա, որի կարգավորումը վերաբերելու է բարձրարկ շեմներում բնակվող ամեն տեղանցու: Նախաձեռնության հեղինակ **Վաղարշակ Հակոբյանը** («Իմ փայլը») առաջարկում է համափոխություններին վճարվող գումարների վճարման նոր կարգ սահմանել, ըստ որի՝ օրենքով սահմանված դատարանի, ինչպէս ամեն այլ վճարները բազմաբնակարան շեմին կառավարման մարմնին այսուհետ ղեկ է վճարվեն անկանխիկ եղանակով՝ բազմաբնակարան շեմի կա-

րով (դարձ է, որ քաղաք էլ չեն վճարել), վճարողները երբեք չեն սեղ ոչ ծախսերի մասին հաշվեկցություն, ոչ էլ ընդհանուր գումարների մասին դասկերացում են ունեցել: Համափոխության ստեղծման օրից մեք համափոխությանը վճարել ենք մեր չափանիշներով ոչ փչ գումար (օրինակ տողերիս հեղինակն ամսական 1800 դրամ է վճարում), իսկ համափոխության աշխատակիցն էլ անընդհատ խոսել է իրենցից առաջ իր ԺԵԿ-երին մեր ունեցած, ասեմք, 100 հազար դրամի դատարանի մասին, սա այն ժամանակներից է վերաբերում, երբ այդ կառույցները լրիվ կազմալուծված էին ու ոչ մի ծառայություն չեն մատուցել: Մի տեղեկանք քաղաք այդ գոյություն չունեցող դատարան մասնաւորով կ'ողկն գումարներ էին վերցնում իր դատարանից, հասկապէս բնակարանի առնվազնաբաժնի ժամանակ, եւ այդ գումարները ծախսում էին՝ ոնց ուզում էին:

Հիմա համափոխությունները նոր ստեղծվելի կանոնների մեջ ղեկ է կ'ստեղծվում, որը, խոսուկանենք, հեշտ բան չի լինելու: Բայց մինչ այդ գոնե անհայտ մոլասակի համար բնակիչը առձեռն գումար չի տա համափոխության աշխատակցին, այլ կ'վճարի բանկային հաշվեհամարին՝ սա վաս չէ: Սա կաշխատի, եթէ այդ վճարի հայտը բողոք մյուս վարձավճարների հետ միաժամանակ բնակիչը ստանա՝ ստիպած լինելով վճարել: Տեսեք, աղբահանության վարձը կ'ընկն համափոխություններն են հավաքում, ֆանի որ միտքն միտքնաւար վոր էին բարդացրել ու առանձին կող սվել բնակչին, որովհետեւ համափոխություններն օգուտ էին քաղաքի արդի վարձավճարի հավաքումից՝ մի որոճ տկոս իրենց էր մնում, հետն էլ առիթ էր ստեղծվում իրենց վարձավճարներն ուղեւոր: Այնպէս որ՝ բազմաբնակարան շեմների կառավարման համար անկանխիկ վճարումը սեփականապէս այնպէս սահուն ղեկ է կազմակերպել, որ համափոխությունները չօգտվեն առիթից ու կ'ընկն չ'իրոճեն ինք կարգը վերադարձնել:

Անհրաժեշտ տեղեկանք քաղաքացիներին: Բազմաբնակարան շեմներն ընդհանուր բնակֆոնդի 45 տկոսն են, նրանց միայն 15 տկոսն է անձնագրավորված, առաջին փայլերից մեկը ղեկ է լինի ողջ այդ բնակֆոնդն անձնագրավորել, աղա օրենսդրութեւ կանոնակարգումներով կարգավորել դրանց կառավարումը՝ հաղթափարելով անվստահության ու վաս կառավարման դատարան:

ՍՈՒՐԵՆ Թ. ՍԱՐԳՍՅԱՆ

դպր. դրոժեհար

Այս տարի, նոյեմբերի 2-ին, լրացավ Հայ եկեղեցու երախսավոր, Ամենայն Հայոց 129-րդ Կաթողիկոս Գեորգ Զ Չորեքյանի (գահակալել է 1945-1954թթ.) 150-ամյակը: Նա մեր նորագույն դասնության ազգային-եկեղեցական բացառիկ գործիչներից էր եւ օժտված էր բացառիկ գիտական իմացությամբ ու վառ անհատականությամբ: Նուրբ դիվանագետ էր, տոգորված խոր հավատով եւ այլ շնորհներով, որոնցով կարողացավ իր գիտակցական ողջ կյանքի ընթացքում, անստեղծ խորհրդային իշխանությունների ստեղծած անհասանելի դժվարությունները, ամվարան ծառայել Հայոց եկեղեցուն: Կաթողիկոսներից երրորդ եղավ ԽՍՀՄ տարիներին, որոնց վիճակված էր «ճակատիկ կարծուածէն շատ դաժան, կամայականութեանց դէմ» («Հասկ», մայիս-հունիս, 1954, էջ 218), կրելու ամենաճանաչ բեռը, ամեն օր արդելով կրծքանման սարսափը եւ մեծագույն ճիգերի գնով դիմադրելով դեռեւս լիովին չփլուզված Հայաստանայց Առաքելական Սուրբ եկեղեցին:

Կարելի է երեսակայել այդ տարիների հակաեկեղեցական դաժանություններին ականատես (եկեղեցականներին գրկել էին նույնիսկ ձայնի իրավունքից, արգելել որեւէ դաստիարակչական դպրոցներում եւ մշակութային օջախներում եւն) Վեհափառի հոգեկան վիճակն ու ամենօրյա արդունները: Ամեն ինչ արվում էր եկեղեցին ու եկեղեցականներին ժողովրդից հեռացնելու, մեկուսացնելու, վարկաբեկելու, գայրացնելու, վիրավորելու, հունից հանելու նպատակով: Երբեմն հայրախոսներն անակներ էին ուղարկվում եկեղեցու կարեւոր դեմքերին, այդ թվում իր կոչման նվիրյալ Գ. Չորեքյանին (Ա. Մարտիրոս, Գեորգ Զ Չորեքյան, Էջմիածին, 2011, էջ 13): Ընդ որում այդպիսի սարսափում էին նաեւ Սիւրբաբան: Սակայն չընկրկելով այդ անմեղից Վեհափառ հայրախոսը նույնիսկ իր ժամանակի աշխարհի ֆառակական աննդաս տղամանկներում արդյունավետ ու ազգաճահ գործեր էր կատարում եւ ավելի էր հզորացնում Հայոց եկեղեցին:

Ծնվել է 1869 թ. նոյեմբերի 2-ին Հարավային Ռուսաստանի մարզային կարեւոր կենտրոն, Սիբ. Սալթանայանի, Ռ. Պասկանյանի եւ շատ այլ նշանավոր հայրերի ծննդավայր Նոր Նախիջեան ֆառաքում, հաշտար եւ Կասարիներ Չորեքյանների ընտանիքում: Զաղաֆն ավանդաբար դասեր էր հայրենի հիւսուակները եւ ազգային ընդձեռնակ սկսարագիրը: Այդ միջավայրն ու ընտանիքը նկատմամբ հասանի Գեորգին հայրենասիրության, մարդասիրության, բարեգաճության գաղափարներով: Մասնավորապէս իր եկեղեցասիրությամբ հայտնի էր մայրը: Նա հաճախ էր օգնում, կարեկցում ու մխթարում կարիքավորներին:

Սովորել է նախ Նոր Նախիջեանի ծխական դպրոցում: 1879 թ. Էջմիածնի Հոգեւոր ճեմարանում Նոր Նախիջեանի հասկացված եւ թափուր մնացած տեղը համայնի միահամուռ կարծիքով սրվում է լավագույն թեկնածու Գեորգին: Իսկ քանի որ դասերն ու սարիքը խանգարող հանգամանք էր, ինչպէս հետագայում տեղեկացրել է Չորեքյանն ինքը, «ընդունելութեան ժամանակ դժուարութիւնների չհանդիպելու համար» ծննդավայրում մեկ տարով «մեծացրել» են նրան՝ գրելով 1868 թ. ծնված («Երջանկայիտասակ Տ.Տ. Հեորգ Զ. Կաթողիկոսի կեանքը եւ գործունեութիւնը», Աբ. Էջմիածին, 1955, էջ 10): Այնուհետեւ 1879 թ. ընդունվել է Ս. Էջմիածնի Գեորգյան հոգեւոր ճեմարան: 1889 թ. ձեռնադրվել է սարկավագ: Ընդունակություններով ու աշխատասիրությամբ աչքի ընկնող սանը Մակար Ա կաթողիկոսի հովանավորությամբ ուսուցող շարունակելու նպատակով նույն տարին մեկնում է Գերմանիա: 1889-1894 թթ. ուսանում է Լայպցիգի համալսարանի ասվածաբանության ֆակուլտետում եւ նույն ֆառափ կոնսերվատորիայում: Մայրաքոռի հրահանգով ուսումն ամբողջովին չավարտելով վերադառնում է հայրենի:

Մեծարանքի արժանի, բայց անսեպած հոբելյան

Գեորգ 6-րդ Չորեքյան Ամենայն հայոց հայրապետ

Կաթողիկոս Գեորգ Չորեքյան

Գեորգ սարկավագ Չորեքյանը մեկ տարի Գեորգյան ճեմարանում դասավանդում է երաճեսություն, աղա մեկնում է Նոր Նախիջեան եւ այստեղ ծավալում բուռն մանկավարժական, հայրենասիրական ու երաճեսական գործունեություն:

1913 թ. Գեորգ Ե կաթողիկոսը նրան հրավիրում է Մայրաքոռ եւ հունիսի 20-ին ձեռնադրում արեղա: Զիչ անց նրան շնորհվում են նաեւ վարդապետական չորս ասիճանները եւ նշանակում Նոր Նախիջեանի ու Բեսարաբիայի թեմի առաջնորդական փոխանորդ, միաժամանակ սկսում է դասավանդել տեղի թեմական եւ ֆառափի հայկական մյուս դպրոցներում: Եղեռնի անագորույն ցավից սեղմելով ասանները՝ լայն մասնակցություն է ունենում Մեծ եղեռնից փրկված գաղթականությանը օգնելու ձեռնարկներին, եղել է «Եղբայրական օգնության» կոմիտեի անդամ, իսկ 1916 թ.-ից՝ նախագահ: Նրա ջանքերով Նոր Նախիջեանի հայկական դպրոցները դուրս են բերվում լուսավորության նախարարության ցանկից եւ դրվում թեմական իշխանությունների ենթակայության ներքո, իսկ հայոց լեզու եւ կրոն առարկաները թեմի Երջանկներում զգնվող հայկական բոլոր դպրոցների համար ճանաչվում են դասարանի: Այդ հայրենասիրական եւ ազգամտաս գործունեության համար ցարական իշխանությունների կողմից դարբերաբար ենթարկվում է հալածանքների:

1916 թ. Գեորգ վարդապետ Չորեքյանը վերադառնում է Մայրաքոռ եւ նույն թվականին արժանանում ծայրագույն վարդապետության ասիճանի, աղա նշանակվում է Սինոդի անդամ: 1917 թ. ձեռնադրվում է եղիսկոպոս՝ դառնալով վանական կառավարության նախագահ եւ Մայրաքոռի լուսարարապետ: Նրա հետեւողական ջանքերի շնորհիվ Մայրաքոռի մասնադարանում ու Քանաքեպում հավաքվում են Արեւմտյան Հայաստանի տարբեր գավառներից փրկված հայկական ձեռագրեր, արխիվային եւ թանգարանային շատ արժեքներ:

1921 թ. Գեորգ սրբազանը, որդես կաթողիկոսի ներկայացուցիչ, մեկնում է Թիփլիսի՝ Վրաստանի թեմի եկեղեցական գործերը կարգավորելու: 1922 թ. գումարված թեմական դասաւարտական ժողովը նրան միաձայն ընտրում է թեմի առաջնորդ (ՀԱԱ, ֆ.409, ց.1, գ.3153, թ.19): Այդ տարիները աղազա Վեհափառի կենսագրության ամենավառ էջերից են եւ նրա ամենաբեղմնավոր գործունեության տարիները: 1925 թ. նա կրկին վերընտրվում է թեմի առաջնորդ, սակայն 1926 թ. հրաճարվում է եւ վերադառնում Ս. Էջմիածին: 1927 թ. ընտրվում է Գերագույն Հոգեւոր խորհրդի անդամ: 1928 թ. Գերագույն խորհրդի եւ Կաթողիկոսի կարգադրությամբ գործուղվում է Թիփլիսի՝ այնտեղ

ծայր առած այտդես կոչված «Ազա եկեղեցական» Եարժումը դադարեցնելու համար: Թեմի նախկին առաջնորդի անունը բավական էր, որդեսգի այդ Եարժումը դադարեւ: Խորհրդային իշխանությունների դրժամբ ծնված «Ազա եկեղեցական» Եարժումը կամ նորոգչական հոսանքը Կովկաս եւ Հայաստան էր թափանցել 1922-23 թթ.՝ որդես «ըմբոսացում» դաստնական եկեղեցու դեմ: Հայ «Ազա եկեղեցականների» դեկավարն էր Բենիկ վարդապետը: Իրենց նդասակների համար օգագործելով այդ Եարժումը՝ Հայաստանի խորհրդային իշխանություններն սկսեցին գանգվածաբար փակել եկեղեցիները:

Հայ եկեղեցիների փակման այլ ուղի ընտրեց Վրաստանի դեկավարությունը: Այստեղ 1924 թ. հոկտիսի 9-ին Արդարադասության եւ Ներքին գործերի ժողովների հրահանգով Թիփլիս, Զոքալիս, Բաթում եւ Սուխում ֆառափների կրոնական համայնքները դեմ է ունենային 1500-ից ոչ դասական, իսկ հայերի համատեղ բնակության մյուս վայրերում՝ 300-ից ոչ դասական ծուփ: Հրահանգն անհեթեթ էր եւ անիմաստ, ֆանի որ հայ հավասացյալների թիվը միայն Զոքալիս ֆառափում 600-ից չէր անցնում եւ փաստրեն ֆառափներում բնակվող հայերը եկեղեցական համայնքի իրավունքից զրկվում էին: Այդ ամենի արդյունքում միայն 1923-24 թթ. Վրաստանում փակվեցին հայկական 56 եկեղեցիներ: Չընկրկելով բոլեւիկյան բռնությունների վսանգի՝ Գ. Չորեքյանն իր գայրալից բողոքը հայտնեց ԽՍՀՄ ժողովրդաիրի նախագահ Ա. Ռիկովին (Անդ, գ.568, թ.17):

Գ. Չորեքյանն այդ դասուրը վարում է մինչեւ 1927 թ.: Դրանք նրա հոգեւոր գործունեության, ամենամոլճավանջային տարիներն էին, երբ հետեւողական դայֆար էր մղում համայնավար իշխանությունների կողմից ստեղծված «Ազա եկեղեցի» կոչված կազմակերպության դեմ, փորճելով անաղարս դասիել Հայ Առաքելական եկեղեցին գանգազան աղանդավորական հոսանքներից: Դա նրա կյանքի տկուն, անվիաս դայֆարի բուռն ժամանակահատվածն էր, որի նդասակն է եղել անաղարս դասիել Ս. Էջմիածնի դարավոր իրավունքներն ու ավանդույթները, Հայ եկեղեցու հեղինակությունն ու վարկը, ավելի ստրեցնել Մայրաքոռի հետ Վիրահայոց թեմի ավանդական կառերը: Ժամանակաբառային վավերագրերում հասկորեն երեսում են Մայր եկեղեցու, հայրենիքի, սեփական ժողովրդի բախիս ու ճակասագրի հանդերձ աղազա Հայոց Կաթողիկոսի ցուցաբերած դարսփի ու դասասխանակության մեծ զգացումները:

Լրացման կարգով նեւնք, որ 1925 թ. նրան շնորհվում է արքունիք: 1927 թ.-ից եղել է Գերագույն հոգեւոր խորհրդի անդամ: 1938 թ. կաթողիկոս Խորեն Ա. Մուրադբեկյանի եղեռական մահից հետո, համաձայն նրա թիվ 620 կոնդակի, 1938 թ. արդիկի 10-ից Գ. Չորեքյանն սսանճում է Հայ եկեղեցու գործերի դեկավարումը: 1941 թ. արդիկին Ազգային-եկեղեցական ժողովում ընտրվում է կաթողիկոսական տեղադա: 1945 թ. հունիսի 16-22-ը Մայրաքոռում հրավիրված Ազգային-եկեղեցական ժողովը Գեորգ արքեպիսկոպոս Չորեքյանին (1945-1954) ընտրում է Ամենայն հայոց կաթողիկոս:

Վեհափառը հայրենանվեր ու ազգաճահ գործունեություն ծավալեց նաեւ երկրորդ համաշխարհային դաստրագի տարիներին: Նրա անմիջական նախաճեռնությամբ եւ դեկավարությամբ սփյուռքահայության Երջանում հանգանակություն կազմակերպեց եւ այդ գունարներով ստեղծվեցին «Սասունցի Դավիթ» եւ «Գեներալ Բաղարմյան» սանկային Եարայությունը: Նրա կաթողիկոսության օրով վերածնունդ արդեցին ԽՍՀՄ տարածում զգնվող հայոց թեմերը, սկսեց

Գեորգ սարկավագ Չորեքյան

հրասարկվել «Էջմիածին» ամսագիրը, վերաբացվեցին Էջմիածնի հոգեւոր ճեմարանը, տղարանը, վերադարձվեց ճեմարանի գրադարանը, վանադատական Ենեքերի մի մասը, ինչդես նաեւ՝ Ս. Հռիփսիմե, Ս. Գեղարդավանք եւ Խոր վիրադի վանքերը:

Գեորգ Զ Չորեքյանը կարեւոր խնդիր է համարել Մայր հայրենիքի եւ սփյուռքահայության կառերի ամրադնդումը, սփյուռքի եկեղեցական եւ ազգային միասնության աղաիկումը եւ մեծ ջանքեր գործարդել այդ ուղղությամբ: Մեծ ավանդ է ունեցել 1946-1948 թթ. հայրենադարճության կազմակերպման գործում: Նշանակալից դեր է խաղացել Հայկական հարցի վերստին բարճացման ուղղությամբ: 1945 թ. արդիկի 19-ին Մոսկվայում հանդիպել է Ի. Սասիկին հետ, որի ընթացում բարճարցրել է Արեւմտյան Հայաստանի հողերի խնդիրը, իսկ 1945 թ. հոկտեմբերի 25-ին կոնդակով դիմել է ԽՍՀՄ-ի, ԱՄՆ-ի եւ Մեծ Բրիտանիայի կառավարություններին՝ խնդրել Արեւմտյան Հայաստանի գրավալ տարածները հետ վերադարճել իր օրինական տիրոջ՝ հայ ժողովրդին: 1947 թ. արդիկի 20-ին հրադարակել է ընդարճակ մի կոնդակ որը կրել է «Հայկական հարցի լուծման մասին» խորագիրը եւ որտեղ դարճալ բարճարցրել է Թուրքիայի կողմից բռնագավթված հայկական տարածների վերադարճման հարցը: Սիրով եւ անթափուց ոգետուրությամբ ողջունել է 1947 թ. արդիկին Նյու Յորքում գումարված Հայկական համաշխարհային կոնգրեսը, որի նդասակն էր վերստին արճարճել Թուրքիայի բռնագրաված հայկական տարածների վերադարճման հարցը: Ինը տարվա գահակալության ընթացքում նա հասցրել է վերակազմակերպել Մայրաքոռի թեմին եւ արտաքին թեմերը: Միանգամից ձեռնադրել է տարբեր կոնսկոպոսներ, հետագայում (1951)՝ ես հինգը, որոնց հաստատում է թեմերի առաջնորդների թափուր դաստններում:

Այսինքն՝ անխնց ազգային գործիչն ու Հայաստանայց առաքելական եկեղեցու 129-րդ գահակալը արեց ամեն ինչ խորհրդային հակաեկեղեցական դճոնակ տարիների դճվարությունները հաղթահարելու եւ հաջորդ գահակալներին ու հետագա սերունդներին հզորացած, ժողովրդամոտ ու ժողովրդին անճահ ծառայող եկեղեցական համակարգ կսակելու համար:

Ավարտելով ցանկանում են նեւք, որ գարմանալի ու գայրանալի է մերօրյա այն իրողությունը, թե ինչդես մեք հաճախ անտեսում ենք մեր մեծերին, լռության մասնում նրանց վասակն ու ազգաճահ գործունեությունը: Այնինչ իշխանությունները, դասնագիտական աշխարհը եւ գունե մեր եկեղեցին ու Մայրաքոռը դարտավոր էին անդարադառնալ, հանդիտավոր եւ գիտական որեւէ դասաճ միջոցառումով նեւք այդ հոբելյանը, արճանին մասուցել Արճանավոր հային ու հայկական գեմի Եարունակականությանն իր ողջ գիտակցական կյանքը նվիրաբերած հայրողուն:

Արցախյան հիմնահարցը եւ դրա ...

⇒ 1 Փոխարենը ակամաստե եղանակով հակասական, երբեմն իրարամերձ հայտարարությունների, որոնք միայն թուլացնում էին հայկական կողմի բանակցային դիրքերը եւ հնարավորություն սալիս Ադրբեջանին ուժեղացնել իրենցը: Այսպես կոչված վերելակային դիվանագիտությունից հետո հայտարարվեց իբր թե սահմանային հանդարտության մասին, հետո դրան փոխարինեց «Արցախը Հայաստան է եւ վերջ» կարգախոսը, հետագայում արդեն ադրբեջանական համայնքի հետ հանդիմելու դաստիարակությունը եւայլն:

Իրարամերձ ու հակասական այս հայտարարությունները հուշում են, որ գործող իշխանությունները ոչ միայն չունեն այս հարցի շուրջ իրատեսական դիրքորոշում, այլևեղ ղեկավարում, թե ուր է վերջիվերջ իրենց նպատակը: Եվ որ ամենակարեւորն է՝ ոնց են հասնելու այդ նպատակին:

Բրախլավիայում ԱԳՆ նախարար Ջոհրաբյանի համեմատաբար կոշտ հայտարարությունը շատերը գնահատեցին որպես փորձ վերադառնալու նախկին կամ նախկինների բաղադրականությանը: Սա նշանակում է, որ առաջին ավարտին է մոտենում այսպես կոչված Ալիե-Փաշինյան վերելակային դիվանագիտությունների շրջանակը եւ, երկրորդ՝ այդ գործընթացից Ադրբեջանը դուրս է գալիս իր դիրքերը ավելի ամրապնդելով:

Ջոհրաբյանի հայտարարությունը մի քանիստ խոստովանում է, որ անցած մեկուկես տարվա բաղադրականությունը ձախողվել է եւ ստիպված են վերադառնալ բանակցությունների ավանդական ձեռնարկին: Կարելի է միայն հուսալ, որ նախկին հայտարարությունը, թե Արցախյան հարցի լուծումը ղեկավարի բոլոր կողմերին, արդեն անցյալում է, եւ որ գործող վարչապետը կփորձի առաջին հերթին ձեռնարկել մի օրակարգ, որտեղ առաջնությունը կստի հայկական երկու ղեկավարությունների օգուտին: Հասկանալի է, որ զսնել հարցի լուծման արթնակ, որ իբր թե կբավարարի բոլոր կողմերին, անհրաժեշտ է, իսկ ձեռնարկված ստանդարտները հայկական կողմին բավարարող միակ ընդունելի արթնակն է:

Այսինքն, երբ հայկական կողմը փաստացի ոչ միայն ղեկավարում է հետադարձ քաղաքականության հիմնահարցը, այլևեղ դրա շեղը ՀՀ

անվստահության համակարգում: Վերահսկելով Արցախը՝ ՀՀ-ն աղափոխում է թե՛ իր հարավային սահմանները եւ Սյունիքը, եւ թե՛ Հայաստանի կենտրոնը՝ Արարատյան դաշտավայրը: Այն դժվարացնում է ոչ միայն Ադրբեջան-Նախիջեւան համատեղ ռազմական գործողությունները, այլև Ադրբեջան-Թուրքիա ռազմադադարական համագործակցությունը:

Արցախը հայկական զինված ուժերին ռազմավարական խորություն է աղափոխում եւ հնարավորություն սալիս բացառել Ադրբեջանի կողմից յուրաքանչյուր բլիզ-կրիզ: Այն նաեւ ընդլայնում է Հայաստանի սահմանը Իրանի հետ, ինչը ռազմավարական նշանակություն ունի հասկալիս հնարավոր ռազմական գործողությունների վերսկսման դեպքում:

Արցախի վերահսկողությունը հնարավորություն է սալիս ռազմավարական դիրք ունենալ ամբողջ Հարավային Կովկասում եւ հսկել Արեւմուտք-Արեւել, ինչպես նաեւ Հարավ-Հյուսիս իրար կապող մայրուղիները, խողովակաշարերը եւ ջրագծերը: Այս սարածիքի թելուղ մի փոքր մասի կորուստը նշանակում է, որ Հայաստանի շուրջ ձեռնարկվող թուր-ադրբեջանական շրջադարձերը վերջնականապես ավարտին կհասցվի:

Արցախի ռազմավարական-անվստահային նշանակությունը անգնահատելի է ու անվիճարկելի. հայկական կողմը չի կարող բանակցություններ վարել ինչ-որ սարածիքի զիջման կամ փոխզիջման շուրջ, այստեղ չեն կարող լինել ադրբեջանցի վերաբնակիչներ կամ գաղթականներ: Պետք է հայ բնակչությանը սարածաբանական բնակեցմանը նոր թափ հաղորդել եւ այն ամբողջովին հայացնել, միաժամանակ ավելացնելով ռազմական ներկայությունը այնտեղ:

ԳԵՎՈՐԳ ԳՅՈՒԼՈՒՄՅԱՆ

Թիրախը նաեւ Աստվածաբանության ֆակուլտետն է

Անդադար փակելով, լուծարելով ու ցրելով՝ ԿԳՄՍ նախարար Արայիկ Հարությունյանը որոշել է սեռադաշտից հանել նաեւ Հայոց եկեղեցու դասնությունը առարկան: Ամբուս, ինչպես մյուս առարկաները, այս մեկը նույնպես մեթոդական ու բովանդակային վերանայման լուրջ կարիք ունի, բայց դադարեցնել դրա դասավանդումը՝ գոնե ռիսկային չէ:

Հայսնի դասընթացը, փիլիսոփա Մորթեզա Մոթահարին իր «Ուսուցումն ու դաստիարակությունն իսլամում» աշխատության մեջ գրում է.

«...արդյո՞ք բարոյականությունը առանց կրոնի կարող է գոյություն ունենալ: Եթե անգամ գոյություն էլ ունենա, միեւնույն է՝ բարոյականության ուժն ու սատարող կրոնն է: Ոմանք, անգամ իրենք՝ եվրոպացիները, այն կարծիքն են, որ բարոյականությունն առանց կրոնի հիմք չունի»:

Որքան էլ այս տղերի հեղինակը զսնվում է փրսոնություն հակառակ կողմում, միեւնույն է, ոչ ոք չի կարող աղաքցել, որ առանց կրոնի բարոյականությունը կարող է ուժ ունենալ, եւ դա բոլոր կրոններին ու հավատներին է վերաբերում: Յուրաքանչյուր հանրույթ առաջողվում է իր հավատքին համադաստիարակ կրոնական բարոյականության թելադրումներով:

Հայաստանը փրսոնյա երկիր է, փրսոնությունն այստեղ ի դեմս Հայ Առաքելական եկեղեցու, զսնվում է ղեկավարող հոգևորականների, եւ ղեկավարող դասընթացի մեջ: Հայաստանը մեթոդական ու բովանդակային վերանայմանը կարող է մասալ սերնդին ներկայացնել մեր կրոնի, եկեղեցու նշանակությունն ու դերը: Զժխեցնել այն, որ այսօր էլ է հեթանոսական սարը առկա, բայց ով կարող է ղեկավարել, որ 4-րդ դարից հետո ստեղծված գրականությունը, ճարտարապետությունը, երաժշտությունն ու նկարչությունն առհասարակ կարելի է փնտել ու մեկնաբանել առանց փրսոնության իմացության, ով էլ այն համարձակ վերլուծաբանը, որ համընկառնի մեկուկեսի ուրեւ ճյուղ ուսումնասիրել՝ մի կողմ դնելով մեր եկեղեցուն: Ավելի դարձ օրինակ՝ փրսոնյա երկրի փառաբանը գոնե միմիայն իմացությունը ղեկ է ունենալ մա մասին, թե՛ ոչ:

Այն դնդումներն էլ, թե Հայ եկեղեցու դասնությունը կարելի է միացնել հայոց դասնությանը՝ սրամաբանական են, բայց ճիշտ չեն: Եկեղեցին շրջան չէ, այն դարերի հերթադարձություն է, ուսի՝ մա դասնությունն անհնար է սերել մի ֆանի դասաժամով, որովհետեւ այդ կառույցը ներկա է եղել վերջին 17 դարերի բոլոր դասնական եւ փառաբանական զարգացումներին: Եւ, եթե եկեղեցու դասնությունը դիտարկենք հայոց դասնության համատեքստում, աղա՛ հայոց դասնությունն էլ ղեկ է դիտարկել համաբարոյական դասնության ընթացումը՝ այդ բլոկին միացնելով նաեւ մեկուկեսի դասնությունը, արվեստաբանությունը եւ մեթոդականությունը: Շարունակելով այդ անսրամաբանական սրամաբանությունը, ղեկ է իրար միացնել նաեւ, ստեղծ, մաթեմատիկական, հանրահաճիվն ու երկրաչափությունը: Սա հուս սրամաբանություն է:

Այս մոտեցումը ոչ մի դարադարձում օտի չի բերել մեզ, որքան էլ փորձեն հակառակը համոզել, կառավարությունը ղեկ է իրաժարկի այս կրթական փառաբանությունից:

Անկախ կրթական բարեփոխումների ու բարելավումների մասին սուղերնախարարական ճառերից՝ օտ դարձ է, թե կծիկը ֆանդելով ո՛ր է ուզում հասնել. դաստիարակ մի այս ճակատում ԿԳՄՍ նախարարի թիրախն Աստվածաբանության ֆակուլտետն է: Այսֆանից հետո կամի մեծ ուժ է ղեկ չմտածելու համար, որ հայազիսության ու եկեղեցու դեմ կազմակերպված փառաբանականություն կա:

Վախճանվել է ամերիկահայ հռչակավոր աստղագետ դոկտ. Երվանդ Թերզյանը

Երկարատե հիվանդությունից հետո Իթալիայի (Նյու Յորկ) իր տանը 80 տարեկանում նոյեմբերի 25-ին վախճանվել է Կոռնելի համալսարանի աստղագիտության բաժանմունքի 1979-99 թվերի ամբիոնի վարիչ, ճանաչված աստղագետ դոկտ. Երվանդ Թերզյանը:

Թերզյանը ծնվել էր Ալեքսանդրիայում (Եգիպտոս) մանր առեւտրական Պետրոս Թերզյանի եւ կնոջը՝ Մարիա Կիրակոսյանի համես ընտանիքում: Պետրոսը ցեղասպանությունից մազադուրծ մի կերպ հասել էր Եգիպտոս, իսկ Մարիան հունական փոքրիկ կղզիներից մեկում աղորդ ձկնորսի դուստրն էր:

Տաղանդավոր եւ նպատակալաց երիտասարդը վաղ տարիքից է մադրվել դառնալ աստղագետ: 17 տարեկանին ընդունվել է Կահիրեի ամերիկյան համալսարանը, որից հետո հաղթահարելով 1952-ի հեղափոխության հետեւանում ստեղծված որոշ դժվարություններ՝ կարողացել է մասնակցել Բլումինգտոնի (ԱՄՆ) Ինդիանա համալսարանի աստղագիտության բնագավառում դոկտորականի գիտական ասիճան շնորհող ծրագրին, որը հաջողությամբ ավարտել է 1965-ին: Նույն տարում նա ընդգրկվել է

նորակառույց եւ Կոռնելի համալսարանի կողմից կառավարվող «Arecibo» աստղադիտարանի (Պուերտո Ռիկո) գիտական աշխատակազմում, որից հետո մինչեւ իր կյանքի վերջը համագործակցել է Կոռնելի համալսարանի հետ: 1967-ին այնտեղ աստղագիտություն է դասավանդել նախ որպես դոկտորի օգնական, աղա որպես դոկտոր: Արժանացել է «Գերագուց դասավանդման» համար նախատեսված մրցանակին: Հեղինակ կամ համահեղինակ է 235-ից ավելի գիտական հոդվածների: Խմբագրել է յոթ գիրք, որոնց թվում է «Կառլ Սագանի Տիեզերքը»: 1979-ին նշանակվել է Կոռնելի համալսարանի աստղագիտության ամբիոնի վարիչ, որի ընթացքում հիմնել է համալսարանի շրջանավարձների կազմված «Աստղագիտության բարե-

կամներ» (FoA) ընկերությունը, որը մեծապես նպաստել է համալսարանի այդ բաժանմունքի գործունեությանը:

Թերզյանը տար տարի (սկսած 1989-ից) խմբագրել է «Astrophysical Journal» հանդեսը: 2002-ին ընտրվել է համալսարանների եւ ինստիտուտների ամերիկյան կոնսորցիումի վարիչ-ղեկավար: Նա մեծապես հղաք է եղել իր հայկական եւ հունական ժառանգությամբ: Հիմնադիր անդամներից է եղել հունական եւ հայկական աստղագիտական ընկերությունների: Արժանացել է Ինդիանայի, Հայաստանի եւ Թեսալոնիկի համալսարանների դասնական գիտական ասիճանների: Ընտրվել է ՀՀ ԳԱԱ-ի արտասահմանյան անդամ: 2008-ին արժանացել է ՀՀ կառավարության ոսկե մեդալին, իսկ 2018-ին՝ NASA-ի բարձրագույն մրցանակին:

Մարգարտ է եղել եւ օտ է ճանադարհորդել: Մեծ հետաքրքրություն է ցուցաբերել հայկական եւ հունական երաժշտության ու խոհանոցի հանդեպ: Հուղարկավորությունը տեղի է ունեցել դեկտեմբերի 6-ին:

«Ազգ»ը խորապես ցավակցում է իր ընտանիքի բոլոր անդամներին: Հ.Յ.

Մենասո՛ր Մենենդեսի վճռական սրամադրվածությունը եւ բացահայտումներ Գրահամի վերաբերյալ

Դեմոկրատ սենատոր **Բոբ Մենենդեսը** վերջերս հայտարարել է, որ դիրքերը չի զիջելու եւ Հայոց ցեղասպանության ճանաչման հարցը ամեն շաբաթ ընդգրկելու է Մ. Նահանգների կոնգրեսի վերին պալատի օրակարգում, մինչեւ հասնի ցանկալի արդյունքի համուն արդարության:

Սենատոր
Գրահամը

Մինչ նրա այս հայտարարությունը, ամերիկյան եւ անգլիագիր հայկական մամուլում բազմաթիվ ֆնտազասական հոդվածներ են տպագրվել ընդդեմ ԱՄՆ-ի հանրապետական սենատորներ Լիմոնգի Գրահամի եւ Դեյվիդ Պերդյուի, որոնք երկու տարբեր առիթներով վեժն էին կիրառել հայանդաս բանաձեւի ֆնտազասական սենատորները նաեւ որոշ բացահայտումներ:

Պարզվել է, օրինակ, որ նախկին բանաձեւերը ստորագրելու Գրահամը նոյեմբերի 13-ին օվալաձեւ գրասենյակում բավականին բորբոքված բանավեճի է բռնկվել Թուրքիայի նախագահի հետ: Վերջինս իր iPad-ի միջոցով ներկայացրեց ֆարգյակալի բովանդակությամբ տեսաժամանակներ է ցուցադրել, որտեղ ֆրակայան կազմավորմամբ Սիրիայի դեմոկրատական ուժերի առաջնորդը ներկայացվել է որդես ահաբեկիչ: Հարավային Կարոլինայից հանրապետական սենատոր **Գրահամը** անմիջապես հակադարձել է նրան, ասելով՝ «Կուզե՞նա՞յի՞ք, որ ֆրեդերիկ խնդրե՞ի նման մի տեսաժամանակները նկարահանել ձեր արածների մասին»:

Օվալաձեւ գրասենյակից դուրս գալուց հետո, սակայն, Սոփիակալ օրենսդիր մարմնի ավագ աշխատակիցներից մեկը նրան է մոտեցել եւ «խնդրելով կարգադրել» է սենատորն աղաղակել Հայոց ցեղասպանության ճանաչման բանաձեւի ստասկոլ ֆնտազասումը:

«Ես այդպես էլ վարվեցի, որովհետեւ Երդողանը այստեղ էր եւ ժամանակը հարմար էր: Ես փորձում եմ փրկել հարաբերությունները», հաստատել է Գրահամը, եւ այն հարցին, թե «անհարմար չի՞ զգացել», դասասխատել է. «Իհարկե զգացել եմ, որովհետեւ ես հարգում եմ Բոբին (Մենենդեսին): Նա սարիներ շարունակ այս հարցով է զբաղվում, բայց հարմար չգտա, որ դա տեղի ունենար Թուրքիայի նախագահի այստեղ զգնվելու օրերին: Հաջորդ անգամ ես չեմ առարկի»:

Հաջորդ անգամը նոյեմբերի վերջերին էր, եւ Սոփիակալ տունը մեկ այլ հանրապետական սենատորի՝ Դեյվիդ Պերդյուին էր խնդրել այդ գործը զլուխ հանել:

Կասարվածը «խիստ անհանգստացնող» էր որակել գրող եւ հասարակական գործիչ **Էյմի Միսկինը** («Ինչ է կասարվում այդ մարդկանց հետ», հարցրել էր), իսկ վիրասան **Քրիս Բոնջայանը** Գրահամին «անողնաշար» էր որակել եւ անբարոյական համարել Մ. Նահանգների օրենսդիր թուրքականին ստորագրելու նրա դաստիարակությունը: Մյուս կողմից ֆաղափական սասիֆուս **Ջերեմի Նյուբերգերը** հեղանգով հարց էր քննել, թե «Երբ կարելի է ցեղասպանությունը ցեղասպանություն չհամարել» եւ ինքն էլ դասասխատել էր. «Երբ Գրահամը հանդիպում է Թուրքիայի նախագահի հետ»:

Պես է նեւել, որ Գրահամը Թրամփի անենասկանառու ֆաղափական խորհրդատուներից մեկն է, եւ աստ անգամ է կարողացել խափանել նրա անկանխատեսելի եւ կարճատև սակալ արարները: Նրանք եղել են նաեւ թեմաձեւեր: Իրար դիմել «հիմար», «անբան» եւ այլ ստորացուցիչ բառերով: Բայց նաեւ զոլֆ են խաղացել իրար հետ: Ամենագրամալին այն է, որ հեռախոս լինելով հանդերձ Գրահամը ինքն էլ է սայթափել եւ ընկել թակարդը: Ըստ «California Courier»-ի խմբագիր **Հարոլդ Սաունյանի**, «Politico» առցանց լրատվական հանդեսը դարձել է, որ մի ռուս որդես Թուրքիայի դաստիարակության նախարար ներկայանալով 16 ռոդեանոց հեռախոսազրույց է ունեցել Գրահամի հետ, որի ընթացքում վերջինս դաստիարակություն է հայտնել բարելավել Թուրքիայի հարաբերությունները Ամերիկայի հետ: «Թրամփն էլ, ես էլ հավանում եմ Երդողանին, նա ուժեղ մարդ է», ասել է Գրահամը, հավաստիացնելով, որ փորձելու է վերականգնել «F-35» ծրագրում Թուրքիայի ընդգրկվածությունը ազատ ա-

ռեւերի համաձայնագիր կնքելով նրա հետ: «Կարծում եմ Թրամփն էլ է ցանկանում դա: Պատճառիցներ գործարդելը հիմարություն է», ավելացրել է Գրահամը:

Պարզվել է նաեւ, որ նախագահ Թրամփը «անձնական օտար» ունի թուրքական դեսական այն բանկի հետ, որ խախտել էր Իրանի հետ չհամագործակցելու ամերիկյան օրենքը: Բլումբերգի հաղորդմամբ Թրամփն այդ ժամանակվա դեսֆարսուդար Ռեյն Տիլերսոնի միջոցով խնդրել էր գլխավոր դաստիարակ կարձել թուրք-իրանական առեսուրով զբաղվող Ռեզա Չարրաֆի դեմ հարուցված գործը: Չարրաֆին դեսակասարություն էր ունեցել թուրքական բանկի խարդախ գործառույթներում: Դժվար չէ կռահել, թե որտեղ է թափված ան գուլիքը:

Իսկ «Մեյկոն Դեյլի» օրաթերթի երեւմտի խմբագիր եւ կենսոնական Միչիգան համալսարանի նախկին հոգաբարձուներից **Միչ Զեհեթյանը** Բոսոնի մեր ֆույր հրատարակության՝ «Միրո-Սիֆեթթեթում» հրատարակած իր հոդվածում զգուշացնում է Թրամփին, որ նման վարագծով աստ հեռուսույթամբ կարող է կորցնել Միչիգանի հայկական համայնքի ավելի քան 25 հազար ֆլեմերը 2020-ին ստասկոլ նախնական ընտրությունների ժամանակ: Եվ ոչ միայն Միչիգանում, նաեւ այլ նահանգներում, որոնցում նա հաղավ էր կարողացել հաղթել Հիլարի Զիլմոնին, որ հանրային կարծիքի ֆլեարկության ընթացքում նրանից առաջ էր անցել:

«Հաջորդ տարվա ընտրությունների կարողանա՞ Թրամփը հակադրել հայկական համայնքների հակաթրամփյան օարժանքը, մանամանդ այն բանից հետո, երբ առաջուցվել է, որ Թրամփի եւ Երդողանի փեսաները իրար հետ գլոբալ քիզնեսի գործընկերություն են հիմնել», հարցնում է նա:

Մինչ այդ Զեհեթյանը առաջարկում է Թրամփին եւ Գրահամին միանալ իրեն, ուխտագնացության գնալ Արեւմտյան Հայաստան եւ հարցը դաստիարակներին թողնելու փոխարեն համոզվել, որ իրոք կասարված փաստ է Հայոց ցեղասպանությունը: «Գուցե նրանք որոշեն ֆաղափականություն խաղալու փոխարեն մեր նախնիների երկրում կառուցել ավելի մեծ թվով թրամփյան «առեսարակներ», նեւել է նա:

Տարբեր թերթերի
նյութերից դաստաստեց՝
ՏՄԿՈՒ ԾՈՒՆԿՅԱՆԷ

Թուրքական կուսակցությունը Մեծամորի առնակայանի վերաբերյալ առաջարկ է ներկայացրել մեջլիս

Թուրքիայի ընդդիմադիր «Ժողովրդահանրապետական» կուսակցության (ժԿԿ-ՇՊ) անդամ, մեջլիսի դաստաստավոր **Դենիզ Յավուզըլմազը** հայտարարել է, որ կուսակցության անունից 40 դաստաստավորի ստորագրությամբ առաջարկ է ներկայացվել խորհրդարան՝ Հայաստանում Մեծամորի առնակայանի «վսանգները ուսումնասիրելու համար»: Յավուզըլմազը մեջլիսում տեղի ունեցած մամուլի ասուլիսի ժամանակ նեւել է, որ Մեծամորի առնակայանը Իզդիրից ընդամենը 16 կմ հեռավորության վրա է զսնվում, եւ առնակայանի անվսանգությունը Թուրքիայի եւ տարածաշրջանի երկրների համար կենսական նեւանակություն է կում: «Պարզելու համար, թե Մեծամորի խնդիրը մեր երկրի եւ հարեան երկրների վրա ինչ կործանիչ հետեանգներ կարող է ունենալ, ինչպես նաեւ խնդրին միջազգային հանրության ուսարդությունը հրավիրելու համար, մեմ ԺԿԿ-ի անունից, 40 դաստաստավորի ստորագրությամբ խորհրդարանական հետազոտության առաջարկ ենք ներկայացրել», - ասել է Յավուզըլմազը:

Երբայերենի այբուբենը Թուրքիայում ներկայացվել է որդես ուղորերենի այբուբեն

Թուրքիայի կրթության նախարարության կողմից հանրակրթական դրոդներին բաժանված 6-րդ դասարանի առնակներին ուսուցանվող «Հասարակագիտություն» առնակի դասագրքում սխալ է հայտնաբերվել: Պարզվել է, որ հիշյալ դասագրքում երբայերեն այբուբենը հրամցվել է որդես ուղորերենի այբուբեն, մինչդեռ սենական լեզվախմբից սերող երբայերենը Իսրայելի դեսական լեզուն է, իսկ ուղորերենը՝ թյուրքական լեզվախմբի լեզուներից մեկը: Թուրքիայի գրողների միության նախագահ **Մեհմեթ Դողանը** սոցանցում արած գրառմամբ իր դժգոհությունն է հայտնել այդ կաղակցությամբ: «Կրթության նախարարության դասեռնական դասագրքերն անորակ են, թուրքերենը՝ լի սխալներով: 1 մլն 340.000 տղամանակով հրատարակված դասագրքում ուղորերեն այբուբենի փոխարեն երբայերեն է ներկայացվել»: Թեմային անդրադարձել է նաեւ դրոդեսուր, դաստարան **Ահմեթ Շիւժիրգիլը**: Նրա խոսով՝ նման խայտարակության համար դես է կազմալուծվի Թուրքիայի կրթության եւ դաստիարակչական խորհուրդը: **Գ. Գ.**

ՈԱՏԻԿ ՀՈԿԳԱՆՆԻՍՅԱՆ

Հայաստանի վասակալոր լրագրող

Չաղակաղե՛լ պատմությունը

Ողջ գիտակցական կյանքում սրտառնում եմ ունեցել բոլեւիզմի ֆաղափական դրակիկայից: Անվերադասուրեն դաստարտել եւ խորուն եմ բոլեւիկների բոլոր այն ֆայլերից, որոնք, իմ համոզմամբ, որեւէ տրամաբանությունից զուրկ էին: Օրինակ, ինքն իրեն բանական համարող մարդը չի կարող որեւէ կերպ արդարացնել խորհրդային դարանոյիկ առաջնորդ, հրեւ Իոսիֆ Ստալինի կողմից 1937-1938 թվականներին սանձագրեւած արյունարբու տեռորը: Ասեմք, ինչո՞ւ հենց միայն 1937-1938 թվականների մեծ տեռորը: Մի՞թե գաղտնի է, որ հոկտեմբերյան հեղափոխությունից անմիջապես հետո սկսվեց նոր իշխանությունների բիրտ կամայականությունը, որին գոհ գնաց գրեթե ամբողջ հասարակության ծաղիկը: Ոչնչացվեցին միլիոնավորները, Բակունցներ ու Չարենցներ, երկրորդ համաշխարհային դաստարակ ուղղակի նախաեւմին գլխասկեց Կարմիր բանակի հրամանատարական կազմի առավել ունակ մասը: Դա խորհրդային ժողովրդի աներեակայելի դժբախտությունն էր: Դրա համար էլ խորհրդային իրականությունը, չնայած ժամանակի բոլոր մեծագործություններին, սկսած անգրագիտության վերացումից, վերջացած սիեզերեն առաջինը նվաճելու անվիճելի փաստով, հետահայաց կարգով բացասական զգացումներ է առաջացնում:

Խորհրդային իշխանության տարիներին ակնհայտ էր կառավարող կոմունիստական կուսակցության անգուտղ ֆարգչական ճիզը՝ գունագարդելու իրականությունը: Սակայն, անկեղծ ասած, ոչ ոք այդ ֆարգչությանը լուրջ չէր վերաբերում: Ես, որ աստ երիտասարդ տարիքում կոմերիսական-կուսակցական առնասանգի էի կոչվել, նույնպես թեսահավատներն էի ընդունում այն ֆարգչական դոգմաները, որոնք ի դաստնե դասավոր էի կրկնել: Հիշում եմ՝ 70-ականների երկրորդ կեսին իմ ծննդավայր Դիլիջանի Լեմինի անվան սովխոզում մասնակցում էի կուսակցական ժողովի, որին ինձ ամրացրել էին, որդեսգի ներկայներին համոզեմ, թե ուկեղենի գրեթե կրկնակի թանկացումը, իբր, որեւէ կերպ չի աղդի ժողովրդի կենսամակարակի վրա: Ես այդտեղ ասացի բառացիորեն հետեւյալը՝ ինձ համոզարարել եմ, որ ձեզ... խաբեմ, ասեմ, թե ուկեղենի գները բարձրացումը խորհրդային մարդկանց էական վնաս չի տա: Բայց ինչո՞ւ լսարանին աղոււի տեղ դնել, ինչո՞ւ ասել, թե ամեն օր հո ուկեղեն չեն գնում: Քեզ համար չես գնում՝ հարագասներիդ, ընկերներիդ ուրախություններին կուզեմաս ուկեղեն նվիրել: Պարագաղես երեւում է՝ դեսությունը այլ ծախսեր անելու սուր անհրաժեսություն ունի, ուսի ստիով է ուկեղենի գները կրկնակի բարձրացնել... Հրեն, ամերիկացիները մեր դեսության սահմանների ամբողջ երկարությամբ, Եվրոպայից մինչեւ Թուրքիա, «Փերիոդ-2» վեց հարյուր հրթիռ են տեղադրել: Դրանք ուղղված են մեզմից յուրաքանչյուրի սրտին: Հիմա ի՞նչ անեմք հավանություն սամք ուկեղենի գները թանկացնելու մեր դեկավարության ֆայլին, թե՞ դաստարտենք...

Մի ծեր կին, որ Հայրենական դաստարակում ամուսնում էր կորցրել, ինձանից հետո ելյաթ ունենալով՝ ասաց. տղա ջան, կենսկոմին մեր անունից գեկուցի, որ մեմ ամեն ինչ հըսկանում ենք... Չհանդամը, հիմի էլ ուկու ակամջող չենք դնի, ուկե մասանի չենք կրի, մեմակ թե կռիվ չըլի... Թող մեզ ամեն ինչ ճիեսն ասեն, մեմ ամեն նեղության կղիմանամք, որ իմ թոռները իրանց հոր դես որք չենծանան...

Այժմ, երբ Հայաստանի ներկա իշխանությունները, երեւմի բոլեւիկների նման, ամեն մեծ ու փոքր հարցում ձգտում են ժողովրդական գանգվածներին ուկե սարեր խոստանալ, բայց իրականում գրեթե ոչինչ չանել, ես հիշում եմ տասնամյակներ առաջ այն ծեր կնոջ ասած խոսովը: Մի՞ ստեմ, դարունայք իշխանավորներ, սիի ոսերը կարճ են: Ժամանակին Ալեքսանդր Սոլժենիցինն էլ էր ողորում, թե Ստալինգրադի ճակատամարտում մեմ հաղթեցինք հիմնականում տուգանային գունարակների շնորհիվ, որոնք թիկունում կործանիչ ջոկասներ էին կանգնած: Դրանք ենթարկվում էին ներին գործերի ժողկոմասին եւ ոչնչացնում էին տուգանային գունարակների այն զինվորներին, ուկեր առանց հրամանի հանկարծ նահանջում էին: Այնինչ՝ տուգանային գունարակները խորհրդային բանակում ստեղծվել են Ստալինգրադի ճակատամարտից նկատեղորեն ու...

Այո, կարելի է ամբողջ հոգով կեղել խորհրդային իշխանությունը, սակայն չի կարելի կորցնել խիղճն ու... աղակաղել դաստարակները: Եթե այդ աղակաղման հեղինակը անգամ Սոլժենիցինն է, դաստարակները վաղ թե ուս մաքրում է իր էջերին սուսն ու կեղծը:

ՆԱԻՐ ՅԱՆ

Պրֆեսոր Մանվել Ասատրյանի դասն էր. «Ժամանակակից հայոց լեզուն» էր կարդում: Մեծ մեծագույն ակնածանով էին վերաբերվում նրան. ձեռնափայտին հենվելով՝ ամեն օր մի կերպ համալսարան էր գալիս, ոտով 4 հարկ բարձրանում: Համալսարանը Մանվել Ասատրյանի համար օդ ու ջուր էր, տուն ու հայրենիք: Նվիրյալ էր:

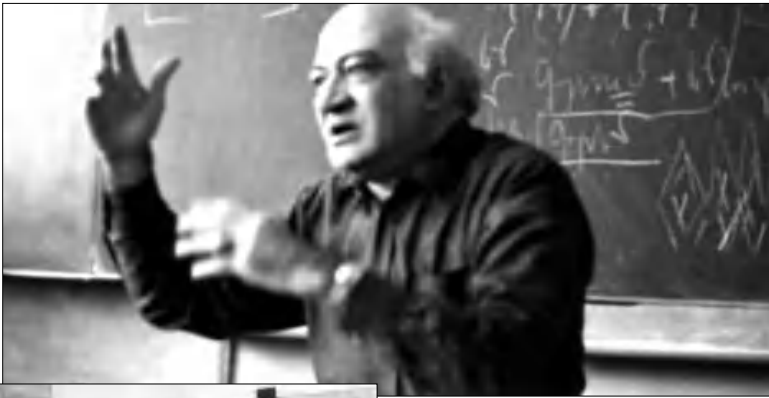
Հաջորդ դասն արասահմանյան գրականության դասնություն էր: Մեր կուրսը երկու հոսքի էր բաժանված. Լեւոն Ներսիսյանն առաջին հոսքին էր կարդում արասահմանյան գրականություն, ես երկրորդ հոսքում էի: Դեռ նախորդ օրն էի որոշել՝ միանալու եմ երկրորդ հոսքի կուրսը կերտերիս, որ Լեւոն Ներսիսյանին լսեմ: Մանվել Ասատրյանի դասն ավարտվեց. իջա 212 լսարան: Համալսարանական ոչ հեռավոր անցյալի սերունդը կհիփ, որ 212 եւ 213 լսարանները շատ մեծ էին, նստարանները դասավորված էին թեֆոթյան վրա, ինչպես դահլիճում՝ ներքինի վերել: Ոչ ոք չզարմացավ, թե ինչու եմ արասահմանյան գրականության մեր հոսքի դասավորված ժամը թողել ու այստեղ եկել: Քիչ հետք բացի կուրսեցիներիցս, այլ ֆակուլտետներից անծանոթ տղաներ ու աղջիկներ էլ մտան լսարան: Ու դարձյալ ոչ ոք չզարմացավ:

Լեւոն Ներսիսյանը մեր մտավոր հազմված էր անբիծ ճաշակով, գույների նուրբ համադրությամբ, գլխին անբաժան բերեռն էր: Տղաներից մեկը շատերից ձեռնափայտը խնամով ամբիոնին հենել, իսկ սեղանին դրեց թղթից դասրասած մոխրամանը: Արֆեսը դանդաղ ու հանդիսավոր նստեց աթոռին, ինչպես հայրը՝ Հրաչյա Ներսիսյանն է նստում «Պատիկ համար», «Առաջին սիրտ երգը» ֆիլմերում: Ասված իմ, այդքան մեծ, այդքան համաճարեղ: Տոհմի ժառանգական ազնվականությունը ոչ հնարավոր է կրկնօրինակել, ոչ էլ արմատախիլ անել. այն էլ իմ մեջ, առանց որեւէ ջանքի ու տառապանքի: Առաջին իսկ ժողովներից ես Նրա մեջ շարունակեցի փնտրել Հրաչյա Ներսիսյանին: Գա... ու շատ արագ կորցրի, երբ սկսեց ... խոսել: Հոմերոս. «Իլիական»։ Լեւոն Ներսիսյանն սկսեց Ազամեմնոնի կերպարից. դարձ էր, որ նախորդ դասին խոսել էր Ազամեմնոնի եւ Կլիտեմեստրայի ամուսնության մասին: «Ազամեմնոն. նա հասարակ, սովորական տղամարդ չէր, որ աշխատանքից տուն գար, ու նրա 4 երեխաները հայրիկ, հայրիկ գոռալով՝ թառեղի մր գլխին էլ ուսերին: Ազամեմնոնի մերտուհի հրաբուխ կար, խոր դրամա»: 20 տարի է անցել. հենց այժմ փական եմ, Լեւոն Ներսիսյանը նորից նստած է աթոռին, Ազամեմնոնի մասին խոսելիս աջ ձեռքը դանդաղ բարձրացնում է, դողդողացող մատները տարածում, հետ դանդաղ բռունցք անում՝ ասես Ազամեմնոնի հոգու ցավը հավաքելով ավի մեջ: Մասների արանում սիգարետը շարունակում է ծխել: Եվ ինչպե՞ս է ստացվել, որ Նա թատրոն չի մտել, Ազամեմնոն ու Արա Լիր չի խաղացել, այլ Երեւանի ժողովրդական համալսարան է մտել, գրականություն ու արվեստը, աշխարհն ու կյանքը ընդամենը մի

քանի գրով ձանաչող խակերիս հետ գլուխ է դնում: Սովորաբար տղաների գավակները վրա բնությունը հանգստանում է, բայց ոչ Հրաչյա Ներսիսյանն հոր Լեւոն Ներսիսյանի գավակի դեմքում: Մի քանի րոպե անց Նրա մեջ Հրաչյա Ներսիսյանին փնտրելն անհեթեթություն էր: Նա ինքն էր՝ իրենով ու ինքնաբավ: Փորձեցի ասածները գրի առնել, մի քանի

Ես եւ ՆԱ

մարդկանց: Հարկավ, նրանցից յուրաքանչյուրը կյանքի իր ձանադարհն ունի, իր բնույթն ու իր խառնվածքը, բայց բոլորին միավորում էր Լեւոն Ներսիսյանի ուսանողը, մտերիմը կամ ծանոթը լինելու երջանկությունը: Նրանք ուրիշ տարբեր, նույնքան մեծ էին իրար, մեծ էին էությունը ու կյանքի արժեքները ընկալելու ունակությամբ: Նման էին կյանքի չեղանցող կողմերը ժամանակի օժտվածությամբ: Որովհետեւ նրանց մեջ Լեւոն Ներսիսյանի դրոշմն ու հետքն է:

Մասնակցի 39 հասցեում հուշատախտակ է տեղադրված՝ Լեւոն Ներսիսյանի դիմապատկերով: Գրված է՝ «Այս տանը ապրել էր ողորդ և ազատության հավերժական աստիճանը»: Արայիկ Մանուկյանի ֆիլմը մոլորված է «ոգու եւ ազատության հավերժական աստիճանը»: Ֆիլմում հնչում են Սիփան Շիրազի բանաստեղծությունները՝ այնքան մեղաբանակ երեւանյան սեւ-սպիտակ դասկերտներին ու Լեւոն Ներսիսյանի կերպարին:

Անուշտ, Լեւոն Ներսիսյանի մասին այս ֆիլմում շատերը կցանկանային խոսել, գովել, մերթողել, բայց հեղինակն ընդամենը մեկին էր ընտրել՝ գրող, թարգմանիչ Հակոբ Մովսեսին: Նրա բնական, նկարագրական խոսքն ընդգրկում է Լեւոն Ներսիսյան մտավորականի, մարդու, մահկանացուի եւ հավերժական աստիճանի կերպարը:

Ֆիլմում օգտագործվել են հասկանալի Լեւոն Ներսիսյանի դասախոսությունների ձայնագրությունները, իսկ ժամանակակից համայնությանը դարձնելով Լեւոն Ներսիսյանի ձայնը: Դեռ արտասանողը էր Լեւոն Ներսիսյանը, բայց Նա շարունակում էր ծխել: Վարդեն ասում էր՝ Ասված ինձնից խլում է միակ գեներալ՝ ձայնը:

Ի դեպ, ծխելու մասին: Դասախոսության ծխել չի թույլատրվում ոչ դասախոսին, ոչ էլ ուսանողին: Բայց համալսարանի դեկանատից հրաժարվելուց որեւէ մեկի մտքով չի էլ անցել արգելել Նրան ծխել: Նրա ծխելը չգրված օրենք էր: Դասախոսների եւ ուսանողների շրջանում երբեք հարց չի առաջացել՝ իսկ ինչու է միայն Լեւոն Ներսիսյանին թույլատրվում ծխել: Նույնպես միայն խորեմ Աբրահամյանը կարող էր հարցադրույցի տարվարում եւ ամենուր ծխել:

Լեւոն Ներսիսյանի նախնին ուսանողուհի Աննա Բախչյանը Կիոյի սան հանդիպմանը եկել էր մի սեւ փոփոկ մոխրամանով: Պատմեց, որ դասախոսությունների ժամանակ նկատելով, որ Լեւոն Ներսիսյանը ծխախոտի մոխիրն անընդհատ լցնում էր թղթե մոխրամանի մեջ՝ մի օր մոխրաման է գցել նրա համար: Այն հիմա մատուցվել էր մի: Ֆիլմից հետո շատերը հուշերով շատերին Վարդենի մասին: Փորձեցի հայացքով ընդգրկել արտաքին ու այնտեղ հավաքված

գնա. ոչ մի բնակարանով, Սորոններով գայթակղել ինձ հնարավոր չէ: Ուրեմն քանի դեռ ես Հայաստանում եմ, նավը դեռ ընկղմված չէ, որովհետեւ խառնիս ունի: Ես խառնիս եմ»: Այս խոսքերը թվում է, թե հեռուստաթատրոնի բեմադրությունից մի հասկած է. Վարդենը խոսում է դեմքի, մարմնի, ձեռքերի արատովոր արտահայտչականությամբ, հախտուն ու բորբ:

ԵՊՀ-ում 1990-ականների վերջերին շուկայի էին դրսևում, թե ինչ-որ անձինք, իսկ ավելի սուսուգ՝ իշխանություններն իրենց հեղինակությունը բարձրացնելու համար ջանում են Լեւոն Ներսիսյանի կերպարն ու անունն օգտագործել: Այդ նմանակով նրանք որոշակի ակնարկներ են արել, ավելին՝ հստակ ֆայլերի դիմել: Բայց կարճ եւ կոնկրետ մեծվել են: Հայտնի է, որ Վարդենը Chivas վիսկի էր սիրում: Պատվիրակները մի քանի շուկայի եկել են Վարդենի տուն: Նա հրահանգել է. «Շեքեր դրեք դասի սակ: Հեռացե՛ք, ձիւս է, ես ողորմաբանությամբ եմ աղոթում, բայց՝ Աստուծո՛ւ»:

Պատմում են, որ 1999 թվականի հոկտեմբերի 27-ի դեղերը Վարդենը սարսափելի ծանր է տալիս, չի թափաքել խոր հիասթափությունը՝ համարելով, որ իր երազած Հայաստանն ունենալու հույսը մարեց: Ընդամենը մեկ ամիս անց նա վախճանվեց: Ոչ ոք կասկած չուներ, որ Վարդենի մարմինն իր սիրելի բուհում՝ ԵՊՀ-ի բանասիրական ֆակուլտետում է դրվելու, բայց Լեւոն Ներսիսյանի հեղինակությունն օգտագործելու ախտաբան ունեցող իշխանությունների վրեժխնդրությունը դարձրեց իրեն: Համալսարանն իր դռները փակեց Լեւոն Ներսիսյանի առաջ: 26 տարեկանում՝ 1957 թվականից նա դասավանդում էր այդ բուհում: 42 տարի ամեն օր Մասնակցի դրոշմային իր բնակարանից եկել էր համալսարան, բոլոր կուրսերում, բոլոր ուսանողներին իրենցից մի հյուսիս թողել, նորեկով գրականագետների ու լեզվաբանների առաջ ինքն իրեն այրել, բողբոջել, իր խոսքի մոգականությունն ու հզորությունը դաջել լսարաններում, որդեգրել հաջորդ օրը նորից գա, վերադառնա, նույն ժամին ու նույն տեղում իր ողորդ եւ ազատության հավերժականությունը վերահաստատել:

Ժամանակը փոխել է նաեւ մայր բուհը: Բանասիրական ֆակուլտետի 212 եւ 213 լսարանները վերաձեւվել են, վերափոխվել: Հնի հետքն անգամ չի մնացել: Դժվար է անգամ հավաստել, որ ոչ հեռավոր անցյալում դեղի այդ լսարաններն ունեցող միջանցում Լեւոն Ներսիսյանի ֆայլի ու ձեռնափայտի ձայնն է լսվել, նրա վեհաբան կերպարն է անցել այդտեղով: Դժվար է դասկերտել, որ այնտեղ, ուր հիմա արեւելագիտության ֆակուլտետի նորագույն կառուցված ու սափ տարածքն է, մի ժամանակ հին նստարաններով, ճոճառն մանրահասակով, ցուրտ ու անհրաժեշտ 212 եւ 213 լսարաններն էին: Բայց ցուրտ էլ, հին նստարաններն ու մանրահասակի ճոճառն էլ սիրելի, թանկ էին դառնում, երբ մերս էր մտնում Նա՝ խոսքի Արֆեսը, երեւակայական բեմի Վարդենը, բոլոր ժամանակների Արդենը:

ԳԵՂԱՍ ԶՅՈՒՐՈՒՄՅԱԼ

Or չի լինի, երբեմն կարելի է «ժամ չի լինի» արտահայտությունն օգտագործել, որ ՀՀ կառավարումն ստանձնած այրերը գրեթե աշխարհացունց հաջողություններից չխոսեն, դրանք հիմնավորող ինչ-որ թվեր չհիշատակեն: Անգամ եթե ընդունենք դրանց իրողությունը լինելը, հարյուր հազարավոր հայաստանաբնակները ասվածի ոչ միայն ազդեցությունը, այլևե տուժալիությունը չեն գզում: Այս դրամաներում առավել քան սարօրհնակ է գնաճի հետևյալ կապով վերջին հայտարարությունը. դարձվում է Հայաստանի Հանրապետությունում գնաճի երեւոյթ, որոնք աղբյուրների ու ծառայությունների գների աճ, գոյություն չունի, սննեսագիտական այս հասկացությունը մեզանում չկա: Այս դարազայում ի՞նչն են փորձում գտնել կենսոճանակային բանկի մասնագետներն ու ծառայությունները, եթե ոչ` ՀՀ սարե-

գործներ, դարձադիր իրենց սեփական բերքից, ընթացիկների անդամների ուժերով, որն այդ վայելի միջոցը համեմատաբար մասշտաբ է դարձնում, յուրօրինակ սոցիալական միջավայր ստեղծելու միջոց է դառնում: Մեզանում խոսվում է սեղական արտադրության, ասեմբլի կոնցեպտից, որն ամբողջությամբ արտերկրներից ներկրվող հումքից է դասակարգվում եւ ներմուծվողի համեմատ կրկնակի-երեքակի թանկ է ստացվում: Այս ընթացքում Երեւանի կազմի վերանախագծման հզորությունն անգործության է մասնավոր թե՛ հումքի դակասի, թե՛ դրա անորակության բացառումով, քանզի թերմոկոլ խոտը եղջերավորի կաշին լիարժեք վերանախագծման հումք է: ՀՀ կառավարության վերնախավից որեւէ մեկը երբեւէ խնդրով չի հետաքրքրվել, դարձ չէ, թե՛ որեւէ եւ ինչ դրամաներում են սղանդի ենթարկվում յուրաքանչյուր սարի մինչեւ 200 հազար գլուխ խոտը եղջերավորները: Ըստ որո՞ւ հրադասակումների, անաս-

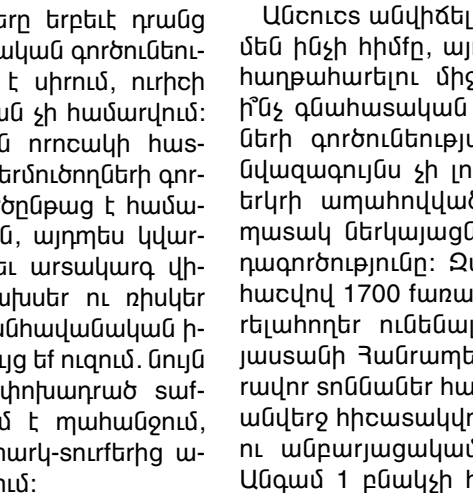
Մսահոգությունները կուտակվում, գերխնդիրներ են դառնում

կան բյուջեներում ամբարձրվող 2-4 տոկոս սահմանված գնաճը, որը երբեմն սննեսական գործունեության ծավալման գծին է դիտարկվում:

Ողջ հարցն այն է, որ ՀՀ սննեսությունում երկիրն ու բնակչությանն առաջադիմաբար անհրաժեշտ գրեթե ոչինչ չի արտադրվում, սկսած հագուստից ու կահ-կարասուց, խոհանոցային ու այլապես էլեկտրատեխնիկայից, ամենօրյա սննդից ու զվարճանքի միջոցներից ու առարկաներից: Դրանք հիմնականում չինական ու թուրքական են, ռուսական ու եվրոպական, իսրայելական ու քրեմլական... Թե՛ ինչ գներով են դրանք ձեռք բերվում ու մեզանում վաճառվում, սննեսպարողներն ու սննեսագիտության մեր ռաիվիրաները երբեւէ դրանց չեն անդրադարձնում...սննեսական գործունեությունը խորհրդավորություն է սիրում, ուրիշ փողերը հաշվելը բարոյական չի համարվում: Հայաստանյան համրության որոշակի հասկանալիությունը բնական գործընթաց է համարում, քանզի իրենք էլ լինելին, այդպես կվարվելին. սովորականից մինչեւ արտադրող վիճակներում առաջացող ծախսեր ու ռիսկեր կան, անգամ արտադրող ու անհավանական իրադարձություններ: Աղագրույց եմ ուզում. նույն սարածությունում ուղեւոր փոխադրած սափսիսներից մեկը 700 դրամ է դրամանոցում, մյուսը`1300 դրամ, եւ սա հարկ-սուրբից ազատված լինելու դարազայում:

Ահա այստեղ է, որ մեր մարդիկ իրենց հայացքներն ու հարցերն ուղղում են դեմոկրատիկ սեփական կառավարողները, ակնկալելով ու դադարեցնելով ՀՀ սննեսությունը կառավարել ու բարեփոխել ըստ մարդկանց անհրաժեշտությունների: Այսօրինակ ճանադարի են անցել կայացող ու զարգացած երկրները, իսկանությունների իրականացրած գործնական փայլերի արդյունքում են սննեսական գործընթացներում ինտեգրվել սասնյակից-հարյուր հազարավոր փոքր ու միջին գործարար հասկանալի ներկայացուցիչները:

ՀՀ վարչապետն օրեր առաջ հիշեց մեզանում գինի վայելելու մեկտոյթ արմատավորելը, ցուցադրելով զավաթի հասակին հազիվ 3 սմ կազմող գինին, որի դիմաց այն վայելողը դարձավ ու քանակի թվով դրամ վճարել: Ոչ փոքր ցրտադասիս սասնյակ ներկայացուցիչների վկայակոչելով ասեմ, որ այսպեղ գինին մեր կենցաղ մուսֆ չի գործի, հասկադետ այն դարազայում, երբ այն շարունակում են արտադրել սահմանափակ թվով խոտը արտադրողներ, երբ ասեմբլի Եվրոպայում գինի դասարասում են սասնյակ հազարավոր խաղողա-

նակալի զգալի մասն արտահանվում է Թուրքիա եւ վերանախագծված սեղակ ներկրվում հումքի ծագման երկիր՝ անուշուք մուր գներով: Կարծում ենք դժվար չէ զուտակել, որ մեծ-միակ այս ճյուղի կայացումը սասնյակ հազարավոր աշխատատեղեր կադահովի հագուստի, կահույքի, մարզագույքի, այլ ոլորտներում, ուր ստեղծված միջոցները մուր ծառայությունների բացման ու ընդլայնման կհանգեցնեն: Ցավալի է արձանագրել, որ ՀՀ-ն կառավարողների աշխատանքն այստեղ չի նստարկվում, որը փոխարինվում է երկիրը խելացի մարդկանց բնակավայր դարձնելու մասին երազանքներով:

Անուշուք անվիճելի է, որ աշխատանքն էլ ամեն ինչի հիմքը, այդ թվում` աղբարությունը հաղթահարելու միջոցը: Այս դարազայում ի՞նչ գնահատական սալ մեր իսկանությունների գործունեությանը, երբ ՀՀ-ն անգամ նվազագույնս չի լուծում սեփական հացով երկրի ադահովվածության խնդիրը, գերմոդասակ ներկայացնելով, ասեմբլի արձանագործությունը: Զավեց է, երբ 1 բնակչի հաշվով 1700 ֆառակուսի մետր բարեբեր վարելահողեր ունենալու դրամաներում Հայաստանի Հանրապետություն հարյուր հազարավոր տննամներ հացահատիկ է ներկրվում եւ անվերջ հիշատակվում ցրտափակվածության ու անբարյացական հարեւանների մասին: Անգամ 1 բնակչի հաշվով 300 ֆմ վարելահող ունեցող Եգիպտոսում են կարողանում մինչեւ 10-միլիոնական տննամներ կազմող ցորեն, բրինձ ու եգիպտացորեն մշակել, երկիրը հեռու դադել դարեւնային գնացնումներից: Շատ ավելի հեռուն են մայում եվրոդադիները, 1 բնակչի հաշվով ցորենի սարեկան արտադրությունը, իրենց սահմանափակ հողային հնարավորությունների դեմքում, հասցնելով 500 կգ-ի, երբ ՀՀ ցուցանիշը հազիվ 50 կգ է: Այսպես երկիր չեն կառավարում, դարձնալով, ռազմավարություն հոչակվողն էլ զավեցի չեն վերածում: Տեսեք ինչ գներով ու զեղչերով են ադրանքներն առաջարկվում Եվրոպայում, որոնցից գանձվող հարկային գումարների 50 տոկոսը բյուջեսային ծախսերի սեղակ վերադարձվում է սեփական ֆաղափադիներին:

Հայաստանյան հանրության հիմնական հասկանքը ցավով է հետեւում մեզանում ծավալվող գործընթացներին, երբ առօրյա մսահոգությունները կուտակվում եւ գերխնդիրներ են վերածվում: Իսկ մինչեւ ԵՊԻ-ի դասախանը սարօրհնակորեն չի նստարկվում:

03.12.2019 թ.

Գարեգին արք. Բեքչյան. «Շատ ուրախ եմ, որ Աթեշյանը չընտրվեց»

Դեկտեմբերի 11- ին հաստատվեց, որ Պոլստ հայոց 85- րդ դասիարը Սահակ եղիսկոդոս Մաաւյանն է: Ընտրությունն իհարկե կայացավ դոլսահայության ոչ այնքան խանդավառ մասնակցությամբ` 40 տոկոսի շեմը չանցնելով, իսկ Թուրքիայի Մեջլիսի հայազգի դասաւարտ Կարո Փայլանը նախօրոք անկախ արդյունքից հայտարարեց, թե ինքը չի մասնակցելու, հետեւաբար չի ճանաչելու դասիարի ընտրությունը: Հաշվի առնելով, որ «Ազգը» ժամանակին մանրամասն անդրադարձել է երկար սարիներ դասիարական ընտրության շուրջ թուրքական իսկանությունների լարած որոգայթներին, դրա մասին դեռ հրադարակումներ ունի տղադրելու, ուսի տեղի սղության դասառնով բավարարվեմք աս բան անբարած մի հոգեւորականի կարծիքն այդ ընտրության վերաբերյալ համառոտ արտադրելով: Տարիներ առաջ ցրջանաւորում էր, թե Գերմանահայոց նախկին առաջնորդ Գարեգին արեղիսկոդոս Բեքչյանը մեկն է դասիարության մեզ հայսնի 4 թեկնածուներից, երկու սարի առաջ արեղիսկոդոսը դառնացած հեռացավ Պոլսից այն բանից հետո, երբ թուրքական իսկանությունները հասկանցել սվեցին, թե «ոչ յուրայիններին» չեն արժանելու մասնակցել իրենց սցենարով կառուցված բեմադրությանը, գերմանական մանուկն անսարբեր չմնաց` արձանագրեց այդ փաստը, իսկ Կարո Փայլանը այս սարի Զյուլի Ս. Սահակ Ս. Մետրոդ եկեղեցում հրադարակավ ներ-

դություն խնդրեց Գարեգին արեղիսկոդոսից: Երեկ մեզ հետ հեռախոսազրույցում գնահատելով Կարո Փայլանի` դասիարի ընտրությունը չճանաչելու հայտարարությունը, Գարեգին Սրբազանն ասաց, թե «Փայլանի տեսակետն է, ան անարդար կզսնե դետության կողմե խափանումը: Ես նախադետ նամակ մը գրած էի` ընդհանրադետ չմասնակցել այդդիսի ընտրություններու, անարդարության բաժին չդառնալ: Սեղուտ սրբազանն ալ դիսի մասնակցեմք, ան ալ չկրցավ»: Այդուհանդերձ` ընտրության արդյունքը ճանաչում է, մեր հարցին Գարեգին արեղիսկոդոսը դարազարանեց, թե ընդունում է այն, քանի որ ժողովրդի ընտրությամբ եղավ: «Շատ ուրախ եմ, որ Աթեշյանը չընտրվեց», հավելեց Գարեգին սրբազանը:

ԱՆՆՏԵՑ ՏՈՒՄԵՓՅԱՆ, Գերմանիա

Ստամբուլի հայկական «Սանասարյան խան» շենքը վերածվելու է հյուրանոցի`

Թուրքիայում գլխավոր ընդդիմադիր ուժ համարվող Ժողովրդահանրադետական կուսակցության (CHP-ՇՀԿ) դասաւարտ Երայիմ Բեքրոլուն ֆնադաշեւ է մշակույթի նախարար Մեհմեթ Երայիմ դասմական շինությունների վերակառուցման ընթացքում ցուցաբերած անփութության համար:

Դասաւարտը նկատել է սվել, որ վերակառուցման ընթացքում վնաս են հասցվել դասմական մի քանի շինություններին:

Նախարար Երայիմ գրավոր դասախանել է ընդդիմադիր դասաւարտին` անդրադառնալով նաեւ Թուրքիայում հայերից բռնազրակված դասմական «Սանասարյան խան» շենքին:

Վերջերս յուրեր են ցրջանաւորում, որ հայկական դասմական այդ շինությունը տուսով ամահադրծվելու է որոնքս հյուրանոց:

Երայիմ նեւել է, որ «Սանասարյան խան» անաւարտ գույքի վերաբերյալ արունակվում է իրավական գործընթացը եւ տղնել, որ գույքը դասմանում է Թուրքիայի հիմնադրամների (վաֆոֆ) գլխավոր վարչությանը: Թուրքական դասարանի որոշմամբ «Սանասարյան խանը» 2018-ին վերադարձվել էր Պոլսի հայոց դասիարաւարանին, բայց հետո նորից դետակաւացվել:

թյան խորհրդի փոխանցմամբ` 4 անգամ արդեն դասակական հայց է ներկայացվել»,-ասել է նախարարը: «Սանասարյանի խանը» կառուցվել է Սամբուլում 1881թ. Երայիմի հայ վաճառական եւ բարերար Մլրիշչ Սանասարյանի կողմից: Շենքը նդասակ է ունեցել Երայիմում բացված նույնանուն դորոցի համար եկամուտ ադախովել:

Շենքի կառավարման իրավունքը հանձնվել է Սանասարյան հիմնադրամին, իսկ հիմնադրամի ղեկավարումը` Պոլստ հայոց դասիարիին: Հանրադետական Թուրքիայի կողմից շենքի բռնազավթումից հետո այն օգտագործվել է որոնքս Սամբուլի ուսկանության շենք, այնուհետեւ այստեղ է կենտրոնացվել սննեսական դասարանը: 2018թ. Սամբուլի Սիրեջի ցրջանում գնվող «Սանասարյան խանը» հայ համայնքին վերադարձնելու վերաբերյալ դասակական որոշում էր կայացվել: Դասակական գործի առաջին փուլում Սամբուլի թիվ 13 հիմնական դասարանը մերժել էր հայ համայնքին, ինչից հետո դասիարաւարանը դիմել էր վճարեկ դասարան ու ամեկ դասակական գործը: Հիմնադրամների գլխավոր վարչության դասանցով, սակայն, դասակական որոշումը բեկանվել էր: Գ.Գ.

ՄԵԼԱՆՅԱ ԲԱԴԱԼՅԱՆ

Մայրաքաղաքի արձանները Հասարակին հերթական ակտիվության առիթույն

Մեր քաղաքի արձաններով աչքի չի ընկնում: Ըստ թե՛ քիչ՝ կարող չունի, առհասարակ ոչ մի բանով էլ չի փայլում, մասնավորապես սարկա այս եղանակին, երբ ամեն ինչ մերկացած է ու ամեն զգեցողություն է ավելի: Կանաչությունը գոնե փոխում էր սեսարանները, ծածկում որոշ զգեցողություններ, թեև դրանք էլ բավարար խնամված չէին, առանձին բացառություններով, իհարկե: Բացի դա, կանաչ հասվածք տեղան քաղաքի բավարար համարվելուց շատ ցածր է, ու օդը քաղաքի ահալոր աղտոտված: Ընչե՛լ չի լինում, բնակչության ամեն երրորդ ընչառական խնդիրներ ունի: Եվ ոչ միայն օդի մասնառոտ, առհասարակ հոգնեցնող քաղաք է՝ անհրաժեշտ մթնոլորտով ու չզիստ ինչու խեղ հայացքով մարդկանց գերակշռությամբ:

Ճարտարապետական միջավայրը. սա արդեն մի ուրիշ ու լուրջ թեմա է: Տարիներ շարունակ ում ինչ դուր է եկել, խելիքն ինչ փչել է, որսեղ մասնակի, առանց շինարարական նորմեր, կանոններ հաշվի առնելու՝ ճոխ հյուրանոցներից, սրահան- բարերից, բազմահարկ շինություններից ու կցակառուցներից մինչև մասնավոր առանձնասներ, - սրանց տերերը իրենց սննդի ֆարե շինություններով հանդերձ, չզիստ ինչու մոռացության են մատնում բակային կանաչադաշտերը, որը նույնպես կարելի է նույն շինությամբ կազմակերպել, - մեր քաղաքը վեր են ածել աններդաստակ ձեռքերի ու գույների խառնակ բնակավայրի, որ կորցրել է ճարտարապետական երբեմնի անբողջական նկարագիրը, եւ իհարկե՝ քաղաքային միջավայրն էլ ճիշտ այդպիսին է՝ խառը, անհասկանալի:

Քաղաքային միջավայրի անբաժանելի մաս են ֆանդակները. սարբեր՝ գեղագիտական- դեկորատիվ, դասական եւ այլ նշանակությամբ: Կերպարվեստի այս ժանրը մեզանում համեմատաբար թույլ զարգացումներ է ունեցել, սա վերաբերում է մոնումենտալ գործերին, փոքրածավալ ֆանդակները սարբեր են, այստեղ գեղարվեստական հետաքրքրական լուծումներ կան, մեֆի, երեսակայության փնտրումներ, անակնկալ, արդիական մտածողության արտահայտություններ: Մոնումենտալ ֆանդակագործությունը հիմնականում չհաջողված ու անհետաքրքիր է, արձանները երբեմն ասես ֆարի զանգվածներ են, դրանց մեծ մասը արտաքին մտածողության դարձ սկզբունքով է արված, երբեմն գեղարվեստական մտածողության դույզն - ինչ նույնը բացակայում է, չկա կերպարաստեղծման գեղարվեստական մոտեցում՝ բնութագրական հասկանալի ընդգծում- ընդհանրացում, արտահայտչականությունն է դրանք: Բացառություններն մեզ իհարկե Սատունցի Դավթի արձանն է՝ կայարանամեծի հրապարակի, եւ իհարկե՝ Կոմիտասի ֆանդակը Կոմսերվատորիայի հարակից այգու: Այնպիսի տղամարդկային է, թե դասականության դեմ մի բան է այս կամ այն անհասի արձանի սեղանները, որոնց ընտրությունը, դրա սկզբունքը հաճախ անհասկանալի է մեր օրերում: Խորհրդային սարիների ֆարգչական- գաղափարական մոտեցումը հասկանալի էր. աչքի ուր թեփեր՝ դրոշմի բակից մինչև հրապարակ ու փողոց, հանրային- ժողովրդական հաստատություններ, բլոկեփի կոմունիստների սոցիալիստական արձաններ, կիսանդրիներ էին: Սրանց մի մասը համարվեցին, դասական արժեքների վերազնադասման արդյունքում եկան նորերը: Թվում էր թե գեղարվեստական լուծումներն էլ միտքի լինեին ավելի ժամանակակից, սարբեր, սակայն ամեն բան նույնն է, դեռ ավելի ցածրաճակ է: Գրականությունից մեր մեջ ձեռակրված Արամ Մանուկյանի կերպարին չհամարադասախանող արձանը, որ օրի գույները խամրող, նեփուց բարձրացող դրոշմի անհանգիշ զուգակցումով, սեղանված է ոչ հաջող միջավայրում, Գարեգին Նժդեհի արձանը՝ հարակից սարածի, տղամարդի է սեղանված միջավայրով, սակայն որսեղ է Նժդեհի կերպարի հերոսականությունը, հմուտ գորավարի, զինվորի անկոտրելի բնույթը, մասնավորապես ռեզոլյուցիան ու խոհականությունը: Էլ չասած մի շարք արձանների մասին, որոնց կողով անցնելիս հայացքը օր-

ջանցում է՝ էսթետիկ զգացումները չփորձելու համար: Իսկ օրերս սրանց ավելացավ եւ մեկը՝ Քըրի Քըրիդանի կիսանդրին՝ Սոփիական, ոչինչ չարտահայտող լուծումով. ձեռնակ գույնը բնավ չի «մեղմում» զանաձեւ վեր բարձրացող ֆարի շարունակությունը գլխաբանականի շահ տղամարդկային:

Քարե կաղապարներ ասես, որոնց կողով 20-21- րդ դարերի ֆանդակագործական արվեստի նորարարական շունչը չի անցել, բացակայում է գաղափարական մոտեցումը, սրանսֆորմացիաները՝ որեւէ շարժում ընդգծելու, կամ ձեռք դեֆորմացիան, վերացարկունը՝ կերպարի ներքին վիճակներն արտահայտելու-բացահայտելու, ինչը շատ բնորոշ է Արտ Չափանյանի արվեստին: Մինչդեռ նրա արձանները մեր քաղաքում չեն տեսնի: Միակը, որ երկար բանակցություններից հետո քաղաքային իշխանություններին համաձայնությամբ եւ ֆինանսավորում էլ կարծես կար, միտք սեղանված եւ գործի մի մաս արված էր արդեն՝ «Քայլող մարդը»՝ Հյուսիսային թողոքային, մերժվեց ու դեռ մնում է մերժված:

Արձանների հետ կապված մեկ այլ վերաբերմունք հասկանալի է, երբ դրանք մոլորակ, բրոնզե արձանները մասնավորապես, դառնում են մոլորակա- մոլորակների զոհ: Տարիներ առաջ այդպիսի ճակատագիր ունեցավ մեր ժամանակների բացառիկ մասնավորաներից, Ռզու աստեղի, - այսպես բնութագրեցին մերիմները նրան, - Լեւոն Ներսիսյանի հուստարի բրոնզե ֆանդակը՝ Մաշտոց - Իսահակյան թողոքների խաչմերուկի շրջանում՝ դասիկ սեղանված, նույնը՝ այն էլ կրկնակի անգամ դասադեմ մեծանուն Հրաչյա Աճառյանի հուստարիստի բրոնզե ֆանդակի հետ: Նման երեսույթ սեղի ունեցավ Ղեւոնդ Ալիբաբայի մոլորակ կիսանդրու հետ. գողացան նույնամանակ դրոշմի բակից: Որոշներն էլ մասնավորապես անհասկանալի է սա մասնավորական, արվեստի գործիչների դարազային, եմբարկվում են բնությունների քաղաքական նկատառումներով, օրի-

նակ՝ Չեխովի արձանի հետ կասարվածը: Արձանների մոլորակ, ներկոսումը, այսպես ասած վրեժ լուծելը եւ նման բաները, որ հիմնականում քաղաքական, ազգային որոշակի հայացքների, ավելի շուտ՝ ազգամիջյան հրահրումների հետեւում հիմնականում, բողոքի ձեռք են. ընդունված է վանդալիզմ համարել: Տարիներ առաջ հենց մեր թերթում բազմաթիվ անդրադարձներ եղան այս երեսույթներին: Սակայն դժվարանում են հիշել որեւէ արձագանք - մասնակամ առհասարակ հանրային ինչ- որ վերաբերմունք նման դեմքերի առնչությամբ: Այ, երբ գեղանկարիչ Հակոբ Հակոբյանը իր հրապարակումներից մեկում անդրադարձավ Ստեփան Շահումյանին, հարցադրումով՝ թե ի՞նչ լավ բան է արել նա հայության համար, որ արձանը շարունակում է մնալ, այն թե արձագանքներ եղան, նաեւ անվայելու ու չտղաբարձիքի փոխարինումն ու կարծրացումը:

Վերջերս մոլորակ Ռուսաստանի Արմավիր քաղաքի հայկական եկեղեցու բակում սեղանված Գարեգին Նժդեհի հուստարիստակը, որը հետո հանվեց վերանորոգման ժամկետի դադարում: Հաճախ ֆանդակով մարդիկ եղան մեզանում, որ բողոքի ձայն բարձրացրին ու ֆինանսեցին կասարվածը: Բայց նույն հանրությունը վաս երազից հանկարծակի շարժարկով դեմ էր միանգամից արթնացավ ու սկսեց աղմուկել, երբ մի ֆանի օր առաջ ցեղակրոն գաղափարախոսություն կրող հայ երիտասարդներին 19-րդ դարի Տարական Ռուսաստանի դիվանագետ - դաստիարակ Ալեքսանդր Գրիբոյեդովի արձանը՝ ի դասախոս Արմավիրում կասարված մասնաբնույթ արարի՝ թե սեղ է խրվում երկու ժողովուրդների հարաբերությունների մեջ, թե արձանը ինչ կարող ունի, կամ թե հայադաստի, հայախոս գործիչ է եղել նա եւ կամ վանդալիզմին վանդալիզմով մոտ էր դասախոսել ու նման բաներ:

Առհասարակ մեմ գայուն են այլազգի այն անհասների, ժողովրդական, մասնավորապես այն գործիչների հանդեպ, ովքեր Հայաստանի, հայ ժողովրդի համար դասական որեւէ ժամանակահատվածում դրական դերակատարում են ունեցել, մասնավորապես 1915-ին եւ հետո այսպիսի շատ եղան եւ հասկանալի դասառնումներով... Սա բարոյական արժեքի ցուցիչ է՝ երախտագիտու-

թյուն, եւ արտահայտությունները սարբեր են՝ գրեթե, ֆիլմեր, հրապարակումներ, փողոցների, քաղաքների անվանակոչումներ, արձանների սեղանում եւ այլն: Միաժամանակ երբեմն կամ հաճախ մեմ բոլորովին զգայուն չեն մեր արժեքների, մեր այն գործիչների հանդեպ, ովքեր վասակ ունեն սեփական ազգային, մասնավորապես կյանքը հարստացնելու մեջ, անգամ գրաբերվողների հանդեպ դա չունեն: Հիշում են՝ սարիներ առաջ ինչպես ձախողվեց Մխիթար Սեբաստացու արձանի սեղանումը, երբ նախորդ ակնարկածիս դեմ եղել էր համաձայնեցում, ֆինանսավորումը եւս, համագործակցությունը ճարտարապետի, ֆանդակագործի հետ, որը զիպետ ֆանդակն արդեն արել էր, եւ սեղ ուրուական՝ Թումանյան - Սոփոկիայի փողոցների խաչման վայրում. այստեղ բավական ժամանակ ցուցաստիպակ կար դրված եւ հրապարակն անգամ դաստիարակ անվանակոչվել էր Սեբաստացու դասվին: Իսկ նրա վասակը հայ հոգեւոր- մասնավորապես կյանքում հսկայական է՝ իր հիմնադրած եւ ցայսօր շարունակվող Մխիթարյան միաբանության երեք հարյուր սարկա ազգանվեր գործունեությամբ, հոգեւոր, մասնավորապես, կրթական աստարտեցումները թողած բազմաբնույթ, հարուստ, արժեքավոր ժառանգությամբ: Հանրությունը իհարկե անսարբեր զգնվեց նաեւ այս դեմքում. խոսքն առանձին անհասների կամ լրացվածից ունեցողների մասին չէ, այլ հայ հանրության ընդհանուր մտայնության, թե նա առհասարակ ինչպիսի վերաբերմունք ունի այնպիսի երեսույթների հանդեպ, որոնք անմիջականորեն չեն առնչվում իր անձնական շահին, մասնավոր հետաքրքրությամբ:

Այլ էր դասակարգված վերջին դեմքի առիթով. ակտիվության բավական ծավալում այլի բարձրացավ, սա հասկանալի ժամանակ էր սոցցանցերում: Ֆեյսբուքը հեղեղվեց սեղի, անսեղի, վայելուչ- անվայելուչ մեկնաբանություններով՝ ինչպես ֆինանսող - մերժող, այնպես էլ՝ դրվասող - ընդունող: Սա լավ հնարավորություն էր՝ հանրային տրամադրությունների շուրջը, սոցցանցային դասախոսի դասակարգելու: Առհասարակ սոցցանցերը դրա լավագույն միջոցն են, սարկված վիճակ - ծողակները մարկանց կամ - ակամա մղում են իմանաարտահայտման եւ կարեւորը՝ այստեղ հիմնականում անմիջականությունն է գործում, այսինքն՝ ասում են իրական մտածածը (ֆեյսբուք այստեղ չկան, նրանց նման բաները հետաքրքրական կամ կարեւոր չեն):

Այս ֆոնի վրա արձանագրվեց մի ֆանի բան, նախ՝ հանրային հոգեբանությունը բնութագրելու, հանրային մտածողության կերպը նորից ստուգելու առիթ էր: Լուսանախեր, անխոհեմ, օտարահաճ, լեզվին կարող չդնող մասը առիթը բաց չթողեց վիճակները երիտասարդին, ցավալիորեն՝ նաեւ զգեղ արտահայտություններով: Շահեն Հարությունյանը ասում է՝ ժողովրդական մակարդակով արձագանքի բացակայությունն է իրեն մղել նման արարի, եւ որ արձանի ընտրությունը հասուկ նմանակ չի հետադարձել, որոշեա ռուս դաստիարակի արձան դա միակն է քաղաքում: Ու դարձյալ փաստվեց ցավալին՝ մեմ մեր հանդեպ զգայուն չեն, նրանց չեն խնայում, անգամ երբ արարն անանձնական է, անձնաճակ չէ, ավելին՝ վնաս է իրեն. - այս դեմքում գաղափարական հերոսի արժանապատվության հարց էր, եւ Շահենը դա վերցրեց իր վրա:

Երեսույթը առիթ եղավ նորովի հայացք նետելու դասական անցյալին, արխիվային որոնումների, Գրիբոյեդովի կյանքի որոշ մանրամասների, մասնավորապես այս սարածաճանում ունեցած նրա գործունեության, մինչ այս հանրության մեծ մասի հետաքրքրությունների շրջանակից դուրս մնացած նյութերի, որոշ անանկների ծանոթացման: Այս վերջինը մի մասի մեջ թարմացրեց Պուսկինի «Տագիր» դեմքի՝ հայերին ուղղված համեմատական հայտնի ակնարկի («Վախկոտ ես, սրուկ ես, հայ ես դու») հետ կապված տրամադրությունները, որի իր մեկնաբանությունը 2009-ին «Ազգ»-ի մասնավորապես հավելվածում ներկայացրել էր Ռաֆայել Պաղայանը:

Ուման էլ վերընթացել սկսեցին «խելից դասուհաս»-ը:

ՀԱԿՈՐ ԶԱԵՐՅԱԼ

Դեկտեմբերի 3-4-ին, կազմավորման 70-ամյակին, Լոնդոնից ոչ հեռու Ուաթֆորդ ֆաղափում գումարվեց ՆԱՏՕ-ի երկօրյա գազաթափողը, մասնակցությամբ ռազմական այս կառույցին անդամ 29 երկրների ղեկավարների: Չնայած ՆԱՏՕ-ի գլխավոր ֆարսուղար **Յենս Սոլթերթերգի**՝ անդամ երկրների միասնականության, ներդաշնակության եւ համերաժխության մասին հավաստիացումներին, գազաթափողը անցել լարված մթնոլորտում, որտեղ ավելի է ընդգծվել ԱՄՆ-ի հետ Եվրոպական Միության առաջնակարգ երկրների, հասկառու Ֆրանսիայի եւ Գերմանիայի հակասությունները: Դրանք անմասնադեմ սերել են ԱՄՆ-ՆԱՏՕ հարաբերությունները, դա հանգեցրել է անդամ երկրների հարաբերությունների սրմանը, ինչի հետևանքով գազաթափողի շրջանակներում, ինչպես BBC-ն է մասնաձեռնել, սկսել է արծարծվել «միջերկրյա պայքարն է» հարցը:

Իրականում հարցադրումը նոր չէր, հարուցվել էր դեռևս 1991-ին, խորհրդային Միության փլուզումով: Սակայն, Արևելյան Եվրոպայի երկրներում, որոնք կազմում էին «Վարժավան ուխտը», ԽՍՀՄ-ի իրավաժառանգորդ Ռուսաստանի ազդեցության հնարավոր վերականգնումը կասեցնելու առաջադրանքը իմենաբերաբար օրակարգից դուրս էր մղել ՆԱՏՕ-ի լուծարման հարցը: Ավելին՝ անդամ երկրները համախմբվել էին աշխարհի միակ լիարժեք գերտերության՝ ԱՄՆ-ի շուրջը, որ նրանք ՆԱՏՕ-ի դեմի Արևելք ծավալմանը: Անդամ երկրների թիվը հասել է 29-ի, նույնքան անդամ ունի նաև ԵՄ-ը: Որոշու կանոն ՆԱՏՕ-ին անդամակցող երկրները շուտափույթ ընդգրկվել էին ԵՄ-ի կազմում: Այսօրվա ՆԱՏՕ-ին զուգընթաց ԵՄ-ն էլ հետն ընդարձակվեց:

Քանի որ նոր անդամակցողները սնեստական զարգացման մակարդակով եւ ռազմական կարողություններով էադետ զիջում էին Արևմտյան Եվրոպայի երկրներին, ուստի նրանց անդամակցությունը չհանգեցրեց ՆԱՏՕ-ի հզորացմանը: Ոչ էլ շնորհիվ դրանց ԵՄ-ը հզորացավ: Ընդհակառակը, ընդարձակմանը զուգընթաց հետզհետե դժվարացավ ՆԱՏՕ-ի, առավել եւս ԵՄ-ի կառավարումը: Այս կառույցների ներսում առաջացան խժոժություններ, որոնք ՆԱՏՕ-ի դարաշրջանում խաթարում են միասնությունը, իսկ ԵՄ-ին թույլ չեն տալիս, որ դառնա իմենուրույն բեւեռ: Դրան միանձանակ նդասում է ԵՄ-ի կազմավորումը խախտող ԱՄՆ-ը, այնպես, ինչպես անկառավարելի դարձնելու նկրտումով նդասել էր Եվրոպական այդ կառույցի ընդարձակմանը:

Ի՞նչ նկատառումով: Այն, որ իմենուրույն բեւեռ դարձած ԵՄ-ին կամք թելադրելն անհամեմատ դժվար էր լինելու, քան ընդարձակվելու հետևանքով հետզհետե կառավարման բազում խնդիրների առջև կանգնող կառույցին, սնեստական ճգնաժամերն ու սոցիալական դողալունները մտառյալ, էլ չենք խոսում Մերձավոր եւ Միջին Արևելքում, ինչպես նաև Գյուսիսային Աֆրիկայում ԱՄՆ-ի վարած անփառունակ ֆաղափականության, սանձազերծած հարասեւ ու անմիջ ղաժերազմների հետևանքով առաջացած ահաբեկչության մշակական սղառնալիքի, Աֆղանստանից, Իրաքից, Սիրիայից, Եմենից, Սոմալիից, Սոմալիից, Թուրքիից, Լիբիայից դեմի ԵՄ-ի երկրներ սուրացող փախսականների հոծ զանգվածների մասին, որոնցից շատերն առ այսօր խեղդամահ են լինում Միջերկրականի եւ Եգեյան ծովի անդուրընկալ ջրերում: Ի դեմ, ԱՄՆ-ի միջինարեւելյան ֆաղափականության ձախտումն մասին օրերս գրել էր «Վաշինգտոն փոսը» եւ հրադարակել այդ ձախտողուն հիմնավորող բազմաթիվ փաստաթղթեր, ընդ որում CIA-ի արխիվից:

Օգտվելով առիթից, նսենք, որ ահաբեկչությունը վերստին գլուխ է բարձրացրել Աֆղանստանում եւ Իրաքում, իսկ Սիրիայում՝ Թուրքիայի թեթեւ ձոռով ակտիվանում են Իսլամական դեմոկրատիան, Անտուրայի վարձկան ահաբեկիչները, ո-

րոնցից «Սիրիայի ազգային բանակում» ընդգրկվածներին, ըստ «Halk TV-ի», թուրքական իշխանությունները «խաղաղության աղբյուր» գործողություններին մասնակցելու համար ամսական 400 դոլար են վճարում:

Միջազգային մանուլը անգլիականի գլխավորությամբ ՆԱՏՕ-ի լոնդոնյան գազաթափողով լարված մթնոլորտը դայնամավորում է Երրդանի. Թրանսիկ կամ Մակրոնի «անկաղ ելույթներով», թե կարող են սակնուվրա անել գազաթափողը, սակայն դա ճիշտ չէ: Ելույթներն ընդամենը կարող են դառնալ լարվածության շարժառիթը, այլ ոչ թե բուն դասճառը: Դրանք առավել եւս շեւական չեն դարձնի առկա լարվածությունը: Դեռեւբար լարվածությունը դեմ է դայնամավորի գազաթափողովում ԱՄՆ-ի հետ ԵՄ-ի առաջնակարգ երկրների՝ Ֆրանսիայի ու Գերմանիայի հակասությունների ընդգծումով: Ի դեմ, դրանք նոր չեն, ոչ էլ աշխարհն է առաջվանը, այսինքն միաբեւեռ չէ այլեւս, ինչպես մախորդ դարի 90-ականներին էր: Ի դեմս Ռուսաստանի ու Չինաստանի ի հայտ են եկել նոր գերտերություններ, որոնք ձեռք են բերում իմենու-

րունելիս դարադրում է, որ որոշումը հարգեն նաեւ մյուս երկրները, դաժնափոցներ՝ առավել եւս, ինչպես կամից անկախ հարգել էին Իրանի եւ Ռուսաստանի դարադայում: Թերեւս ԱՄՆ-ի այս կարգի դարադրմանն ու նրա հանդեմ վստահության նվազումն էր դասճառը, որ 2017-ի մայիսին Գերմանիայի կանցլեր **Անգելա Մերկելը** Դայաարել էր. «Մենք Եվրոպայից նրա այսուհետե իմենու դեմ է սնորհենք մեր ճակատագիրը»: Սույն թվի սեղմներին Ֆրանսիայի նախագահ **Էմանուել Մակրոնը** Սորբոնի համալսարանում առաջ էր ֆուշել «իսկական Եվրոպական բանակ ստեղծելու» գաղափարը, դասճառաբանելով դա «անվստահության եւ դաժնողանության բնագավառներում Եվրոպայի ռազմավարական անկախությունն աղաղակելու» անհրաժեշտությամբ:

Նախագահ Մակրոնի գաղափարը դաժնունական բնույթ սսացավ 2018-ի հունիսին, երբ Ֆրանսիայի, Բելգիայի, Դանիայի, Էստոնիայի, Գոլանդիայի, Դորսուգալիայի եւ Միացյալ Թագավորության դաժնողանության նախարարները ՆԱՏՕ-ի շրջանակներից դուրս համա-

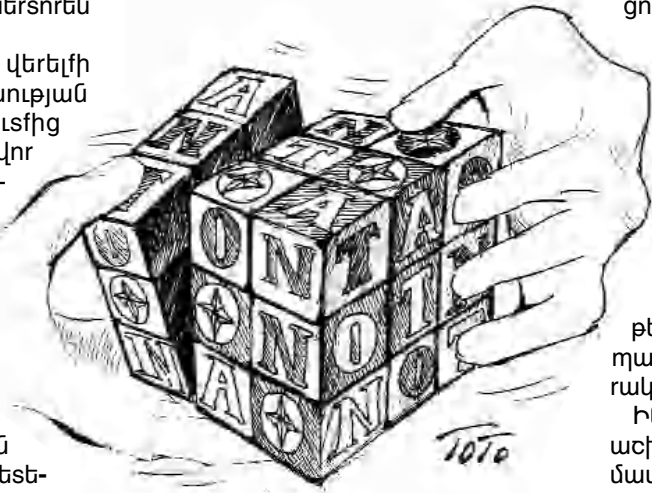
նած 4 մլն սիրիացի փախսականների մասին, զանգաժել է ԵՄ-ից, թե զլանում է ֆինանսական միջոցներ սրամարել վերջիններիս համար, աղա անդարդարձել է Ռուսաստանի եւ Չինաստանի հետ Թուրքիայի հարաբերություններին, ընդգծելով, որ դրանք դաժնակցների հետ հարաբերությունների այլընտրանք չեն:

Նախքան գազաթափողի բացումն Երրդանը ֆառակողը հանդիմում է ունեցել նախագահ Մակրոնի, կանցլեր Մերկելի եւ Անգիլայի վարչադեմ Բորիս Ջոնսոնի հետ: Դանդիմունը իննարկվել են Սիրիայում սիրող իրավիճակին, ֆրական YPG-ին, հավանաբար նաեւ ռուսական S-400 համակարգերին առնչվող հարցեր, քանի որ Մակրոնը հանդիմումից առաջ ասել էր, որ այդ մասին կհարցնի Երրդանին: Ավարտին Երրդանը, միջազգային մանուլի սլալներով, դրական է գնահատել մեկժամյա այդ հանդիմումը, իսկ ըստ թուրքականի՝ «կողմերի երեսին է Եվրոպայի» Թուրքիային հուզող բոլոր հարցերը են կարգի է հրավիրել նրանց, ովքեր հարցրել են, թե ի՞նչ գործ ունեն Սիրիայում:

Աղա Երրդանը հանդիմել է նաեւ Թրանսիին: Մինչ Երրդանի հաղորդակ-

ՆԱՏՕ-ի լոնդոնյան գազաթափողով անցավ լարված մթնոլորտում

Դա ընդգծեց ԱՄՆ-ի հետ ԵՄ-ի հակասությունները, դարձնելով վիճարկելի Տյուսիսասլանսյան Դաշինի գոյությունը

րույն բեւեռի հակամիջներ եւ սերտրեն համագործակցում:

Չինաստանի սնեստական վերելի դաժնառով աշխարհում սնեստության ծանրության կենտրոնը Արեւմուտքից հետզհետե տեղափոխվել է Դեռավոր Արեւելք: Դա նդասել է, որ Չինաստանը դառնա գերտերություն ոչ միայն ռազմական եւ ֆաղափական առումներով, այլեւ սնեստության ու տեխնոլոգիայի: Նրա ֆաղափական համագործակցությունը Ռուսաստանի հետ եւ այդ համագործակցության արագորեն հզորացումը աշխարհաֆաղափական նոր իրավիճակ է ստեղծել, ինչի հետևանքով ԱՄՆ-ի առաջնահերթությունները սկսել են սարբերվել ԵՄ-ի առաջնահերթություններից, ինչը սղառնալիքի սակ է դնում ՆԱՏՕ-ի աղազան: Վաշինգտոնի վարչակարգը վաղուց արդեն Չինաստանին դիտարկում է որդես գլոբալ սղառնալիք: Թերեւս այդ դաժնառով է, որ ԱՄՆ-ն դեռեւս Բարաք Օբամայի օրոք իր ֆաղափականության վեկտորը Մերձավոր եւ Միջին Արեւելքից, ինչպես նաեւ Եվրոպայից սկսել էր ուղղել դեմի Դեռավոր Արեւելք: Այս միտումը Դոնալդ Թրամփի նախագահությանը էլ ավելի զարգացավ:

ԱՄՆ-ի դիտարկումով, ինչ խոսք, սղառնալիք է նաեւ Ռուսաստանը, սակայն Չինաստանի համեմատ ոչ այնքան վստազավոր: Ուստի ԱՄՆ-ը իր ռազմավարական ծրագրերում մտածում է Չինաստանի առաջնահերթացումը կասեցնելու դեր հասկացնել ՆԱՏՕ-ին, դաժնառջելով որ այդ մտքի հետ համակերպվեն նաեւ Ֆրանսիայի եւ Գերմանիայի դեմ ԵՄ-ի առաջնակարգ երկրները: Բայց ինչպե՞ս: Այս երկրները էներգետիկայի բնագավառում մեծ կախում ունեն Ռուսաստանից, իսկ Չինաստանի հետ՝ սնեստական լուրջ կաղետրու նաեւ հետաֆրություն չինական շուկայի հանդեմ: Այս ամենից զաս «Իսլամական դեմոկրատիան» ահաբեկիչների դեմ դայաարում կարեւորագույն դաժնակցից համարվող ֆրական ուժերին վճռական դաժնի լելու, առանց ՆԱՏՕ-ի հավանությանը Սիրիայում ռազմական ներկայությունն աղաղակելու, Թուրքիային այս երկրում ռազմական գործողությունների հնարավորություն սալու գործելակերպը սասանել է ԱՄՆ-ի հանդեմ ԵՄ-ի վստահությունը:

ԱՄՆ-ը սոսկ այդ գործելակերպով չի սահմանափակվում, այլ որեւէ երկրի դեմ դաժնամիջոցներ կիրառելու որոշում ըն-

ցության սնորեն **Ֆահրեթին Ալթունը** դա արդունավեւս էր համարում, Սոլիսակ սան խոսնակը հայաարեւեց, որ երկու երկրների նախագահները կենտրոնացել են Գյուսիսասլանսյան Դաշինի հանդեմ Թուրքիայի դարադրությունների կասարման վրա: Ի դեմ, այդ հարցում ԱՄՆ-ի դաժնողանության նախարար **Մարկ Եսկերը**, նախագուշացնելու համար Երրդանին, «Ռոյթերին» նախադես ասել էր, որ բոլորը դարադր չեն շարժվելու Թուրքիայի օրակարգով:

Ինչ վերաբերում է գազաթափողի աշխասաններին, աղա դրանց մասին մասնակի տեղեկություններ է հայտնել ՆԱՏՕ-ի գլխավոր ֆարսուղար Ենս Սոլթերթերգը, մասնաձեռնելով անդամ երկրների համերաժխության եւ միասնության կարեւորությունը: Ի դեմ, գազաթափողովում յուրաֆանչուր զեկուցողին ելույթի համար սրամարել է ընդամենը 4 ողդե: Նա ասել է, որ հակառակ Երրդանի սղառնալիքներին Լեհաստանի եւ Մերձբալսյան երկրների դաժնողանության բարելավման ՆԱՏՕ-ի ծրագիրը նույնությամբ ընդունվել է, գազաթափողովում առախասակ չի իննարկվել ֆրական YPG-ի հարցը եւ նսվել է, որ ռուսական S-400 համակարգերը երբեւէ չեն կարող ինեսգրվել ՆԱՏՕ-ի համակարգին: Այլ կերո, «Halk TV-ի» դիողուկ արաաղադայամբ, «Թուրքիայում առյուծի դես մոնչաղող Երրդանը դրում կրկին կասու է դարձել»:

Գալով գազաթափողի ընդունած ընդիանուր հայաարությունը, աղա դա 9 կեսանոց է, որտեղ Ռուսաստանը շարունակում է դիտարկել ՆԱՏՕ-ի անդամ երկրների անվստազության սղառնալիք, դաժնասականությունն է հայտնում Գյուսիսասլանսյան Դաշինում առանձին իննարկել Չինաստանի հարառուն ազդեցությունը եւ վճռականորեն դայաարել ահաբեկչության բոլոր դրեսուրումների դեմ:

Գազաթափողի արդյունների առումով խիստ հասկանալական է Գերմանիայի նախկին արագործնախարար **Յոկա Ֆիշերի** գնահատականը. «ՆԱՏՕ-ի աղազան դաժնողան մեջ երբեք այսքան անորոշ չի եղել»: Ըստ երեսույթին այս անորոշությունը դեմ է դայնամավորել ոչ թե միջազգային մանուլի՝ Երրդանին, Թրամփին եւ Մակրոնին վերագրած գազաթափողը սակնուվրա անելու դաժնասականությանը, այլ որդես ռազմական կառույց ՆԱՏՕ-ի գործառույթի ասիճանաբար սղառնումով:

ՆԱՏՕ-ի գաղտնի ծրագիր Սիրիայի վերաբերյալ

Ընդամենը մի քանի օր է անցել ՆԱՏՕ-ի լոնդոնյան գազաթափոցից, բայց արդեն սկսել են ի հայտ գալ որոշ ցավոտ հարցեր, որոնք դաշինքի մասնակիցները փորձում էին թաքցնել:

Այսպես, գազաթափոցի ավարտից հետո ելույթ ունենալով՝ ՆԱՏՕ-ի գլխավոր ֆարսուղար **Ենս Սուլսթերգը** հայտարարեց, որ դաշինքի անդամները, այդ թվում Թուրքիան, հավանություն են սվել Մերձբալթիկայի եւ Լեհաստանի դաշնակցության ծրագրին: Ավելի վաղ այդ մասին հաղորդել էր Ռոյթեր գործակալությունը՝ վկայակոչելով Լիսվայի նախագահի գրասենյակի կայքը: Ըստ որում, նշվում էր, որ Թուրքիայի զորքերն ախարար **Սեւրաթ Չավուչոլուն** հայտարարել է, թե իր երկիրը որոշել է ՆԱՏՕ-ի անդամ հավասարիմ է դառնալուց հետո դաշինքի մասնակցել Ռուսաստանի դեմ Զյուսիսսլանսյան դաշինքի ամեն մի հարձակմանը:

Ի դեպ, գազաթափոցի նախօրեին թուրքական կողմը հայտարարել էր, որ Ռուսաստանից Մերձբալթիկայի եւ Լեհաստանի դաշնակցության ծրագրին հավանություն չի տա այնքան ժամանակ, քան որ դաշինքի անդամ երկրները ահաբեկչական չեն ճանաչել Թուրքիայի համար ստաբիլացման ներկայացնող կազմակերպություններին: Խոսքը մասնավորապես Սիրիայի ֆրոնտի ժողովրդական ինքնապաշտպանության ջոկատների մասին էր: Սակայն ավելի ուշ Չավուչոլուն Զոնոնում լրագրողներին հայտարարեց, որ Թուրքիան մինչև վերջ հավանություն չի սվել Մերձբալթիկայի եւ Լեհաստանի դաշնակցության ծրագրին եւ կարգելափակի դաշնակցության փաստաթղթի հրապարակումը, եթե դաշինքը հրաժարվի ահաբեկչական ճա-

նաչել Սիրիայի ֆրոնտի ժողովրդական ինքնապաշտպանության ջոկատները: Սա՝ առաջին:

Երկրորդ, Անկարան նման դիրք էր ընդունում ժամանակ, քան որ դաշինքը չի հաստատել Թուրքիայի դաշնակցության ծրագիրը: Նախարարի խոսքերով՝ ազնիվ չի լինի, եթե ՆԱՏՕ-ի անդամները չդաշնակցեն Թուրքիայի ծրագիրը եւ դաշնակցությանն ուրիշներին: Ռոյթեր գործակալությունը թուրքական դիվանագիտական աղբյուր վկայակոչելով հաղորդում է, որ այս օրի ավելի վաղ ՆԱՏՕ-ն համաձայնել էր հավանություն տալ Թուրքիայի դաշնակցության ծրագրին, այդ թվում հարավից՝ Սիրիայի սահմանից հարձակման ենթակալվելու դեպքում: Ծրագրով նախատեսվում էր Քրդերի ժողովրդական ինքնապաշտպանության ջոկատները ճանաչել Թուրքիային ստաբիլացող ահաբեկչական վտանգ:

Անհրաժեշտության դեպքում դաշինքը կհրաժարվի ՆԱՏՕ-ի կանոնադրության հիմնադրող հոդվածը, ըստ որի Եվրոպայում կամ Զյուսիսային Ամերիկայում դաշինքի մեկ կամ մի քանի անդամի վրա հարձակումը կհամարվի հարձակում ամբողջ դաշինքի վրա: Այդ ծրագիրը գաղտնի էր պահվում, բայց դրա գոյության բուն փաստը որոշակի դաշնակցության է մտնում Սիրիայի ուղղությամբ Թուրքիայի գործողությունների ցածր մակարդակի վրա: Ծրագիրը կազմվել էր այն ժամանակ, երբ ԱՄՆ-ի գլխավորությամբ արդեն գործում էր «Իսլամական ղեկավարում» դեմ դաշնակցության միջազգային կոալի-

ցիան, որի կազմում ընդգրկված են դաշինքի բոլոր անդամները: Պարզվում է, որ Թուրքիային վերաբերող ՆԱՏՕ-ի ծրագիրը կապված է եղել բացառապես սիրիացի ֆրոնտի դեմ ուղղված դաշնակցության հետ, որոնք նույնպես մասնակցում են «Իսլամական ղեկավարում» դեմ:

Ավելի ուշ, մինչև օրս չդադարված ղեկավարումը, ԱՄՆ-ը եւ դաշինքի այլ երկրներ, նախ եւ առաջ Ֆրանսիան, ինչ-ինչ դաշնակցություններով հրաժարվել են դաշնակցությունը այդ ծրագիրը: Բայց դա եղել է հետո: Ահա թե ինչու փոփոխվեց սարսիմակ են ընկալվում Ֆրանսիայի նախագահ **Էմանյուել Մակրոնի** խոսքերը: «Երբ ես նայում եմ Թուրքիային, ես հիմա դաշնակցություն եմ նրանց դեմ, ովքեր մեզ հետ ուսուսի սված մասնակցում են ԻՊ դեմ»: Բայց դեռ վերջերս Փարիզը ես նման դիրք էր բռնել: Այս կադրակցությամբ թուրքական դիվանագիտական աղբյուրը հարցը սրությամբ է դրել. եթե ինչ-որ մեկն ուզում է հրապարակել Մերձբալթիկան ու

Լեհաստանը դաշնակցություն ՆԱՏՕ-ի ծրագիրը, ապա դեմ է հրապարակի նաեւ Թուրքիայի դաշնակցության ծրագիրը: Այլապես դուրս է գալիս, որ Անկարային ներառում են Ռուսաստանի դեմ ուղղված եվրոպական ծրագրում, որին նա չի համարում թեմանական ղեկավարում, իսկ իրենք խոսափում են Մերձավոր Արեւելից, որտեղից, ըստ Անկարայի, բխում է Թուրքիային ստաբիլացող վտանգը: Ինչպես գրում է թուրքական *Turkiye* հրատարակությունը, Թուրքիան դաշնակցություն է ՆԱՏՕ-ի «խնդրահարույց գավառը», որը առաջարկում է հստակ խաղ, այլ ոչ թե դաշինքի նախապայմանով ցածր մակարդակով ցածր մակարդակով: Անկարան սկսել է օրջափակել դաշինքի ծրագրերը, քանի որ վերջինս օրջափակում է թուրքական ծրագրերը:

Ի դեպ, Թուրքիայի եւ Ֆրանսիայի նախագահներ Էրդողանի եւ Մակրոնի միջեւ տեղի ունեցած վեճը ցույց սվեց, թե որքան արագ են Անկարայի եւ Փարի-

զի դաշնակցությունները Մերձավոր Արեւելի եւ մասնավորապես Սիրիայի իրադարձությունների առնչությամբ: Իր հերթին ՆԱՏՕ-ի համար դա ներկայացնում է լուրջ խնդիր, չնայած որ ֆրոնտի հետ կապված իրավիճակը Լոնդոնում չի փոխվել: Թուրքական *Haber7* հրատարակությունը երկրի կառավարությանը հորդորում է Արեւմուտքին չստիպել սիրել Թուրքիային, քանի որ այնտեղ նրան վաղուց չեն սիրում, եւ չվախենալ ցուցարարություն, որ եթե Թուրքիան դուրս գա դաշինքից եւ էլ ավելի մեծանա Ռուսաստանի հետ, ապա ՆԱՏՕ-ի վերջը կգա: Գոյություն ունի գաղափար, թե հարկավոր է աջակցել ԱՄՆ-ի նախագահ **Դոնալդ Թրամփին**, որը ՆԱՏՕ-ում իրեն առավել զայրացնող անձ է համարում ոչ թե Էրդողանին, այլ Ֆրանսիայի նախագահ Մակրոնին: Այսպես Թրամփը վիրավորական էր ասում եւ անվանել Մակրոնի հայտարարությունը «ՆԱՏՕ-ի ուղեղի մահվան մասին»: Գիտեցնենք, որ Մակրոնի դժգոհության դաշնակցությունը այն էր, որ Սիրիայի իրադարձությունները հարցում Անկարան հաշիվ չէր առել ՆԱՏՕ-ի մյուս անդամների կարծիքը:

Թուրքիան խորհրդակցել էր միայն Թրամփի հետ, եւ վերջինս հավանություն էր սվել ներխուժմանը, ինչը, ի դեպ, բացասական լայն արձագանք առաջացրեց հենց ԱՄՆ-ում: Այնուամենայնիվ, ըստ ռուս փորձագետ **Սսանիսլավ Տարասովի**, Անկարայի վարձագիծը հազիվ թե հնարավոր լինի ավելի չհամարել ՆԱՏՕ-ի համար:

ԱՐԵՎԻԿԱ ԲԵՇԵՑՅԱՆ

Ամերիկա-իրանական հարաբերություններում տեղի է ունեցել իրադարձություն, որը դժվար է համարել սովորական, մասնավորապես Իրանում վերջերս տեղի ունեցած եւ ԱՄՆ-ի աջակցությունը ստացած բողոքի ելույթներից հետո: Կողմերը փաստորեն գերիներ են փոխանակել: Թեհրանը ազատ է արձակել Փրինսեթոնի համալսարանի հայցորդ Զյուս Կանին, որը ձերբակալվել էր 2016 թվականին: Նրան մեղադրում էին ԱՄՆ-ի օգտին լրստություն անելու մեջ, իսկ ամերիկացիները ազատել են ԱՄՆ-ում ձերբակալված իրանցի գիտնական Մասուդ Սուլեյմանին, որը արյունաբանության եւ վերականգնողական բժշկության ոլորտում զբաղվում էր ցողունային բջիջներով: Նրան բռնել էին այն դեպքում, երբ, դաշնակցությունը օրջափակելով, փորձել էր Իրան սեղանափոխել ինչ-որ կենսաբանական նյութ:

Գերիների փոխանակումը տեղի է ունեցել որոշ միջոցով հանդես եկած Շվեյցարիայում: Ինտերգոն այն է, որ գերիների փոխանակումը կապված է թխնիկական եւ ֆաղափական որոշակի բարդությունների հետ, որոնք ժամանակ են պահանջում: Տվյալ դեպքում կարելի է դարձել, թե երբ են սկիզբ առել սվյալ փոփոխումները՝ Իրանում տեղի ունեցած բողոքի ցույցերից առաջ, թե՞ դրանցից հետո: Սա առաջինն է: Երկրորդ՝ հայտնի չէ, թե ինչպիսի արարողակարգով է անցկացվել այդ գործողությունը: Արդյոք եղել է արտահանում, եւ դրան մասնակցել են արդյոք երկու երկրների իրավաբան մարմինները: Վերջապես, աչի է զարմում այն հանգամանքը, որ գործողությանը մասնակցել է անձամբ Իրանի արտգործնախարար **Մուհամմադ Ջավադ Զարիֆը**, որը, ինչպես հաղորդում է *The Times Of*

Իրան-ԱՄՆ հարաբերությունների բարելավում

Israel թերթը, հաջող փոխանակման մասին առաջինն է տեղեկացրել Թվիթթերում, ինչպես նաեւ հրապարակել է տուն վերադարձած իրանցի գիտնականի լուսանկարը:

Գերիները Զարիֆն է Ցյուրիխում դիմավորել Սուլեյմանին: Ինչ վերաբերում է ամերիկյան կողմին, Զյուս Կանի ազատման մասին տեղեկացրել է անձամբ նախագահ **Դոնալդ Թրամփը**, այլ ոչ թե ղեկավարող Մայք Դոնոֆան:

Թրամփի խոսքերով՝ տեղի է ունեցել դաշնակցությունների փոխանակում, եւ դա լավ է Իրանի համար: Ըստ որում, Թրամփը ակնարկել է, որ դաշնակցությունը կարող է «հնարավոր հետագա փայլերի նախանշանը լինել»: Առաջին անգամը չէ, որ Թրամփը ակնարկում է Իրանի հետ հարաբերությունների բարելավման հնարավորության մասին, թեեւ ԱՄՆ-ը Թեհրանի դեմ օգտագործում է մտնող կիրառելի զանազան դաշնակցություններ: Սակայն, ինչպես գրում է *The National Interest* հրատարակությունը, Վաշինգտոնում ունի գտնում են, որ Իրանի նկատմամբ ուժային դիվանագիտության միջոցները ստաբիլ են:

Առաջին հերթին հարկավոր է վերանայել դաշնակցությունների դեմքերը: Բայց բանը միայն դա չէ: Վերջերս մալայզիական *New Straits Times* թերթում հրատարակվեց հետազոտական բնույթի մի հոդված, որն ակնհայտորեն տեղական ծագում ունի: Այնտեղ տրվում է արվում, որ Թրամփը, ընտրվելով սկսելով, կարող է բարելավել հարաբերությունները Թեհրանի հետ՝ խոստովանելով նրա ավանդը «Իսլամական

Պետության» ջանքախմբում մեջ: Ինչպես նշվում է հոդվածում, իրանական ազգին հարկավոր է վերադարձնել իր արժանապատվությունը, այլ ոչ թե նրան ստաբիլացնող դաշնակցությունները: Պետ է փակագրերից դուրս բերել Իսրայելի խնդիրը, որը 1979 թվականից Իրանին համարում է սարածաբանի գոյությունը ստաբիլացող վտանգ, փոխել Իրանի հարցում ամերիկյան ընկալումը, որտեղից հնարավոր լինի հասնել խաղաղության: Բայց առայժմ ԱՄՆ-ում Իրանի նկատմամբ վարվող մարտավարությունը ամերիկացի աստիճանագրողները համեմատում են Զյուսիսային Կորեայի նկատմամբ Վաշինգտոնի որոշեցած մարտավարության հետ:

Վերջին դեպքում փոխադարձ անվստահությունը հասել էր գազաթափոցին, ապա սկսվել էին բանակցություններ Փենյանի հետ: Նույնը տեղի կունենա՞ր արդյոք Վաշինգտոն-Թեհրան փոխհարաբերություններում, հարց է ալիս փորձագետ **Սսանիսլավ Տարասովը**: Այս արված հունիսի սկզբներին ճապոնիայի վարչապետ Սինձո Աբեի միջնորդական առաջ-

ությամբ մեկնեց Թեհրան: Դա վերջին 41 տարում ճապոնիայի կառավարության ղեկավարի առաջին այցն էր Իրան: Աբեի հույս ուներ սուր ճգնաժամից դուրս բերել ամերիկա-իրանական հարաբերությունները, բայց չհաջողվեց: Կար նաեւ «Մակրոնի ծրագիրը», որը նախատեսում էր բանակցությունների շարունակումը: Ըստ երեւոյթին, Թրամփը հակված էր այդ ծրագրին, բայց նրան խանգարեցին: Ձախողվեցին նաեւ Պարսից ծոցում եւ Զոնդական օվկիանոսում ռազմածովային կոալիցիա ստեղծելու ամերիկացիների փորձերը: Իրանը, իր հերթին, իջեցրեց սեփական դաշնակցությունների մակարդակը, բարձրացրեց նրանի հարստացման աստիճանը եւ վերսկսեց հետազոտությունները արդիական ցեմսիֆուզներում:

Ասեղծված լարվածության վտանգը գիտակցելով՝ միջուկային դաշնակցությունները ստորագրած եվրոպական ղեկավարները, ինչպես նաեւ սարածաբանային սուբյեկտները, ներառյալ Արաբական Միացյալ Եմիրությունները, առաջարկել են հակամարտության մեղմացման միջոցներ: Խոսքը Իրանի եւ ԱՄՆ-ի անմիջական բանակցությունների մասին է: Զնարավոր է՝ Վաշինգտոնը հրաժարվում է Թեհրանի վարչակարգը փոխելու մտադրությունից: Վերջերս **Պոմպեոն** հայտարարեց, որ իրենք չեն կարողանում իրականացնել այդ ծրագիրը: Այնուամենայնիվ, Իրանի եւ ԱՄՆ-ի միջեւ գերիների փոխանակումը կարող է դրնիսկ խորհրդակցությունների սկիզբը դառնալ:

ԱՐԵՎԻԿԱ ԲԵՇԵՑՅԱՆ

Բերբերյանի եւ Չեյթյան-Ուստենյայի գրքերը արժանացել են մրցանակի

Ֆրեզոնոյի Կալիֆոռնիա համալսարանում գործող հայկական ուսումնասիրությունների ընկերությունը (SAS) տեղեկացնում է, որ 2018-19-ի նշանավոր գրքերի համար Տեր-Սիւրսյան մրցանակին են արժանացել **Յուրի Բերբերյանի** «Շրջող հեղափոխականներ: Հայերն ու կառավարողները հեղափոխությունները ռուսական, իրանական եւ օսմանյան սիրովներում» (Օֆլեյն, Կալիֆոռնիա հրատ.) եւ **Ռեդնար Չեյթյան-Ուստենյայի** «Պակասող էջեր: Միջնադարյան մի ձեռագրի արդի կյանք: Ցեղասպանությունից դեմի արդարություն» (Ստենֆորդ համ.ի հրատ.) գրքերը: Հասուկ հիշատակության է արժանացել նաեւ **Ջեյմս Բարրիի** «Իրանի հայ ֆիլոսոֆները: Եթնական, կրոնական եւ ինքնության խնդիրները իսլամական համարադարձությունում» (Քեմբրիջի համալ.ի հրատ.) գիրքը:

Յուրի Բերբերյան **Ռեդնար Չեյթյան-Ուստենյայ**

SAS-ի Տեր-Սիւրսյան գրքի նշանավոր մրցանակը հիմնվել է 2015-ին խթանելու համար հայկական մշակույթի եւ դաստիարակման (անժիլ ժամանակներից մինչեւ մեր օրերը) ուսումնասիրությունները: Կալիֆոռնիա Պեյքանյան-Սարգսյանի հայկական ուսումնասիրությունների ծրագրի սնուցումն է SAS-ի նախկին նախագահ **Բաղդու Տեր-Սիւրսյանը** առաջաձեռն նվիրակությամբ հանձն է առել հովանավորել մրցանակաբաշխությունը առաջիկա հինգ տարիների ընթացքում: Ընդհանրապես մրցանակակիրներին (որոնք 500-ական դոլարի դրամական զեքստի են հավասարազոր կասանան), նա իր ելույթում նշել է, որ մեկ սասնակից ավելի գրքեր էին ներկայացվել մրցանակաբաշխությանը: «Սա նշանակում է, թե ուրեք դրակաւորներն զարգանում է»: Վերջում նա ընդհանրապես լուրջ է հայտնել ընդհանրապես չորս մասնագետներին, որոնք բնախնդրորեն փնտրել էին ներկայացված բոլոր գրքերը:

Իր «Roving Revolutionaries» գրքում Բերբերյանը խորանույն է լինում ռուսական (1905 թ.), իրանական (1905-11) եւ երեքսուրերի (1908 թ.) հեղափոխությունների միջկառավարչական գործունեության մեջ եւ դրանցում փնտրության առնում հայ հեղափոխականների դերակատարությունը: Արիստոկրատ լայնածավալ նյութի միջոցով նա նոր մոտեցումով է դիտարկում հեղափոխական զարգացումների ժամանակաշրջանը: Յուրիին Իրվինի Կալիֆոռնիա համալսարանի հայկական ուսումնասիրությունների ծրագրի սնուցումն է: Դեռ իրական է բազմաթիվ հոդվածների եւ «Ազատության սերը հայրենի հողին» (2001, «The Love for Freedom Has No Fatherland») հասոյի:

Չեյթյան-Ուստենյայի «Դեյվիսի Կալիֆոռնիա համալսարանի դաստիարակման դասախոս է: Նա մրցանակակիր հեղինակն է «Օսմանյան մի ֆաղափ դասերը: Եւրասիականությունը Հայկական» (2004) գրքի: Իր նոր «The Missing Pages» հասոյում նա վերականգնել է Չեյթյանի ավերակների ողբերգական սկսած միջնադարյան ժամանակաշրջանից մինչեւ իր վերջին նոստերը՝ Պոլ Գեսթի թանգրանը: Ձեռագրի դաստիարակումը զուգահեռ նա անդրադարձել է Հայոց ցեղասպանության թեմային եւ նա հետեւանում էր:

Երկու մրցանակակիրները իրենց ընդհանրապես լուրջ են հայտնել հայկական ուսումնասիրությունների ընկերությանը, հայագիտական ոլորտին մասնավորապես մեծ ուժգնություն դարձնելու համար:

Վ.Ս. (The Arm. Mirror-Spectator)

Ընդդեմ անասնաբուծողների

Շարաքներ առաջ մեր թերթի խմբագրություն էր ելել Երեւան ֆաղափ բնակիչ Արսակ Լուկուկյանն ու խմբագրին փոխանցել 24 ձեռագիր էջերից բաղկացած մի թղթածրար, որով նա դիմում է, որ Հայաստանում փոքր սնունդատուների դեմ կոնկրետ հանցագործություններ են տեղի ունենում, բայց ոչ ոք դրա վրա ուշադրություն չի դարձնում: Լուկուկյանը ժամանակին խոզաբուծությամբ է զբաղվել, բայց 2016թ. դեռեւս անհայտ անձինք չարամտորեն ոչնչացրել են նրա ամբողջ աշխարհը մի միջոցով ու մարդուն կանգնեցրել փաստի առաջ:

Այսօր. 2016 հուլիսի 16-ին Արսակ Լուկուկյանը գնել է վրացական մակնճամբ խոզի կեր՝ թեփ: Դրանով 20-25 օր կերակրելուց հետո, խոզերի զանգվածային անկում է նկատվել: Նույնը կրկնվել է նաեւ այն մարդկանց դասական խոզերի հետ, ովքեր գնել են հիշյալ մակնճամբ կերից: Խոզերի ակնաբուժարտի ու ոսկրի քայքայում կապերը բացել ու արմատները են, միաժամանակ սակեղուց առաջ արյուն է հոսել նաեւ անասունների ֆոնոսի: Արսակ Լուկուկյանի հրավիրած բժիշկը՝ Միշա Հովհաննիսյան անունազգանումով, հետազոտել է սակեղ կենդանիներին ու հայտնել, որ դասառը կերից թունավորումն է: Մ. Հովհաննիսյանի ղեկավարում ավելի հավաստի է դարձել Տավուշի մարզի Բերդ ֆաղափ լաբորատորիայի գլխավոր մասնագետը՝ Անդրանիկ Զոսակյանը, որը նույնպէս հայտնել է, որ կերի թունավորումն է խոզերի անկման դասառը:

Նույն թվականի օգոստոսի 23-ին Արսակ Լուկուկյանն արդեն թունավոր համարվող կերի նմուշներ էր Երեւան ու հանձնել լաբորատոր փորձաքննության: Մեկ շաբաթ անց ստացված դասախանները նույնպէս հաստատել են նախկինում եղած ղեկավարները՝ կերի մեջ բորբոսանկեր ու մարմեր կան:

Արսակը դրանից հետո դիմել է Սննդամթերքի անվտանգության վերահսկողության մարմին եւ խնդրել կեր ներմուծող ընկերության՝ արդարեւ ներմուծելու սերտիֆիկացր: Տեղում նրան դասախաններ են, որ նման ներմուծողի իրենք չեն ձանաչում, Վրաստանից որեւէ կեր չի ներմուծվում, հետեւաբար՝ սերտիֆիկաց լինել չի կարող:

Լուկուկյանի ղեկավարմամբ, կերի նմուշի հետազոտությունից հետո սննդամթերքի անվտանգության N:2728 որոշմամբ՝

կերը վնասակար է համարվել եւ հաստատվել վաճառակետերից առգրավման ու ոչնչացման: Սեղանների 2-ին Բերդի ֆաղափ բոլոր վաճառակետերից առգրավվում են այդ մակնճամբ կերերն ու ուղարկվում ոչնչացման: Բայց, սարտիֆիկատներն, առգրավողները չեն մտնում Բագրատ Թումայանի խանութ, այն դեղում, երբ Բագրատը խոստովանել էր՝ ինքն այդ կերից 15 տարի գնել է:

Դեղմից որոշ ժամանակ անց՝ սննդամթերքի անվտանգության աշխատակիցները դասառնադրեցին հաստատել են, որ այդ կերն ամբողջով է հայտնվել ռուկայում եւ թույլտվություն չունի: Թե ում կողմից՝ չեն հայտնել, բայց Լուկուկյանը վստահ է, որ դա խոշոր սնունդ վարողների ձեռքի գործն է: «Մեր խոզերին թունավորում են, որ իրենց սառեցված մետր վաճառեն: Ամանասարտի մակն այն է, որ սակում են հասկադետ այն քաղցանների խոզերը, որտեղ հնարավորություն կա նաեւ բնությունից օգտվելով՝ անասուն դառնալ», բացատրում է Լուկուկյանը:

Դեղմից հետո, մինչեւ տարվելը, Արսակ Լուկուկյանը մի քանի բարձրաստիճան դասառնյանների է դիմել՝ ղեկավարելով, որ Հայաստանում թափանցիկ հանցագործություններ են տեղի ունենում: Նա դիմել է մինչեւ անգամ նախկին վարչապետ Կարեն Կարապետյանին, բայց մինչ օրս սայլը տեղի չի արժեքել: Իր դրամայի ընթացքում Արսակը բացահայտել է, որ իր ու իր գործընկերների դեմքում առաջինը չէ, հանցագործություն այդ տեսակը տարիների դասառնություն ունի:

Արսակը ղեկավարում է, որ իր ձեռքին եղած փաստաթղթերով ինքը կարող է առաջացրել, որ հանցագործություն է տեղի ունեցել, եւ մի քանի դասական մարմիններ էլ աչք են փակել դրա վրա: «Սննդամթերքի անվտանգության աշխատակիցներն ինձանից մի քանի լաբորատոր փորձաքննությունների արդյունքներ են թափանցում. եթե որեւէ մեկին չեն դասառնում, ինչու են այդպէս վարվում: Բոլոր եզրակացությունների մեջ նշվում է, թե՛ թունամթերք չեն հայտնաբերվել, բայց ինչպէս կարող է նման բան լինել, երբ նախ՝ կերն առգրավվել է, հետո էլ՝ Մ. Հովհաննիսյանն ու Ա. Զոսակյանն արդեն հաստատել են, որ կերի թունավորումն է, եթե դասառնող կերը չի եղել, ինչու առգրավեցին ռուկայից», ասում է Արսակը: Արսակը նշում է նաեւ, որ 2017թ.

մարտի 27-ին գործը փնտրող մեծահասակ ուղարկված եզրակացության մեջ լաբորատորիան գրում է, որ խոզերի անկման դասառը ոչ հիպոթեզիկ միջավայրն է եղել: Զննիչը հիմն է համարել դա, գոնե մեկ այդ անգամ չկատարվել է չիտործելով զարգել՝ ճիճս է դա, թե՛ գործի բացահայտումը փորձում են փակուղի մտնել:

«Լաբորատորիան փնտրողը հաղորդել է, որ այդ կերից կարող էին սակեղ մեկեր կու խոզ, բայց ոչ բոլորը: Ես չեմ հավաստում դրան, եթե մեկը կարող էր սակեղ, ուրեմն բոլորն էլ մեկ-մեկ կարող էին սակեղ», ասում է Արսակը:

Զննիչն այդքանով կարճել է գործը, թեպէս իրավունք չունի նման որոշում կայացնելու, որովհետեւ Արսակ Լուկուկյանը 2016թ. դեկտեմբերի 30-ին Բերդի ոստիկանությանը կերի նմուշ է փոխանցել, եւ մինչից ղեկավարում էր փոխանցել ոստիկանության դասառնյանը թափանցիկության արդյունքները:

Արսակ Լուկուկյանին առաջին եզրակացությունը սված լաբորատորիան 2019թ. կերի մասով եզրակացություն է սվել Էրեբունու ոստիկանությանը, որը զգալիորեն տարբերվում է 2017թ. եզրակացությունից: Այս փաստն արդեն հաստատել է Արսակի բոլոր կատարածները:

Արսակը միջանկյալ նշում է, որ երբ 2016թ. ինքը գնացել է Բերդի ոստիկանություն՝ ցուցումով սալու, բաժնի աշխատակիցներն ասել են, որ ոչ մի ցուցումով չեն ընդունել, մինչեւ ղեկավար չես: Դրանից հետո, բավականին ուշ բաժնի ղեկը ելել է եւ սկսել համոզել, որ չբողոքեն, գրույցի ընթացքում ինչ-որ մարդիկ են գնացել ղեկին եւ խնդրել, որ բողոք չընդունի:

Այս տարիների ընթացքում Արսակը աստիճանների է դիմել, մի քանի անգամ դասը ճանուցել է սվել, դիմել է վերափնտրել դասառն, բայց ամեն ինչ նույնն է մնացել: Լուկուկյանն այս ամենի մեջ մեղադրում է առաջին հերթին կառավարությանը եւ դասառնվում դիմել նաեւ Եվրոպական դասառն:

«Ոստիկանությունը խնդիր չի լուծում, Ազգային ժողովը չի լուծում, դասառնը չի լուծում, բա ո՞ւմ դիմեն», վրդովվում է Արսակը:

Նրա կարծիքով՝ այստեղ գլխավոր մեղավորն արդեն կառավարությունն է, եւ համար առաջին մեղավորն է, քանի որ աչք է փակում տեղի ունեցածի վրա:

Վերադ ԳՅՈՒՆՈՒՅԱՆ

Բռնագանձման օրենք

Գլխավոր դասառնության կազմում ստեղծվում է մարմին, որը կկարողանա գտնել եւ բռնագրավել արտոնի ծագման գույքը՝ դրա համար ազդակ ունենալով կոռուպցիոն բնույթի հանցագործությունները, արտոնի գույքի առկայության արագացված սկզբները, մեղադրական դասական ակտերը եւ մի քանի օրենսդրությամբ նախատեսված հիմքեր: Կառավարության միջոցով այդպիսի մարմին ստեղծումը կանոնակարգող «Արտոնի գույքի բռնագանձման մասին» օրենսդրության արժանացավ եւ ուղղորդվեց դեմի Ազգային ժողով՝ վարչապետ **Փաշինյանի** այն ուղղումով, որ այդ մարմինն իր գործունեությամբ հետ է գնալու մինչեւ 1991 թվականը՝ արդարադասության նախարար **Ռուսան Բաղասյանի** առաջարկած 10 տարվա փոխարեն, ֆաղափական քաղաքականներից խուսափելու համար:

Սահմանված կարգի խախտմամբ չծառայածները ժամանակ ունեն մինչեւ այս տարվա ավարտ

Արեւելյան զսնվող 27 տարի լրացած ՀՀ այն ֆաղափացիները, որոնք սահմանված կարգով զինծառայություն չեն անցրել, միայն մինչեւ այս տարվա դեկտեմբերի 31-ը ժամանակ ունեն վերադառնալու Հայաստան, մուծելու սահմանված զուանքներն ու ազատվելու ֆրեական դասառնականությունից: Այդ խնդիրը կանոնակարգող օրենքը կառավարությունը երկարաձգեց մինչեւ տարվելը, իսկ դրանից հետո այն չի գործելու: Խոսքն ընդհանուր առմամբ վերաբերում է 6 հազար մարդու, ներկա դեպքին՝ 2-3 հազարի: Այդ օրենքը թեւ սնտեսական եւ ֆինանսական տեսակետից հիմնավորված է համարվել, բայց, ըստ դասառնության նախարար **Դավիթ Տոնոյանի**, խախտական բնույթ էր ձեռքբերել չծառայելու իմաստով, խթանում էր Հայաստանը լրելով չծառայելը, անհավասար դասառններ էր ստեղծում Հայաստանում արդող ու ծառայող եւ ծառայությունից խուսափող անձանց միջոց եւ այդ իմաստով արդարացված չէ:

«ԱԶԳ» ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ
Հրատարակության ԻԸ Տարի
Հիմնադիր եւ հրատարակիչ
«ԹԵԶԵՅԱՆ ՓԱՐԽԻՇԻՆԳ» ՍՊԸ
Երեւան 0010, Համարադասարկում 47
e-mail: azg@azg.am, azgdaily@gmail.com
www.azg.am
Գլխավոր խմբագիր
ՅԱՎՈՒՆ ԱՎԵԴԻԿԻԱՆ հեռ. 060 271117
Հաւակալողախոսի (գովազդ) հեռ. 582960,
Շուրջօրեայ լրատվական ծառայություն
հեռ. 060 271114, 010 529353
Համակարգչային ծառայություն՝ «Ազգ» թերթի
Թերթի միջոցով անբողջական թե՛ մասնակի արտատրվածները տրամադրվում են մասնակի միջոցով, ռադիոհեռուստատեսությամբ կամ համացանցով, առանց խմբագրության գրաւոր համաձայնութեան խախտարգելում են համաձայն ՀՀ հեղինակային իրավունքի մասին օրենքի:
Նիւթերը չեն գրախօսում ու չեն վերադարձնում:
Գ տարվա յոթանունը գովազդային են, որոնց բովանդակությունը համար խմբագրությունը դասառնականություն չի կրում:
“AZG” Weekly
Editor-in-chief
H.AVEDIKIAN / phone: 374 60 271117
47 Hanrapetoutian st., Yerevan, Armenia, 0010

Ազգային Կուլտուրա

Թիվ 47(458)
13 ԴԵՍԵՄԲԵՐ
2019

ԱՆՈՒՆ ԱՂԱՍՅԱԼ

«Հովեր». հագեցած գործունեության եւ մեկ տարի

Նոյեմբերի 29-ին, Մյունխենի հեղինակավոր Allerheiligen-Hofkirche համերգասրահում կայացավ համերգ՝ նվիրված Կոմիտաս Վարդապետի ծննդյան 150-ամյա հոբելյանին: Համերգի կազմակերպիչներն էին ԳՂՀ Բավարիա երկրամասի գիտության եւ արվեստի նախարարությունը, «Europamusicale» մշակութային կազմակերպությունը (համերգի մասնախանութ՝ **Արմինե Բաբայան**), ԳՂՀ-ում ՀՀ դեսպանությունը եւ Բավարիա երկրամասում ՀՀ դեսպավոր հյուրասուրը:

Համերգի ընթացքում հանդես եկան «Հովեր» ժեսական կամերային երգչախումբը՝ խմբավար, Երեւանի Կոմիտասի անվան ժեսական կոնսերվատորիայի ռեկտոր **Սոնա Հովհաննիսյանի** ղեկավարությամբ եւ բեռլինաբնակ հայկերի թավջութակահար **Սիմյոն Զախարյանը**: Համերգից առաջ ողջույնի խոսքով հանդես եկան «Europamusicale» կազմակերպության խորհրդի նախագահ ղոկտոր **Մարթին Երայնայերը** եւ ԳՂՀ-ում ՀՀ դեսպան **Ալեոս Ամբասյանը**: Իր խոսքում դեսպանն ընդգծեց, որ «Հովեր» երգչախումբն արդեն ավելի քան 25 տարի միջազգային

երիտասարդ կոմպոզիտորի առաջարկվեց գրել խմբերգային ստեղծագործություն երգչախմբի համար, իսկ ստեղծագործության կատարումը Մյունխենում հաստատաբար նոր խթան կհանդիսանա կոմպոզիտորի համար:

Համերգային ծրագրում «Լե» իգական կազմի կատարմամբ հնչել են նաեւ Պենդերեցկու «Սանկտուս» եւ Մուրել Զաֆերի «Ձյան ձեւեր» ստեղծագործությունները:

Նոյեմբերի 30-ին երգչախումբը Բելգիայի հայ մշակութային կենտրոնի հրավերով եւ հայ համայնքի ջանքերով հանդես եկավ Բրյուսելի Սուրբ Սիմյոնի Մայր տաճարում՝ հնչեցնելով Կոմիտասի, Մետրո Մաեսոցի, Շարաֆյանի, Աննա Ազիզյանի ստեղծագործությունները, նաեւ Մուրել Զաֆերի «Mini-wanka or The moments of Water» ստեղծագործությունը, որ ջրային տարրի հավերժության դասեր է ներկայացնում: Բելգիայի ունկնդիրն առանձնապես իր ջերմ ու հետաքրքիր արձագանքով:

Ընդհանրապես, 2019 թվականի գործունեությունը եւս հարուստ էր համերգներով, ձայնագրություններով:

Ամենակարեւոր նախագծերից էր Հանրային ռադիոյի ուկրե ֆոնդի նախաձեռնությամբ Կոմիտասի դասարանի վերստին ձայնագրությունը, ինչը կյանքի կոչվեց նաեւ երգչախմբի նոր արական կազմի ընդգրկում, որտեղ ընդգրկված են բացառիկ օժտվածությամբ երիտասարդ երգիչներ, մասնավորապես Ալսեյ Դավեյանը (բարիտոն) եւ Արամ Մամիկոնյանը (լիրիկական տենոր):

Ամենախաղաղ էին այս տարի երգչախմբի համերգները մարզերում, վանաձորում եւ Գյումրիում ունեցանք երկու համերգ՝ նվիրված կոմպոզիտոր Գեղունի Զքյանի 90-ամյակին: Ի դեպ, Գյումրիում երգչախումբը ելույթ էր ունենում առաջին անգամ: «Ավրորայի» ժողովրդական ունեցանք հոգեւոր երաժշտության համերգ Տաթևում, Կոմիտասի 150-ամյակի առթիվ երկու համերգ էլ հնչեց Արցախում, մի ֆանի ելույթներ էլ՝ Բյուրականի երաժշտական ակադեմիայում:

ՀՀ արտաքին գործերի նախարարության նախաձեռնությամբ ՄԱԿ-ի Երջանակներում տեղի ունեցավ համերգ Գեղարդում: Ծրագրում ընդգրկված ստեղծագործությունները երբեք չէին հնչել Հայաստանում: Այդ ստեղծագործությունները 2017-ին հնչել են ԱՄՆ-ում, Նյու Յորքի «Ալիս Թոլ» համերգասրահում՝ ամերիկաբնակ երաժիշտ Վարդան Օվսեփյանի մասնակցությամբ, եւ ֆանի որ այս տարի Վարդանն այցելեց Հայաստան, առիթ եղավ այդ ծրագիրը կատարել նաեւ այստեղ:

տարբեր բեմահարթակներում ցուցադրել է իր կատարողական բարձր մակարդակը:

Այս առիթով եւ սիրելի երգչախմբի գործունեության արեւելքային մի անփոփոխ անելու համար գրուցել ենք երգչախմբի խմբավար, Երեւանի կոնսերվատորիայի ռեկտոր, որոհետուր Սոնա Հովհաննիսյանի հետ:

Երկու ժամից փոքր-ինչ ավել սեւած մյունխենյան համերգի առաջին բաժնում հնչել են բացառապես Կոմիտասի խմբերգային ստեղծագործությունները, երկրորդ բաժնում՝ հայ ժամանակակից կոմպոզիտորների եւ արեւմտեվրոպական խմբերգային արվեստի նմուշներ: Մասնավորապես 40 տարեկան ընդմիջումից հետո կրկին հնչել է Արզաս Ոսկանյանի «Ամրել, աղբել» խմբերգը: Վաչե Շարաֆյանի «Նե» խմբերգը, որ կատարվում է զանգերի ուղեկցությամբ, հայեցողական, նուրբ ժանյակավոր ֆակտուրայով, իր ոչ շատ կանոնավոր շարժումներով, որի մեջ կարծես ցրված է ժամանակը, եւս տղամարդիկ հնչեց:

Հովերի կազմում ձեւավորված իգական «Լե» կազմով՝ Նարինե Ոսկանյանի ղեկավարությամբ, հնչել է նաեւ կոմպոզիտոր Աննա Ազիզյանի «Խլ-դան» խմբերգը, համեմատական երգի մի մշակում, որն ուղեկցվում է ֆլեյտայի, հարվածայինների նվագակցությամբ, վառվռում, ղոլիռիթմիկ զարգացումներով մի ստեղծագործություն, որը կրկին ջերմորեն ընդունվեց:

Տեղի է ունեցավ նաեւ երիտասարդ կոմպոզիտոր Հակոբ Մազլումյանի «Լռություն» ստեղծագործության որեմիտրան՝ գրված թավջութակի եւ երգչախմբի համար:

Երիտասարդ կոմպոզիտորը հայրենիք է սեղանափոխվել Եգիպտոսից, այժմ ուսանում է Երեւանի Կոմիտասի անվան կոնսերվատորիայի մագիստրատուրայում: Տարիներ առաջ կոմպոզիտորն առաջին մրցանակ է ստացել նաեւ ուսանողական կոմպոզիտորական մրցույթում՝ արժանանալով հասուկ ուժարության: Դեռեւս մեկ տարի առաջ

Արեւի ԲԱՆԻՉԻՆՅԱԼ

Հայ-իտալական ծագումով մի արվեստագետ՝ Չեզարե Լաքքա

«Ազգի» նոյեմբերի 22-ի մշակութային համարում ընդգրկված էր Բախսիար Հովակիմյանի «Հին ասվածների» թարգմանություններն ու բեմադրություններն օտար լեզուներով՝ հոդվածը: Այնտեղ չի հիշատակված Շանթի մշակող թատերախաղի իսպախեց թարգմանությունը, լույս տեսած սակավին 1917-ին, «Բ. Ռեմոդորա եւ որդիներ» հրատարակչության կողմից (Ֆլորենցիա-Միլան-Հռոմ-Պիզա-Նեապոլ-Պալերմո)՝ Levon Sciant, Gli Antichi Dei, Dramma allegorico in quattro atti. Con prologo e dodici quadri. Tradotto da Giacomo Monaco. Interprete Sig. Greggo Lacca, armeno (Լեւոն Շանթ, Հին ասվածներ: Այլաբանական դրամա չորս գործողությամբ: Նախաբանով եւ սաներկու դասերով: Թարգմանությունը՝ Ջակոմո Մոնիկոյի, մեկնությունները՝ դարձնում Գրեգո Լաֆֆայի, հայ) վերնառույթով:

Օգտվելով առիթից՝ ներկայացնենք վերջին անձնավորությամբ, որը հայ թատրոնի եւ նկարչության դասաբաններին ծանոթ է որդես Չեզարե (Գրեգոր) Կ. Լաֆֆա: Մեր կարծիքով, Շանթի թատերախաղի իրական թարգմանիչը եղել է նա, ֆանի որ վերոնշյալ Ջակոմո Մոնիկոն եղել է բեմադրիչ եւ հազիվ թե սիրալիկեր հայերենին: Ամենայն հավանականությամբ, նա եղել է իսպախեց սեփական վերջնական խմբագիրը, իսկ Լաֆֆան կատարել է տղացի թարգմանությունը...

Դերասան, երգիծանկարիչ, կինոգործիչ, թարգմանիչ Չեզարե Լաֆֆան ծնվել էր 1888-ին, Տրափոզում, իսպախի հոր եւ հայուկի մոր ընտանիքում: 1903-1907 թթ. ուսանել է Վենետիկի Սուրբ-Ռաֆայելյան վարժարանում՝ Վահրան Փափազյանի եւ ֆրանսիական թատրոնի ու կինոյի աղագա դերասան Հյուգ դը Բագրաշիդի (Մարտիկ Սվաճյան) հետ: Ուսումնառությունն ավարտելուց հետո կարճ ժամանակ հանդես է եկել իսպախեց թատերախմբերում, աղա տեղափոխվել է Այրսկովկաս: Նրա նախաձեռնությամբ 1907-ին Բաթումում ստեղծվել է հայկական թատերախումբ: Այնուհետեւ Թիֆլիսում հանդես է եկել հայ թատրոնի ներկայացումներում՝ լինելով այնպիսի խոսող դերասանների խաղընկերը, որոնքից են Հովհաննես Աբեյանը, Վահրան Փափազյանը, Հովհաննես Զարիֆյանը եւ Օվի Սեւումյանը: Նրա թատերական դերերից են՝ ֆահանա (Շիրվերի «Ավազակներ»), Հայրապետ եւ Նալբանդ Ոսկան (Շիրվանզադեի «Նամուս» եւ «Չար ոգի»), Ժեկո (Գեի «Տիրիք»), Զիրոն Զիրունիդես («Յո տրաս»), ըստ Սեմեյկիչի համանուն վեպի): Սակայն նա առավելապես հայտնի է եղել որդես կատարելով: Ժամանակի մամուլում կարդում ենք. «Դ՛վ մեր կոմիկներից կարող է սալ այն հիւքալից, ծանրաբարձ եւ ծիծաղաբարձ դեմքեր, որ ստեղծում էր Վրոյը եւ թեթեւ ու արագաբարձ, որ սալիս էին Ալեքսանդր ու Լաֆֆան» («Կովկասի լրաբեր», 8.10.1913):

Չեզարե Լաֆֆան երգիծանկարներով հանդես է եկել կովկասահայ մամուլում («Գեղարվեստ», «Հուլաբար», «Թատրոն եւ երաժշտություն»), դասերել արեւելահայ գրեթե բոլոր դերասաններին: Իսպախեցից հայերեն է թարգմանել Ռովեսիի «Բարեկամները» թատերախաղը, հայերենից իսպախեց՝ Սիմյոն Մանվելյանի «Հեփաթը», որը բեմադրվել է 1914-ին, Միլանի «Սոչիեսա» Լոմբարդական ընկերության դահլիճում:

Իր դրոցական դասընկերոջ՝ Վահրան Փափազյանի հետ 1917-1919 թվականներին Մոսկվայում եւ Յալթայում խանժոնկովի ստուդիայում Լաֆֆան նկարահանվել է մի ֆանի Երաժշտական, նաեւ եղել ավելի քան 10 կինոֆիլմի ձեւավորող նկարիչը, այդ թվում՝ Ալեքսանդր Ուրալսկու «Սիրո երկրում» (1915), «Երազանք եւ կյանք» (1918), Բորիս Զայկովսկու «Երջանկության դեկորացիան», «Բանաստեղծը եւ կորուսյալ հոգին» (1918), Օլգա Ռախմանովայի «Ֆանուս» (1919), «Ճակատագրական ժառանգություն», «Սթիվենսի համանվագը»... 1918-ին Փափազյանն ու Լաֆֆան որդես իսպախեցներ ներկայացել են բեմադրիչ Պերեսիանիին՝ առաջարկելով նկարահանել սիցիլիական կյանքից վերցված «Երդունով կարվածները» ֆիլմը: Նկարահանումների վերջում միայն բեմադրիչն իմացել է, որ սիցիլիական լեզուն իրականում Շիրվանզադեի «Նամուս» վիդեոյի անփոքր վերաբարձրանում է: Պերեսիանիին այդդես էլ դարձ չի եղել այդ միտքիֆիկացիայի նախապես: Իսկ 1919-ին Լաֆֆան եւ Փափազյանը կյանքի են կոչել «Սա չլինի, նա լինի» արեւելյան թեմայով կինոնկարը...

Հնչեցին նաև Վահագն Գալստյանի և Գրիգոր Գրիգորյանի ելույթները երկու մեկնումները երգչախմբի հետ, Արմեն Գյուլունցի, ինչպես նաև երգչախմբի բաս Վահագն Բաբլոյանի մեկնումները:

Բացի այդ, Գառնիում եւ «Թումանյան-Կոմիտաս-150» հորեյանի Երջանակներում կայացավ կամերային երաժշտության ազգային կենտրոնի կազմում գործող կոլեկտիվների միացյալ համերգը, որտեղ կոմիտասյան հասվածք կատարում էր Հայաստանի կամերային երգչախումբը (գեղ. ղեկավար՝ Ռոբերտ Մլխեյան), իսկ թումանյանական խոսքերով նվագախմբի եւ երգչախմբի համար գրված ստեղծագործությունները՝ «Հովեր»:

Այս արի կայացավ նաև բեռլինաբնակ կոմպոզիտոր Ելիզաբեթ Ալեքսանդր Իրադյանի «Testimonium» (Վկայություն) ստեղծագործության պրեմիերան՝ հեղինակի ղեկավարությամբ, դաշնակահար Արմեն Լեւոն Մամասերյանի եւ կամերային նվագախմբի հետ միասին:

Խոսելով երգչախմբի կազմում ընդգրկված նոր երիտասարդ ուժերի մասին, ղեկավար Արմեն Լեւոնը նշեց, որ հասկալի աշխատանք արական կազմի շնորհիվ որդես խմբավար եւ ավելի հանգիստ եւ զգուշ, կազմը շատ ավելի ամուր է, մեծ վստահություն ունեն իրենց ուժերի եւ նախաձեռնության վրա, ձերբազատվել են անհանգստությունից, ինչը թույլ է տալիս համերգները ավելի հետաքրքրական կազմակերպել:

Բացի վերը նշված երիտասարդներից՝ մեծ դերակատարում ունեն մենտորներ Ամալյա Թորոսյանը (սոպրանո) եւ Նարինե Ռսկանյանը (սոպրանո), որն ինձ հետ կիսում է խմբավարի դերակատարությունները: Բացառիկ անսամբլիստներ են Կիմ Սարգսյանը (բարիտոն), Էդգար Վարդանյանը (սեմրո): Ալեքի ձայնաբաժնում մենակատար

«Հովեր». հազեցած գործունեության եւ մեկ արի

ումներով հանդես է գալիս նաև ֆլեյտահար, նկարչուհի Անի Հովակեր՝ հաճախ նաև նվագակցելով երգչախմբին: Առանձնահատուկ ուզում են շեշտել Վահագն Բաբլոյանի (բաս) գործունեությունը, որի սեփական մեկնումները հարսացնում են «Հովերի» երկացանկը:

Ուզում են նշել, որ երգչախմբի անդամները սիրալից են եւ մենակատարային, եւ անսամբլային երգեցողությանն անհրաժեշտ երգչական որակներին: Ընդհանրապես, խմբերգային կազմում կարեւոր է յուրաքանչյուր մարդու ինֆորմացիայությունը, անսամբլային հմտությունները, որոնց շնորհիվ մենակատարներ չեն սիրալից:

Կարող են ասել, որ երգչախումբն ամեն արի ունենում է իր նոր գույնը, նոր ծրագիրը. ինչպես նույն ջուրը չես մտնի, այնպես էլ երգչախումբը արեցարեց, ամեն նոր մարդու հետ ունենում է իր նոր երանգը: Յուրաքանչյուր նոր անդամ իր հետ բերում է նոր հնարավորություն եւ, նույնիսկ, ծրագիր կազմվում է՝ հասցի առնելով կոնկրետ երգչին, նրա ունակություններն ու հնարավորությունը: Ձայնը ինքն է թելադրում ծրագիրը:

Գալով երգչախմբի առաջիկա անելիքներին՝ ղեկավար Ալեքսանդր Իրադյանը նշեց, որ ավանդույթի համաձայն, նորից կլինի արեցարեցային մի «անլուրջ համերգ» (հիշեցնենք, որ վերջին արիներին «Հովերի» արեցարեցները հենց այս վերնագրին են կրում), որտեղ կներկայացվեն նոր մեկնումներ:

2020 թվականի հունվարի կեսից արդեն Հայաստանի Ազգային ֆիլհարմոնիկ նվագախմբի ղեկավարը եւ նախաձեռնությամբ «Հովերի» արական համալրված կազմը (մոտ 30 երգիչ) ներգրավված է մի հետաքրքրական նախագծում՝ Իսախանյան

կայանալի Ծոսակովիչի 13-րդ սիմֆոնիայի կատարումը:

Եվ, իհարկե, մեր գործունեությունը հնարավոր չէ առանց հովանավորչական աջակցության, եւ ուզում են նշել, որ «Հովերը» այժմ հովանավորվում է «Իմ ֆայլը» հիմնադրամի կողմից, որի հետ համագործակցությունը եւ փոխադարձ կապը առավել ֆան սեր է, եւ առանց հիմնադրամի ուղղակի անհնար է դասկերպել երգչախմբի գործունեությունը:

Խորին շնորհակալությունն են ուզում հայտնել նաև «Վիվա ՄԱՍ»-ին եւ նրա սնորհ Ռալֆ Յիրկյանին, որն այսօր արիներ հովանավորել է երգչախմբին, եւ անհնար է մոռանալ այն իսկական աջակցությունը, որ ունեցել է «Վիվա ՄԱՍ»-ը հայ մեկնույթի, մասնավորապես «Հովերի» կայացման գործում:

Ունենք արդեն արիներ ի վեր կայացած համագործակցություններ կամերային նվագախմբի գեղարվեստական ղեկավար եւ դիրիժոր Վահան Մարտիրոսյանի, եւ իհարկե, Հայաստանի ազգային ֆիլհարմոնիկ նվագախմբի գեղարվեստական ղեկավար եւ դիրիժոր Էդուարդ Թոփչյանի հետ: Սահուն եւ փոխկապակցված է ըն-

թանում համագործակցությունը նաև կոնսերվատորիայի հետ... Ավարտելով մեր գրույցը Սոնա Հովհաննիսյանի հետ՝ ընթերցողին հիշեցնենք, որ «Հովեր» երգչախումբը ղեկուս հեռավոր 1992-ին կազմավորվել է Սոնա Հովհաննիսյանի անհատական նախաձեռնությամբ եւ իր շնորհիվ հավաքել համախոհ երգիչների: Յուրաքանչյուր աշխարհայացքի, ֆրանգման ու հետեւողական աշխատանքի շնորհիվ կարճ ժամանակում երգչախումբը ձեռք է բերել յուրօրինակ բարձր մակարդակ՝ մինչեւ օրս հանդես գալով միջազգային հեղինակավոր բեմերում:

Չարմանալի ներդասակությամբ են Սոնա Հովհաննիսյան անհատի մեջ միավորվել մարդկային եւ մասնագիտական որակները. նա հմայում է իր գաղափարի շուրջ մարդկանց համախմբելու, ոգեւոցելու, կենսական էներգիա ներարկելու կարողությամբ, ինչպես նաև սաղաթնավոր երաժշտիկ բնույթը ներմուծողական զգայականությամբ, աշխարհին բաց նայելու, թարմ եւ թրթռուն մոտեցմամբ աչքի ընկնող ստեղծագործական մեկնաբանումներով:

«Հովերը» վառ անհատականությունների միավորում է: Յուրաքանչյուր արտիստ օժտված է միայնակ հետ փոխգործակցության, արդյունավետ հզոր ունակություններով: Երգչախումբը գործում է ինչպես մի կենդանի օրգանիզմ՝ բնականորեն ստեղծելով իր ներքին շփոթը, կոլորիտն ու միջավայրը: Յուրաքանչյուր երգիչ իր ուսերին է կրում իր մոտեցման եւ ձայնի հնչողական դասախանասկությունը՝ ստեղծելով միայն իրեն հասուն հնչեղանգը եւ նրբորեն միահյուսելով այն անսամբլի հնչողական կուռ արխիտկոնիկայի մեջ:

Յուրաքանչյուր փորձարարական դասը, որ ստեղծվել է երգչախմբում արիներ ի վեր, թույլ է տալիս իրականացնել ժամանակի եւ մեր մեկնույթային միջավայրի համար համարձակ եւ անսովոր նախագծեր: Բավական է հիշել Ստեփան Բաբաթորոսյանի «Առակները», որը որակվել է որդես «խմբերգային բասոն», Աճա Ազիզյանի «Ջուզահեռ» խմբերգային մեկնույթումը եւ շատ ուրիշ փորձարարություններ, որոնք առնվազն ուժագրավ են եղել:

Առանձնահատուկ գայթակությամբ, հմայով եւ մեկնաբանման յուրաքանչյուր լուծումներով են ինչեւ ժամանակակից բազմաթիվ հեղինակների խմբերգային ստեղծագործությունները, արդի երաժշտության այնպիսի շահվարների, ինչպիսիք են Զեփոս Գեորգիանի, Ռոդոն Շչեդրինը, Սոֆյա Գուբայրուլիցիան, Գիա Կանչելիցի եւ այլք: Սկզբնավորման օրից «Հովերը» հանդիսացել է հայ կոմպոզիտորների բազմաթիվ ստեղծագործությունների առաջին մեկնաբանն ու կատարողը՝ նույնպես հայ ավանդական եւ ժամանակակից երաժշտության ճանաչման ամբողջ աշխարհում...

Ի ԶՈՒՅ ԲԱՊԱ ԲԻԼԼԵՐ (1930-2019)

Սեպտեմբերի 11-ին Համբուրգում մահացել է գերմանագիր հայագի գրող եւ աշխարհագրագետ Ռադա Բիլլերը: Նա հուղարկավորվել է Պրահայի հրեական գերեզմանատանը՝ լինելով մոր կողմից հրեա: Նա ծնվել էր Բաբլոյան անուն-ազգանունով եւ Ռաիսա Չախմախչեա (Չախմախչյան): 1937-ին ընտանիքի հետ տեղափոխվել է Մոսկվա, Հայրենական պատերազմի արիներին աղբյուր են Բաբլոյանյան եւ Սալիմգարյան: Երկրորդ համաշխարհային պատերազմից հետո սնտեսական աշխարհագրություն է ուսանել Մոսկվայի Պետական համալսարանում, այնուհետեւ աշխատել է որդես աշխարհագրագետ եւ սնտեսագետ: Ամուսնացել է հրեա Սեմյոն-Եվսեյ Բիլլերի հետ, որի ծնողները եղել են Բոհեմիայից: Երբ Խրուշչեւն օրենք է հաստատել, ըստ որի ար-

տասանամյան ծնված խորհրդային ֆուրաջիները կարող են վերադառնալ իրենց ծննդավայրը, Բիլլեր ընտանիքը տեղափոխվել է նախ Չեխոսլովակիա, իսկ 1970-ին՝ Համբուրգ, որտեղ Սեմյոնն աշխատել է որդես թարգմանիչ, իսկ կինը հետազոտություններ է իրականացրել Համբուրգի համալսարանի արտիկա առեւտրի եւ սնտեսագիտության ինստիտուտում ու հրատարակել մի շարք գիտական մեկնություններ՝ Ռաիսա Չախմախչեա անունով: Արդեն 1960-ականներին նա սկսել է գրել ռուսերեն դասավանդներ եւ հուշեր, սակայն որդես գրող հայտնի է դարձել 72 արեկանում՝ «Ձմեռուկի կեղեիկը» գերմաներեն ինֆանկենսագրական վեպով (2003): Հեղինակել է նաև «Լինան եւ մյուսները» (2007) եւ «Իմ յոթ անուններն ու ես» (2011) գրքերը: Այսօրվա գերմանական գրականության դեմքերից է նրա որդին՝ Մախիմ Բիլլերը (ծն. 1960):

Մի հարցազրույցի ժամանակ Ռադա Բիլլերն ասել է, որ ըստ իրենց տոհմի մասին իր զարմիկի գրած գրքի՝ «Իմ հայ նախնիների մեջ արդեն երեք հարյուր արի առաջ եղել են բանաստեղծներ»: Ցավով, նա չի մանրամասնել, թե ուժ միջնադարի հայ բանաստեղծներից ո՞ր մեկի շանակըն է ինքը...

Հայոց լեզվին նվիրված երեկո Փարիզում

Հայագի ֆրանսիական դերասանուհի եւ գրող Աճա Ռոմանի նախաձեռնությամբ նոյեմբերի 29-ին, Փարիզի 14-

րդ Երջանի ֆաղափարտարանում կայացել է «Հայերեն» մի յուրահատուկ լեզվի եւ այբուբենի հայտնաբերումը» վերնագրով երեկոն: Պատասխանող Աճա Ռոմանը հանդես է եկել «Հայոց լեզվի, նրա ծագման, դասնության եւ այբուբենի ներկայացումը» բանախոսությամբ եւ ընթերցել է Վահան Տերյանի բանաստեղծությունները հայերեն, իսկ դրանց ֆրանսերեն թարգմանությունները կարդացել է Աճա Ռոմանը:

Աճա Ռոմանը 1970-ականներից հաջողությամբ աշխատում է ֆրանսում, կինոյում եւ հասկալից հեռատեսիլում: Նկարահանվել է կինոյի եւ հեռատեսիլի 78 ֆիլմում, աշխատել ֆրանսիացի այնպիսի հանրահայտ բեմադրիչների հետ, որպիսիք են Ժան-Լյուկ Գոդարը, Կլոդ Լելուքը, Իվ Բուսետն, Ժան-ժաֆ Բենեֆսը, Ժաֆ Ռոմարը: Օրդես արտադրիչ հանդես է եկել չորս ֆիլմով: 2015-ին հրատարակել է «Հայաստանից տեղափոխվել» գիրքը, որը թարգմանաբար լույս է տեսել նաև հայերեն եւ Եվրոպայում: 2017-ին այցելել է Հայաստան:

Ա. Բ.

Ա. Բ.

ԱՎՆԹԱՐԹՆԵՐ

Սկիզբը՝ նոյեմբերի 22-ի 29 համարներում ել վերջ

Վարդեսը սիրում էր գրուցակցին հարցնել՝ «Իսկ դու բնիկ ուրեղացի ես»:

Մի օր էլ ես դարձաիկիս հարցի «որսեղացի լինելու» առնչությամբ. «Պատի ջան, դու՛ իմ դարձ, գյուրեցի ես, ասիկա դարաբաղի, հայրս ծնվել է Թիֆլիսում, մայրիկս Կոստանդնուպոլսում, ես ծնվել եմ Երեւանում: Հիմա ասա ինձ, խնդրեմ, ես ուրեղացի եմ»:

Պատիկս գոհ ժղաց ել իմ հարցին իր կողմից մի հարցում արեց. «Ավիկ ջան, եթե ձիու ախոռում ծիծեռնակը բույն դնի ու ձագուկ ունենա, ի՞նչ ես կարծում, այդ ձագուկը ձի՞ է, թե ծիծեռնակ»:

Երկար մտածելու հարկ չկար: Եվ ես իսկույն դասասխանեցի. «Իհարկե, ծիծեռնակ»:

«Այդքան, դե ուրեմն դու էլ, ինչդու ես, գյուրեցի ես...»:

Որքան հիշում եմ, մեր գրուցը 1954-1955 թվերին է:

Ֆրունզիկ Սկրչյանը նոր էր ընդունվել Սունդուկյան բաժնում: Շուտով ողջ խումբը մեկնում է Թիֆլիսի հյուրախաղերի: Ժամանակն օրը վրացի գործընկերները ճոխ սեղան են գցում: Եվ ինչդու ասում են՝ «գինին հոտոտում էր գեթի լոբ»:

Վարդան Աճեմյանը նկատում է, որ Ֆրունզիկը չափից ավելի է ընդունված վրացական գինին, այն էլ վրացական նսանավոր դրոգավաթներից ես ինչ անց հանդիմանալից դիմում է Ֆրունզիկին:

Ֆրունզիկ, հերիք է խմես, երեկոյան ներկայացում կա:

Բայց իմ դերը, Վարդան Նիկիտիչ, անխոս է, միմասն է:

Հենց վախճանում եմ, որ խոսես:

Մի օր, մի ցաս համես նկարիչ այսինչյանը, հրավիրում է վարդես Սարյանին

իր կսավների ցուցահանդեսի բացմանը: Սարյանը չի մեծում, գնում է: Եվ ահա դիտելով դասերից կախված նկարները, նույն շեղանակ է ասիս. «Այդքան էլ կարելի է»: Նույն տղավորությունն ամեն կսավից: Իսկ հեղինակն էլ անընդհատ հարցնում է. «Ինչդու է, ընկեր Սարյան»:

Հերթական հարցին Սարյանն այլևս չհամբերելով ինձ է հարցնում. «Ահարոն, դու կյանքումդ կին սիրած կա՞ս»:

Վհարոնը կարկամած դասասխանում է. «Պատասխել է, ընկեր Սարյան», ու թունդ կարծում է:

Պատասխել է, այդքան էլ երեսում է ֆոնկարներից, - եզրափակում է իր կարծիքը Վարդեսը:

Տասիկա դարաբաղի էր, Շուշիի ամենահայտնի տիկերից՝ Մուղղուսի Հովհաննես ամոր՝ Մինայի ավագ զավակը: Բնավորությամբ ուժեղ կին էր, իր ողջ ամուսնական կյանքում ընսանիֆի բոլոր հոգսերն իր վրա էր վերցրել: Բայց ես ուներ իր երկրամասին բնորոշ համառություն:

Այս համազամանքը հաճախ էր դարձնում օգտագործում, մեկ կասակում, մեկ բարկանում, մեկ ձեռն առնում:

Տասիկա էլ ասում էր նախատելով. «Իսկ դու՛ր գյուրեցիդ, լողողազ եմ»:

-Լավ է լինել լողողազ, քան համառ:

-Իսկ ինչդու:

-Քանի որ լողողազից վստահ չկա, իսկ համառը սնամանդություն է:

-Մեմ դարաբաղիդ, եթե համառ եմ, ուրեմն հարկադրված եմ:

-Լավ, հարկադրված եմ: Ուրեմն երկու դարաբաղի է ցասած հանդիմանում եմ մեղ կածանի դրոնկին, իհար դեմ դիմաց:

Մեկը մյուսին ասում է՝

-Ճամփա տուր, երկրացի:

Էն մյուսը՝

-Տը հենա դու ինձ ճամփա տուր:

-Չէ, իմ էջը դու առաջինը անցնի:

-Էդ ինչդու, իմ էջը ինչ ա, կադ ա՞:

-Բա կադ չի, ինչ ա՞:

-Կադ դու ես:

-Ես եմ, հիմա դե տես, - ու ֆուն է իր էջը ուղիղ երկրացու էջի վրա:

Մա էլ ճիմոքը տալիս է էջի կողմն ու ուղիղ դիմացինի վրա: Գլուխ գլխի:

Արդյունքում երկուսն էլ ընկնում են ձորը:

-Էդ չէ՞, - բարի ծիծաղով եզրափակում է խոսքը Վարդեսը:

Անվանի կինոդեմոգրիչ Համո Բեկ-Նազարյանը, երբ առաջին անգամ՝ 1937

թ. տեսնում է մորս «Հայֆիլմի» բակում, անմիջապես, առանց մի դաշ խորհելու, ասում է հորս. «Վիզնի ջան, հենց հիմա կնոջդ դիտի նկարեմ, փորձալուսանկարներ անեմ մեր մոր «Անահիթ» ֆիլմի համար»:

Մայրս թե՛

-Ախր ես դասրաս չեմ, ես երբեք բեմ դուրս եկած չկամ:

-Ոչինչ, դա երկրորդական է:

Եվ ցատկ-ցատկ դարձաիկունում ցուրջ տար լուսանկար է անում, նախադեմ մորս հագցնելով դարսից թագուկու զգեստներ: Հայոց թագուկի Անահիթի դերում արդեն հաստատված էր երիտասարդ Մեսաբյա Սիմոնյանը:

Եվ այդքան վառ լուսարձակներ, բեմադրիչի հրամանը՝ կադր, ես 18-ամյա Բեկա Իսահակյանը իր առաջին հայտնի դերի ներկայացման կինոաշխարհին:

Այդ տարիներին հայկական բոլոր կինոնկարների ստեղծագործական կազմը՝ բեմադրիչից սկսած մինչեւ ֆիլմի գլխավոր հերոսները, դիտի հաստատվելին Մոսկվայից՝ «Գոսկինոյի» խորհրդի կողմից:

Եվ հաղձեղ Բեկ-Նազարյանը մորս փորձանկարներն ուղարկում է Մոսկվա՝ ստասելով մասնագիտացված: Շուտով Մոսկվայից կարճ հեռագիր է գալիս. «Эта армянская Ната Вацнадзе. Утвердить»

«Սա հայկական Նատ Վաչնաձեն է: Հաստատվե՛լ»:

Այդքան էլ սկսվեց մորս մուսթը կինոյի կախարակական աշխարհ:

Թալիմի Երջանի Իրինը գյուղում, ուր հանդիմանում է լինում Վարդեսի հետ (1943 թ. օգոստոսին), մի երիտասարդ բավական «համարձակ» հարց է տալիս Վարդեսին:

-Վարդես ջան, դու՛ր մեծ կյանք եմ տեսել, խնդրում եմ ցուս ասեմ, ո՞ր կինն է լավը, ցեկը, թե՛ սեւը:

Վարդեսը դասասխանում է.

-Շեկի փայլը, սեւի համը...

Դիլիջանում եմ, կոմպոզիտորների հանգստյան տանը, գրոսնում եմ կանաչ, բարձր սոնժներով հարուստ ճեմուղիով ճաշարանից դառնալուս, այնտեղից էլ՝ դեղի Ղազարոս Սարյանի ֆոթոը:

Երեք ընկերներով՝ Առնոն, Էդվարդը եւ Ղազարոսը: Երեք հին ընկերներ, հազար ու մի ճամփա անցած, թրծված եւ դայֆարներում եւ անանց, անտեղի հարցականների բովում: Եթե հնարավոր լինեք մասնագիտացված գլուխգործոցային երկերն ի

մի բերել եւ հնչեցնել բեմից, աղա ուղիղ մեկ ամիս կողահանվեք, որ մասնագիտացված ռեդիոստանդ ստանալեք:

Գնում եմ երեք տղանոցով, հավասարիմ ու մախուր ընկերներ: Եթե հնարավոր լինեք, բոլոր այն խամդավառ ու երջանկության դաշերը ի մի բերել, որ զգացել է մեր ժողովուրդը այս եռյակի ստեղծած երաժշտական գոհարներից, հիրավի ցնծումի այս հանդեսը կստեղծի ինչդու հեֆիաթներում եմ ասում՝ յոթ օր, յոթ գիշեր: Որքան մեր հայրենակիցների եմ իրենք երջանկացրել, իսկ իրենք բանից անտեղյակ ֆայլում եմ սարն ի վեր, մոտակա անտառի ստորոտներին լավ գիտակ մարդու հմտությամբ՝ սինդրիկ, սիբեյա, երիցուցակ հավաքում: Երեքն էլ սիրահար էին մեր սարերի բույսերին, երեքի ձեռքին էլ բավական սվար փունջ էր հավաքվել տեղի այնքան օգտակար բույսերից:

Քիչ էին խոսում եւ խոսակցության մյուսը հիմնականում կաղված էր իրենց ֆաղած խոսքերի անավելությունների մասին: Շրջանցեցին լողավազանը եւ ճամփա բռնեցին դեղի Ղազարոսի եւ Էդվարդի ֆոթոը:

-Հիմա Ռուզանը մեր ֆաղած սինդրիկն ու սիբեյաը կվաճառեք եւ Մարոսայի (հավաքար) բերած օրվա հավկիթներից մի լավ ձվածեղ կդասրասի, - առաջարկեց մոտակա ծրագիրը Ղազարոս Սարյանը:

Էդիկն էլ թե՛

-Ես ցաս լավ հոնի օղի ունեմ, երեկ իջեանցի իմ ուսանողն է բերել:

Առնոն թե՛

-Որ ըսեցեք ա, սղատեք մի հաս ծխեմ ու ցարժվեմ:

Երեքից ծխում էր միայն Առնոն, ցաղիկի գրգռանից հանեց անբաժանելի «Մարլբորոն», մի կուլոս ծուխը ներս ֆուլոս ու կասակեց:

-Ասում եմ էս «Մարլբորոյի» թուրունն աճեցնում եմ Վանի Երջանկյան, երեկ դա համար է Ամերիկայի հայերի մեծ մասը «Մարլբորո» ծխում, իսկաղես ցաս լավն է, մերն է, մեր հող ու ջրինը:

Էդքան գրուցելով մոտեցանք ներքեկի ծառուղում զսնվող Ղազարոսի ֆոթոը:

Ըստ երեսուրթին, մեր ձայները լսելով ցուս դասեցամբ դուրս եկավ Ռուզանը եւ խզված ձայնով, արցունքները կուլ տալով, արտաբերեց.

-Պատա, դյաղա Էդիկ, հենց հիմա ռադիոյով հայտնեցին, որ Մոսկվայում վախճանվել է Արամ Խաչատրյանը:

Մի վայրկյանում իղիկիան փոխվեց դառն իրականության:

1978 թվականի մայիսի մեկն էր:

Կոստան Զարյանը՝ չինարեն

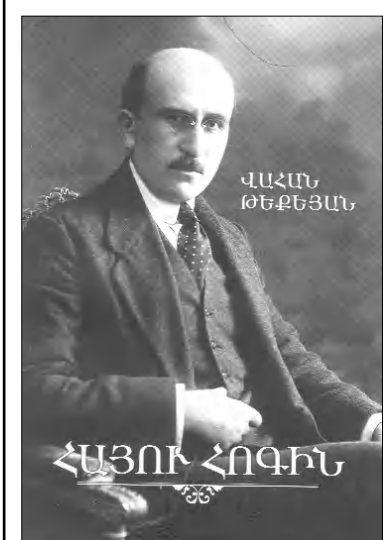
Երբ հայ մեծանուն գրողը թարգմանվել է չինարեն: Ուսագրավ է, որ չինարենի հետ մեկտեղ ամսագրում տեղ են գտել «Անցորդի» համադասարանային հայերեն հասկանները: Ներկայացվել են նաեւ Կոստան Զարյանի եւ Կ.Պոլսի «Մեհյան» հանդեսի լուսանկարները:

Ռոբերտ Ծասուրյանը 28 տարեկան է, ծնվել է Վանաձորում, ուսանել է Երեւանի Բրյուսովի անվան լեզվագիտական համալսարանի անգլիական բաժնում: Երեւանի «Կոմֆուցիուս» չինարեն լեզվի եւ մեթոդիկայի կենտրոնում էլ սկսել է սովորել չինարեն: 2014-2018 թթ. ուսանել է Պեկինի ժողովրդական համալսարանի ժամանակակից չինական գրականության բաժնի մագիստրատուրայում՝

լինելով միակ ոչ չինացի մագիստրոսը: Այժմ էլ միակ ոչ չինացի է, որ ուսանում է Չինական համալսարանի չինարեն լեզվի եւ գրականության բաժնի ասոցիատիվ դոցենտուրայում: «Գրանիթ» առցանց դարբերականում հանդես է եկել չինական գրականության մեծանուն թարգմանություններով:

Ա. Բ.

Հոնկոնգում լույս տեսնող «Ֆլյուր դե լեզը» (Գրի ծաղիկներ) ֆրանսերեն անվանումով չինարեն գրական հանդեսի վերջին՝ 82-րդ համարում լույս է տեսել Կոստան Զարյանի «Անցորդը եւ իր ճամփան» երկից մի հատված՝ Հոնկոնգի Չինական համալսարանի ասոցիատիվ դոցենտ Ծասուրյանի չինարեն թարգմանությամբ, առաջաբանով եւ ծանոթագրություններով: Սա առաջին դեղին է,

Լույս տեսավ Վահան Թեֆեյանի բանաստեղծությունների նոր ժողովածուն՝ «ՀԱՅՈՒ ՀՈԳԻՆ»

Օրերս Հայաստանի Թեֆեյան մեծանունային միությունը լույս է ընծայել Վահան Թեֆեյանի ֆեթիվածների նոր ժողովածուն՝ «Հայու հոգին» խորագրով:

Ժողովածուի կազմողն ու առաջաբանի հեղինակն է գրականագետ **Սուրեն Դանիելյանը**, դասասխանատու խմբագիրն ու սրբագրիչը՝ **Քնարիկ Աբրահամյանը**, ձեւավորողը՝ **Արամ Ուռուսյանը**, մուսֆագրողը՝ **Նելլի Թադեւոսյանը**:

430 էջ ծավալով ժողովածուն տղագրվել է «Տիգրան Մեծ» հրատարակչասանը, հայաստանցի ընթերցողներին ավելի մասշտաբի լինելու համար՝ նոր ուղղագրությամբ:

1920 թվականին Լաֆֆան ռուսաստանցի շատ սարգիրների ղեկավարությամբ Կոստանդնուպոլիս, որտեղ փորձել է իրականացնել ֆանսայիկ մի գաղափար՝ հայկական կինոսուդիայի հիմնում: Ցավոք, մանրամասներ լակտատում են նրա այս նախաձեռնության վերաբերյալ: Ժամանակի լուրջահայ մամուլում առկա է բանաստեղծ Գեորգ Կառվարենցի հոդվածը, որտեղ նա գրել է. «Բայց Հայր կարող է ունենալ իր սեփական սինեման: Այո՛:»

Վահրամ Փափազյանի խաղընկեր Փարիզում ներկայացված «Ուրիել Ակոսայում»...
Ըստ Վահրամ Փափազյանի՝ Լաֆֆան ծանր սարիներ է առել իր «չարական, դյուրագրի» հունգարացի հրեա ասանաբույժ կնոջ առեւտրական ձեռնարկների դաժանով, եւ ի վերջո Փարիզում վերջինիս համար մի ասանաբուժական կաբինետ ստեղծելով՝ կարողացել է ազատվել նրանից: Երբ որդի համաձայնարարի դաժանագրից հետո նա սեղափոխվել է հոր

Լաֆֆան, ինչպես լսեցի, երբ վերադարձել էի Փարիզից... Խեղճ, խեղճ Լաֆֆա: Սա ես մեկն էր արարողուն կորած այն սաղանդներից, որին ծնեց մեր ժողովուրդը եւ որի անժամանակ կործանման դաժանով ժամանակը եղավ» (Վահրամ Փափազյան, Երկեր 5 հատորով, հատոր 2, Երևան, 1981, էջ 328): Մինչդեռ այս խոսքերը գրելու ժամանակաշրջանում Լաֆֆան սակավիկն ողջ է եղել, եւ հազիվ թե իրավացի է նրան համարել «աղարդուն կորած սաղանդ»:

Հայ-իտալական ծագումով մի արվեստագետ՝ Զեզարե Լաֆֆա

Քիչ մը բարեացակամություն եւ հետաքրքրություն ֆանի մը ընդհատներու կողմէ, եւ ահա՛ ժողովրդային խանդավառութիւնը դիտելու գալ ամառայինը այն գեղեցիկ ձեռնարկը՝ որ այնքան մօտիկ է իր բաղձաններուն եւ սրին: Լաֆֆան՝ արուեստին փորձ եւ ժիրաժիր մարդը, դասնէ՛սին վրայ է, ծրագիրն ու դերասանները կազմ եւ դասաւս. կը դակուսի միայն դրամագրութիւնը» («Ժողովուրդի ծայրը», 12.10.1920): Ինչպէս միտ, երբեք դրամի դակուս չունեցող հայությունը այս անգամ եւս դրամագրութիւն չի հասկացրել ազգային կինոսուդիայի ունենալու գործին...

Այնուհետեւ Լաֆֆան իր կնոջ դրամա՛ք սեղափոխվել է Փարիզ: Այստեղ նա զբաղվել է հիմնականում թատերական եւ կինոյի ձեւավորումներով ու երգիծանկարչությամբ: Ժամանակի գրեթե բոլոր հայ մտավորականներին եւ արվեստագետներին դաստիարակող շարժումը աշխատակցել է Փարիզի «Կավառո» երգիծաթերթին: Արդեն 1929-ին նա հիշվել է որպէս «մեծ արդիսդ մը», որի սաղանդը բարձր են գնահատել ֆրանսիացի կինոքննադիր Արթուր Գանսը, ռուս դերասան Իվան Մոզոլովսկին: Նա է ձեւավորել Ասո Շահխաթունուն «Անդրանիկ» (1928), Արթուր Գանսի «Աշխարհի վերջը» (1931) արժանակարների ղեկորները, դրամանագիր կնիւն «Դավաճանություն» ֆիլմի համար... Երբեք որպէս դերասան մասնակցել է հայերեն ներկայացումների, 1932-ին եղել է

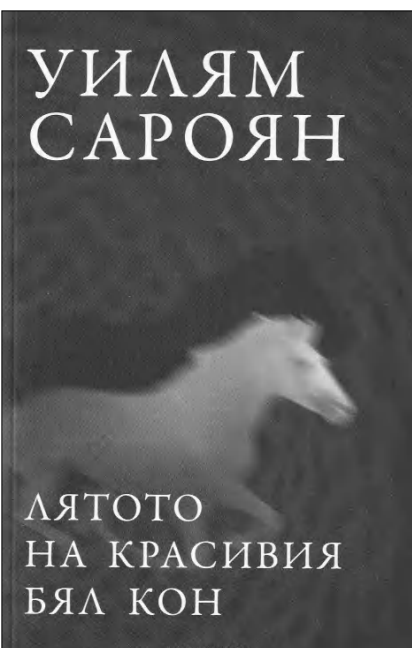
Հայ-իտալական ծագումով այս դերասան-նկարիչը մահացել է 1959 թվականին, Հռոմում՝ հանրային կյանքից մեկուսացած, լիված վիճակում...

Ի դեպ, Յուլիանա Լաֆֆան՝ Չեզարեի եղբոր եւ նրա ռուս կնոջ դուստրը, ամերիկացու մեկ դարուհի-դերասանուհի էր. եղել է «Բալե ռյուս դը Մոնտ Կառլո» խմբի դերասանուհիներից, որը նաեւ նկարահանվել է կինոյում, 1942-1949 թթ. մասնակցել ինը ֆիլմի, այդ թվում՝ ժամ Նեգուլեսկոյի «Իտալական ֆիեստան», ժաբ Տուրնյորի «Փառքի օրերը», Արթուր Ռիչիլիի «Յեսաղնուրը»... Նրա յուրակար դասերը վրձնել է ռուս հայտնի նկարիչ Կոնսանտին Կորովինը: Չնայած մեկ քառորդ հայկական արյանը՝ Յուլիանա Լաֆֆան հիշվել է որպէս հայրենասեր հայ աղջիկ, որը երբեք չգրել է Յուլիանա Լաֆֆա Արմեն եւ մասնակցել է ամերիկահայոց մշակութային կյանքին (ինչպէս, սիրող դերասանուհի եւ հանրային գործիչ Վերժինե Մամուլյանի մեծարման երեկոյին)...

Վերջում ավելացնենք, որ դերասանի նույն՝ Չեզարե Լաֆֆա անուն-ազգանունն է կրում 1929-ին Նեապոլում ծնված մի իտալացի դիպլոմատ եւ ճարտարագետ, հետաքրքրազգայն իտալական մոդերնիզմի վառ կերպարներից մեկը: Ցավոք, մեզ հայտնի չէ, եթե նա որեւէ կադր ունի հայ թատրոնի երբեմնի դերասանի ու հայ մամուլի երգիծանկարչի հետ...

Սարոյանի ժողովածուն՝ բուլղարերեն

Այս սարի բուլղարական «Լաբրի-րիս» հրատարակչությունը լույս է ընծայել **Վիլյամ Սարոյանի «Գեղեցիկ սոփիսակ ձիու ամառը»** դասավանդների ժողովածուն՝ **Վլադիմիր Սոլեւի** թարգմանությամբ: Ինչպէս նշված է գրքի ծանուցման մեջ՝ ներկա դասավանդներն առաջին անգամ են հրատարակվում բուլղարերենով՝ հաստատելով Սարոյանի համբավը որպէս անսխառ փառախոսի, աղբյուրների եւ ոչ կոմֆորմիստի: Նշված է, որ սցենարական լավագույն հարմարեցման համար «Օսֆարի» արժանացած Սարոյանը հրատարակել է Պոլիցերյան մրցանակից՝ դասաւսուցանելով, որ իրեն «հնարավոր չէ գնել»: **Սփիւնե Տրեյը** նրան համարել է ֆանտերորդ դարի ամենից փչ գնահատված գրողներից մեկը՝ դասելով նրան

Սթայնբեքի, Հեմինգուեյի եւ Ֆոլոյների կողմից, **Ռեյ Բրեդբերին** ասել է, որ 20 սարի չի հոգնել նրան կարդալուց, իսկ **Կուրս Կոննեգուրթ** ասել է. «Երբ Սարոյանը ֆան-երեսուն սարեկան էր, նա գրում էր ավելի լավ, քան դրա իրավունքն ուներ»: Իսկ բուլղարացի գրող **Կրասան Դյանկովը**, որն անձամբ ճանաչել է Սարոյանին, ասում էր, որ «նրա գրքերի աշխարհում... մարդ իրեն զգում է թե՛ ուրախ ու թե՛ մի փչ սխուր ու լարված, դասաւսուցիչ անակնկալի եւ վարդերոտ կանխատեսում է հավասար ամեն ինչի անհավանական բաների: Միայն մեկ բան չի կարող անել. անսարքեմնալ»:

Ա. Բ.

Կողբ-կողբի առաջին ներառական երաժշտական փառատոնը Հայաստանում

Դեկտեմբերի 2-ին Երևանի Հովհաննես Թումանյանի անվան ռեստական սիկնիկային թատրոնի բեմում հրաժ էր թեւածում: ՀՀ ԿԳՄՍ ֆինանսավորմամբ, «Իմ ուղի» եւ «Սորս» վերականգնողական կենտրոնների երաժշտական թերապիս **Նաիրա Սարգսյանի** անմիջական ղեկավարությամբ Հայաստանում սեղի ունեցավ առաջինը իր սեսակով եւ բովանդակությամբ, երաժշտական ներառական «Կողբ-կողբի» փառատոնը:

Փառատոնի նմասակներն են հանդիսանում՝ բացել հասարակության դռները զարգացման առանձնահատկություններով երեխաների եւ դեռահասների առջեւ՝ ձեւավորելով հավասար դրամաներ բոլորի համար, երաժշտության, արվեստի միջոցով ամրացնել կադր, համարժեցողականություն ձեւավորել, մտքի, երեսակայության փոխանակում աղախովել երկու կողմերի համար, հասարակության ճանաչված մարդկանց ներգրավվածության միջոցով հնարավորինս հանրայնացնել եւ սեղայնացնել ներառական մտածողությունը:

Մեկ հարկի սակ էին հավաքվել Երևանում եւ Հայաստանի սարքեր մարզերում զսնվող վերականգնողական կենտրոնների, ինչպէս նաեւ մանկասների, կրթության առանձնահատուկ դրամաների կարիք ունեցող երեխաների դպրոցների սաները: Նմանակը մեկն էր՝ միասին, կողբ-կողբի, դրո՛քե-սիոնալ երաժիշտների ընկերակցությամբ եւ աջակցությամբ հասարակությանը ներկայանալ եւ դասնել իրենց ձեռքերումներին ու միասնական երաժշտական գործունեությամբ ջնջել բոլոր անհավասարությունները եւ խտրականությունը, որն այսօր առկա է հասարակության մեջ:

Ներառական կրթությունը վերջին սարիներին Հայաստանի կրթական համակարգի լրջագույն մարտահրավերներից մեկն է, եւ այդ առումով սա մի հսկայական փնտրություն էր այն բանի, թե ինչպէս են մեր երկրում նվիրյալ մարդկանց եւ փայլուն մասնագետների շնորհիվ հաղթահարվում այս խնդիրները:

Փառատոնին ներկա էին ՀՀ ԿԳՄՍ փոխնախարար Արա Խզմայանը, սիկնիկային թատրոնի սնօրեն Ռուբեն Բաբայանը, արվեստի սարքեր ներկայացուցիչներ եւ հյուրեր: Մասնակիցների ժամանակը բավական լայն էր. «յուր ունեցան հարբերդի մասնագիտացված մանկասան սաները, «Իմ ուղի», «Սորս» վերականգնողական կենտրոնների սաները, լսողության խանգարումներ ունեցող երեխաների դպրոցի երգախումբը (ղեկավար՝ **Չուբեյրա Մելիքյան**), Ս. Ջրբաբայանի եւ Ա. Տեր-Ղեւոնդյանի անվան երաժշտական դպրոցների երգչախումբերը (ղեկավար՝ **Մամիկոն Անդրիասյան**), Գյումրու «Եմիլի Արեգակ» կենտրոնի սաները, «Արեգնազան» կրթահամալիրի երաժշտական համույթը, «Լուսէ», «Մայրի» զբաղվածության կենտրոնների, Բերդի «Հույսի կամուրջ» վերականգնողական կենտրոնի սաները:

Երեխաներին իրենց դրո՛քե-սիոնալ աջակցությունն էին բերել Ռոմանոս Մելիքյանի անվան երաժշտական ուսումնարանի նախկին եւ ներկա սաներ **Վարդան Այվազյանը**, **Մարիա Արիսակեսյանը**, երաժիշտ **Կոնստանդին Աբգարյանը**, ինչպէս նաեւ հանրապետությունում ճանաչված ունեցող երաժիշտներ **Գոռ Սուջյանը**, **Սիմայել Ոսկանյան** եւ ընկերներ խումբը, «Գաթա բեմը», **Ռուբեն Հախվերդյանը** եւ այլք:

Երաժշտական կասարումների ժամանակը եւս բազմազան էր. հնչում էին Ռախմանինովի, Շոստակովիչի, Արամ Խաչատրյանի, Արմո Բաբաջանյանի հանրահայտ սոնորթագործությունները, ինչպէս նաեւ հայ ժողովրդական երգերի մշակումներ, Գոռ Սուջյանի «Ես կուլամ» երգը եւ այլք:

Առեղի աշխատանք էին կատարել բոլոր մասնագետները, կամավորները, փառատոնի համախոհները, մանկավարժներն ու թերապիսները, եւ լիախոյս ենք, որ փառատոնը կիրազորի իր նմասակները եւ ամուր սեղ կգրավի մեր մշակութա-հասարակական կյանքում...

Աննա ԱԳԱՅԱՆ